

Monta paikkaa, yksi koti

Nuorten kokemukset sijaishuoltopaikan muutoksista ja monipaikkaisesta asumisesta elämänselämisessä

MARIKA JÄNKÄ
Tampereen yliopisto
Yhteiskunta- ja kulttuuritieteiden yksikkö
Sosiaalityön pro gradu –tutkielma
Joulukuu 2013

JÄNKÄ, MARIKA: Monta paikkaa, yksi koti. Nuorten kokemukset sijaishuoltopaikan muutoksista ja monipaikkaisesta asumisesta elämänculussa.

Pro gradu –tutkielma, 76 sivua, 2 liitesivua

Sosiaalityö

Ohjaaja: Hannele Forsberg

Joulukuu 2013

Pro gradu -tutkielmassa tarkastellaan useita sijaishuoltopaikan muutoksia kokeneiden nuorten sijaishuoltopaikoille ja kodille antamia merkityksiä elämänculun viitekehyksessä. Tutkimuksessa selvitetään, miten koti yhtenä olemisen paikkana määrittyy nuorten puheessa ja millaisia merkityksiä kodille annetaan. Toinen laajempi kysymys koskee sijaishuoltopaikoista kerrottuja kokemuksia, sekä niihin asettumisen mahdollisuuksia. Kysymys sijoitetun lapsen oikeudesta pysyvään sijaishuoltopaikkaan vaatii tarkastelua. On tärkeä miettiä niitä pysyvyyttä ja turvallisuutta tuottavia tekijöitä sijaishuoltopaikassa, joiden kautta lapsella olisi mahdollisuus pitää paikkaa myös kotina. Tukemalla pysyvyyttä ja jatkuvuutta sijoitetun lapsen elämässä, tuetaan samalla lapsen mahdollisuutta eheään elämäntarinaa.

Tutkimusaineisto koostuu seitsemästä 18-20-vuotiaan nuoren haastatteluista, joiden elämänculku on värittänyt monipaikkaisuus useiden sijaishuoltopaikkojen vaihdoksien vuoksi. Tutkimusaineisto on kerätty keski-suuresta eteläsuomalaisesta kaupungista, jonka jälkihuollon piirissä kyseiset nuoret haastatteluhetkellä olivat. Aineisto on analysoitu sisällönanalyysin keinoin.

Koti on monimerkityksinen käsite, jota tutkimuksessa tarkastellaan sen eri ulottuvuuksia kautta: koti fyysisenä, mentaalisenä ja sosiaalisena paikkana. Kodin eri ulottuvuudet tulevat esiin nuorten puheissa ja saavat erilaisia painotuksia elämäncvaiheesta riippuen. Nuorille oma koti merkitsee ennen kaikkea paikkaa, jossa on saavutettu vapaus toimia. Koti näyttäytyy suhteessa niihin koteihin, joita on ollut menneisyudessa, on tällä hetkellä ja on tulevaisuudessa. Sijaishuollossa elettyä aikaa nuoret tarkastelevat menneenä elämäncvaiheena. Sijaishuoltopaikan sosiaalinen ulottuvuus on merkittävin tekijä paikkaan asettumisen ja sen kodin tapaiseksi kokemisen kannalta. Erityisesti sijaishuoltopaikassa työskentelevien aikuisten rooli koetaan merkittävänä. Kodinomaisuus luodaan siinä yhteisössä vuorovaikutuksessa muiden ihmisten kanssa. Myös sijaishuoltopaikan sääntöjen ja rytmin sisäistäminen ovat tärkeitä asioita asettumisen tunteen saavuttamisessa. Sijaishuoltopaikka on sen vaihtuvuudesta huolimatta voinut olla kodin tapainen, missä se on osittain tavoitettu fyysisenä, sosiaalisena ja emotionaalisen paikkana, mutta kodin määritelmää se ei saa siinä merkityksessä kuin nuoret kodin määrittelevät. Sijaishuolto aika lapsen ja nuoren elämässä on oleellinen vaihe elämänculussa, joka jättää jälkensä yksilöön. Tutkimuksen keskeisenä tavoitteena on nuorten kokemuksellisen kerronnan avulla tehdä lastensuojelun ja erityisesti sijaishuollon käytäntöjä näkyväksi.

Asiasanat: lastensuojelu, sijaishuolto, koti, monipaikkaisuus, elämänculku

JÄNKÄ, MARIKA: Many places, one home. Young people`s experiences of changing places in foster care and living in multiple places over their life course.

Master`s Thesis, 76 pages, 2 appendix pages

Social Work

Supervisor: Hannele Forsberg

December 2013

The purpose of this thesis is to find out what kind of meanings young people who have had many changes in foster care places give to care places and home in the framework of life course. The intention is to determine how home is defined in young people`s stories and what are the meanings of home. The other purpose is to find out what kind of experiences the same people have about foster care places and the chances to settle down there. The question about the child`s right to permanent foster care place needs to be reviewed. It`s important to think about the factors that creates stability and safety for a child in the foster care place. Through these components there is a chance for a child to feel the place as home. By supporting stability and continuity the child has a chance to an unbroken life story.

The material of this thesis consists interviews of seven young adults, who are now aged between 18 and 20. Their life course has included many changes in foster care places. The material is collected from medium-sized city in southern Finland. The method which was used to analyze this material was a content analysis.

Home is a multi-dimensional concept which has been studied through its different dimensions: home as a physical, mental and social place. These dimensions appear in interviewees stories and get different emphases depending on different stage of life. A home of their own means at first a place where the freedom to act is reached. The home today is seen as a comparison to a home that was in the past and a home that will be in the future. The social dimension of a foster care place is the most important thing for settling down and feeling like home. Especially the role of the employees is seen significant. The home-like feeling is made by interacting with other people in the place. Also learning the rules and the rhythm of the place is seen important for settling down. The foster care place may have been home-like and it has partly been reached as a physical, social and emotional place in spite of its turnovers. But it has never been home in the sense that the interviewed defined home. The time in foster care is significant period in the life course and leaves its mark on the individual. The key aim for this thesis is to make child care and especially foster care practices known through the stories of the people who have experienced it.

Keywords: Child protection, foster care, home, multiple place, life course

Sisällysluettelo

1 JOHDANTO.....	1
2 SIJAISHUOLTO	4
2.1 Huostaanotto- ja sijaishuoltotutkimus	4
2.2 Sijaishuolto	7
2.3 Sijaishuoltopaikat	9
2.4 Sijaishuoltopaikan muutos.....	11
3 PAIKKA JA KOTI TARKASTELUKOHTENA	13
3.1 Paikka	13
3.2 Monipaikkaisuus.....	15
3.3 Paikkaan kiinnittyminen	16
3.4 Koti paikkana.....	19
4 ELÄMÄNKULKU	23
4.1 Yleisesti	23
4.2 Koti elämänculun viitekehysssä	24
5 TUTKIMUSONGELMA JA MENETELMÄT.....	26
5.1 Tutkimustehtävä	26
5.2 Aineisto haastattelemalla	27
5.3 Analyysi.....	30
5.4 Eettinen pohdinta.....	32
6 TUTKIMUSTULOKSET	34
6.1 Kodin määritelmä	34
6.1.1 Koti on	34
6.1.2 Kotini merkitys	35
6.1.3 Kotoinen koti	37
6.2 Lapsuudenkoti	38
6.3 Huostaanotto	42
6.4 Sijaishuoltopaikat	44
6.4.1 Useat eri paikat	44
6.4.2 Sijaishuoltopaikan muutokset.....	46
6.4.3 Kotiko?	49
6.5 Oma koti nyt ja tulevaisuudessa	53
6.6 Elämäni kulun tarkastelu	56

7 JOHTOPÄÄTÖKSET	58
LÄHTEET:	65
LIITTEET:	70
Liite 1. Kirje haastateltaville	70
Liite 2. Haastattelurunko	71

1 JOHDANTO

Suomessa oli vuonna 2011 kodin ulkopuolelle sijoitettuna 17 409 lasta ja nuorta (Lastensuojelu 2011, 1). Jokaisen sijoituksen takana on erilainen ja ainutkertainen tarina, mitä tilastot eivät meille kerro. Jokaisella lapsella ja nuorella on omanlainen sijoitushistoria erilaisine käännteineen, ala- ja ylämäkineen. Olen kiinnostunut näistä tarinoista, niistä lapsista ja nuorista, jotka ovat näiden sijoitusten takana. Tarkoituksena on avata, mitä tilastojen alle kätkeytyy lasten ja nuorten omien subjektiivisten kokemusten kautta. Tutkimukseeni osallistuneet nuoret tarkastelevat sijoitushistoriaansa menneisyyteensä palaten. Kodille ja sijaishuoltopaikoille annetut merkitykset ja kokemukset ovat tutkimukseni keskiössä. Tutkimukseni tavoitteena on tuoda esiin, miten koti yhtenä olemisen paikkana määrittänyt sijaishuollossa eläneiden nuorten puheessa elämänkulun eri vaiheisiin sitoutuen.

Lastensuojelulain (417/2007) tarkoituksena on turvata lapsen oikeus turvalliseen kasvuympäristöön, tasapainoiseen ja monipuoliseen kehitykseen sekä erityiseen suojeluun. Ajatus lapsen turvallisesta ympäristöstä paikantuu ensimmäiseksi kotiin, mikä pitää sisällään turvalliset ja rakastavat ihmissuhteet. Valitettavasti näin ei kuitenkaan ole joidenkin lasten elämässä ja tällöin yhteiskunnan on puututtava tilanteeseen. Lasten huostaanottoon liittyviä tarinoita on yhtä monta kuin on sen kokijoitakin, huostaanotto ja sijoittaminen ovat aina henkilökohtaisia kokemuksia ja kertojansa näköisiä.

Huostaanotto ja sijoitus kodin ulkopuolelle ovat lapsen elämänkulussa erityisiä hetkiä. Sijoituksia ja muutoksia, siirtymisiä paikasta toiseen voi olla lyhyessäkin ajassa huomattavia. Päivi Känkänen (2009) kirjoittaa, kuinka siirtymävaiheet ovat lastensuojelussa haavoittuvia alueita liikuttaessa muutoksen maaperällä. Siirtymäkohdissa tiivistyvät ja kertautuvat jo aiemmissa elämänvaiheissa tutuiksi käyneet prosessit, kuten luopuminen ja uudelleen aloittaminen. Keskeiseksi huolen aiheeksi nousee, kuinka näissä vaiheissa pystytään turvaamaan lapsen hyvinvointi ja arki. Lastensuojelun piirissä olevalle lapselle on usein karttunut monenlaisia kokemuksia kodista, sijoitusprosessista ja siirtymisistä paikasta toiseen. Nämä kaikki muutokset ja kokemukset niistä vaikuttavat pitkäkestoisesti lapsen kokemuksiin omasta arvostaan ja hyvinvoinnistaan. (Känkänen 2009, 232-233.)

Sijoitusta edeltävä vaihe lapsen elämässä on ollut monivaiheinen alkaen kodista ja sen olosuhteiden arvioinnista, avohuollon tukitoimista kohti huostaanoton prosessia ja sijoitusta. Lapsen elämä on

kokonaisuus, eikä palvelusta tai työntekijältä toiselle siirtyminen ole irrallaan kokemusmaailmasta. Jokainen vaihe punoutuu tavalla tai toisella toiseensa ja on osa lapsen elämäntulkua. Useita sijaishuoltopaikan muutoksia kokeneilla lapsilla on monenlaisia kokemuksia eri paikoista. Turvalliset ja pysyvät ihmissuhteet ja kasvu ympäristö ovat tärkeitä lapselle, joka on saattanut kokea rikkonaisuutta jo hyvin pienestä lähtien. Muutos, vaihtuva ympäristö ja uudet ihmissuhteet irrottavat lapsen tutuksi tulleen ympäristöstä ja laittavat aina uuden prosessin käyntiin. (Puustinen-Korhonen & Pösö 2010, 12.)

Koti on esimerkki vahvasta paikan tunnosta. Koti ymmärretään paikkana, jossa biologisista perustarpeista huolehditaan ja koetaan turvaa. Koti on myös sosiaalinen maailma, jossa esiintyy vahvoja tunteita. Ajatukseen kodista kuuluu pysyvyys. Sijaishuoltopaikan valinta, sen pysyvyys tai vaihtuvuus ovat asioita, joita täytyy syvällisesti arvioida puhuttaessa sijoitetun lapsen kasvusta ja siihen mahdollistavista hyvistä olosuhteista. On tärkeä miettiä niitä pysyvyyttä ja turvallisuutta tuottavia tekijöitä sijaishuoltopaikassa, joiden kautta lapsella olisi mahdollisuus pitää paikkaa myös kotina. (Puustinen-Korhonen & Pösö 2010, 12.) Sijaishuollossa elävät lapset joutuvat pohtimaan paikan ja kodin merkitystä usein haastavista lähtökohdista käsin. Tutkielmani tarkoitus on lisätä tietoa sijaishuoltopaikkojen vaihtumiseen ja pysyvyyteen liittyvistä asioista nuorten kokemuksia tarkastelemalla. Katson, että paikkaan kiinnittymisen ja kodin merkitysten tutkiminen huostaanotettujen ja sijoitettujen lasten osalta on tärkeää, sillä ne auttavat ymmärtämään, miten nuorten itsenäistymistä ja kiinnittymistä yhteiskuntaan voidaan tukea ja parantaa koko elämäntulkun ajan.

Koti ja perhe ovat monessa kohtaa lastensuojelun keskiössä. Kysymykset kodista, perheestä ja vanhemmuudesta tulevat esille, kun kodin koskemattomuutta rikotaan ja perheen autonomiaan ja vanhemmuuteen puututaan. Sijaishuolto ja huostaanotto kantavat mukanaan kulttuurisesti latautuneita arvoja, mutta myös ennakkoluuloja. Perhettä pidetään pyhänä, missä vanhemmilla katsotaan olevan oikeus lapsiinsa ja lapsilla vanhempiinsa. (Törrönen 2000, 269.) Kodin olosuhteita ja vanhempien vanhemmuutta arvioidessa kajotaan pyhään, mikä tekee lastensuojelutyöstä haastavaa jokaiselle prosessiin osallistujalle. Lastensuojelu on yhteiskunnallinen reaktio, jolla säädellään lapsuutta ja perhe-elämää. Tällöin lastensuojelun kohteena olevat ongelmat kertovat siitä, mitä yhteiskunnassa pidetään sopimattomana. Lastensuojelussa käydään jatkuvasti keskustelua siitä, millaiset ongelmat kuuluvat tavanomaiseen perhe-elämään ja lapsuuteen ja missä kulkee raja, milloin niihin pitää puuttua. (Pösö 2007, 77-78.)

Oma kiinnostukseni tutkittavaa ilmiötä kohtaan perustuu kokemuksiini työskentelystä kahdessa eri lastensuojelulaitoksessa ohjaajan toimenkuvassa. Koulukodissa työskennellessäni pohdin usein, miten eri tavalla minun ja nuoren väliset kokemukset paikasta todellistuvat. Miten erilainen suhtautuminen minulla oli paikkaan verrattuna häneen. Miksi minä näin esimerkiksi ympäristön virikkeellisenä ja kauniina maalaismaisemana ja miksi lapsi ei luonut siihen samanlaista suhdetta. Minulle laitos oli työpaikka, lapselle jotain muuta, mutta mitä? Mikä ero siinä onkaan, kun vertaa että minä olen paikassa vapaaehtoisesti, mutta hän ei. Mikä ero siinä on, että olen siellä kahdeksan tunnin työpäivän, jonka jälkeen lähdän kotiin. Mihin lapsi silloin jää? Mieleeni on vahvasti jäänyt tilanne, jossa kerran sanoin erehtyväisesti eräälle lapselle laitosta kodiksi. Vastaus tähän tuli häneltä kipakasti - ei tämä ole kotini. En näe siinä mitään pahaa tai väärää, että työntekijänä halusin ajatella laitoksen olevan lapsen koti sillä hetkellä tai yritin luoda lapselle paikasta sellaista tunnetta, että se voisi edes jollain tasolla muistuttaa kotia. Vääryyttä teen siinä kohdin, jos jätän huomiotta lapsen oman kokemuksen ja merkityksenannon paikasta. Tutkimuksellani annan nuorille mahdollisuuden kertoa, kuinka he määrittelevät kodin, mikä on koti ja miten se vertautuu sijaishuoltopaikkoihin tai muihin paikkoihin elämänkulun eri vaiheissa.

Tutkimuksen keskeisenä tavoitteena on nuorten kokemuksellisen kerronnan avulla tehdä lastensuojelun ja erityisesti sijaishuollon käytäntöjä näkyväksi. Sijaishuolto aika lapsen ja nuoren elämässä on oleellinen vaihe elämänkulussa, joka jättää jälkensä yksilöön. Millaisen jäljen se jättää ja kuinka se vaikuttaa myöhempään elämään, on jokaisen omakohtaisen tulkinnan tulos. Merkityksellistä lastensuojelun kehittämisen kannalta on kuunnella niitä lapsia ja nuoria, joita se koskettaa ja jotka sitä elävät. Lapsen ja nuoren elämän kuuleminen, sekä sen näkyväksi saattaminen ovat tärkeitä tutkimusaiheita. Omakohtaisesta kokemuksesta kertomalla nuoret tekevät lastensuojeluprosessiin liittyvän kokemuksen näkyvämmäksi ja tunnetummaksi.

Luvussa kaksi asemoin oman tutkimukseni lastensuojelun kentälle, sekä esittelen, millaista tutkimusta Suomessa on huostaanoton ja sijaishuollon osalta tehty ja toisaalta millaista tutkimusta kaivataan lisää. Sen lisäksi avaan sijaishuoltoon liittyviä käsitteitä, kuten mitä sijaishuollosta sanotaan lastensuojelulaissa ja toisaalta mitä sijaishuoltopaikan muutos lapsen elämässä voi tarkoittaa. Kolmannessa ja neljännessä luvussa käsittelen tutkimukseni teoreettista kehikkoa paikan, paikkaan kiinnittymisen ja kodin merkityksiä elämänkulkuun yhdistäen. Viidennessä luvussa määrittelen tutkimuskysymykseni, sekä kerron tutkimuksen toteuttamisesta ja tutkimuksen eettisistä haasteista. Kuudennessa luvussa esittelen tutkimukseni keskeiset tulokset, joihin tulen yhdistämään teoreettista viitekehystä. Viimeisessä eli seitsemännessä luvussa kuvaan tutkimukseni keskeiset tulokset.

2 SIJAISHUOLTO

2.1 Huostaanotto- ja sijaishuoltotutkimus

Lastensuojelun tieto ja tutkimus-hankkeen loppuraportissa (2011) todetaan suomalaisen lastensuojelututkimuksen olevan hajanaista ja sirpalemaista. Hankkeen pyrkimyksenä oli kartoittaa keskeiset lastensuojelua koskevat yhteiskunnalliset kärkiteemat ja tarkastella suomalaisten lastensuojeluasiantuntijoiden näkemyksiä lastensuojelututkimuksen tilasta ja tarpeista. Hankkeen kärkiteemana oli huostaanottotutkimus ja huostaanottotutkimuksen tilan arvioiminen. Huostaanottotutkimuksen vähäisyys mainitaan yhdeksi suurimmaksi puutteeksi lastensuojelun tutkimuskentällä. Huostaanottotutkimus samoin kuin sijaishuollon tutkimus koettiin tärkeäksi tutkimusalueeksi. Myös Eronen (2007) viittaa suomalaista lastensuojelua 2000-luvulla koskevassa tutkimuskatsauksessa huostaanottotutkimuksen olevan Suomessa vähän tutkittu alue lastensuojelussa.

Vaikka sijaishuollosta on lähivuosina julkaistu väitöskirjoja muita lastensuojeluaiheita enemmän, löydettiin myös siitä suuria tutkimusaukkoja. Lisää tutkimusta toivottiin niin sijaishuollon arjesta kuin sen muodoista, huostaanoton pitkäaikaisvaikutuksista, sijoitettujen lasten läheissuhteista, sekä prosessista kokonaisuutena. Lisätutkimusta toivottiin myös keskeytyneistä sijoituksista, joka on kytköksissä pysyvyyden teemaan. Toistaiseksi tiedetään myös hyvin vähän siitä, millaisia kehityskulkuja huostaanotto on ollut käynnistämässä ja mahdollistamassa. Vähäiset tutkimukset viittaavat siihen, että huostaanotto on voinut olla tukemassa tavanomaista nuoruutta tai aikuisuutta, mutta yhtä lailla huostaanoton jälkeiseen kehitykseen on voinut kuulua monia riskejä ja ongelmia, sekä tasapainottelua näiden kahden kehityskulun välillä (Puustinen-Korhonen & Pösö 2010, 8).

Sijaishuollon tutkimusta 2000-luvulla on osaltaan lisännyt Stakesin Koulukotitutkimuksen kokonaisuus ja elämäkerrallisten menetelmien kehittäminen (Eronen 2007, 29). Markku Jahnukainen (2004) teki *Koulukotioppilaan urat – projektissa* tutkimusta sijoituksen pitkäaikaisvaikutuksista. Siinä hän tarkasteli vuosina 1996 ja 2000 valtion koulukodeista kotiutettujen nuorten koulukotikokemuksia ja jälkiseurantaa vuoteen 2002 elämäkerrallisin haastatteluin. Jälkiseurannan osalta tutkimuksen tarkoitus oli vastata kysymykseen, mitä nuorten elämässä oli tapahtunut koulukotisijoituksen jälkeen. Samassa projektissa Tarja Pösö (2004) lähestyi koulukotia nuorten kokemusten kautta. Ymmärtävään otteeseen ja usein etnografisin menetelmin toteutettuja tutkimuksia lastenkotityöstä on tehnyt myös Tuija Eronen (2012), jonka väitöskirja *Lastenkoti osana elämäntarinaa*, lähestyy lastenkodissa asuneiden kokemusmaailmaa

narratiivisen tutkimuksen kautta, missä etsitään vastausta siihen, mitä ja miten ihmiset kertovat lastenkodista osana omaa elämäänsä. Riitta Laakson (2009) etnografinen väitöskirja *Arjen rutiinit ja yllätykset* käsittelee lastenkotimaailmaa siellä tehtävän työn kautta, mikä on aiemmin saanut vain vähän tutkimuksellista kiinnostusta osakseen.

Sijoitusten keskeytysten tutkimus on läheisesti kytköksissä pysyvyyden teemaan, josta myös Tieto ja tutkimus-hankkeeseen osallistuneet asiantuntijat toivoivat lisätutkimusta. Keskeytyneisiin sijoituksiin liittyy monenlaisia tunteita, kuten epäonnistumisen kokemuksia tai jopa traumaattisuutta. (Pekkarinen 2011, 61.) Myöskään tarkkaa tietoa lasten sijaishuollossa viettämästä ajasta ei ole. Ainoa laaja sijoituksen kestoa ja sijoituspaikkojen vaihtelua koskeva tutkimus on vuodelta 1992. (Puustinen-Korhonen & Pösö 2010, 11.) Tämän Tarja Kivisen pitkittäisselvityksen kohteena ovat lastensuojelun toimenpiteet ja lastensuojelun asiakkaina vuonna 1987 olleiden lasten tausta ja asiakasura. Myös pienimuotoisia paikallisia tutkimuksia aiheesta on tehty sen jälkeen. *Erilaisin eväin huostassapidon jälkeen* (2009) on tutkimus, joka selvittää niiden lasten taustoja, joiden huostassapito on lakkautettu Tampereella, Porissa, Hämeenlinnassa tai Tampereen seutukunnassa vuonna 2007. Lasten sijoitushistoriaa tutkittiin vaihtuvien sijaishuoltopaikkojen ja sijoitusten keston näkökulmasta. Tutkimustulokseksi saatiin, että lapsilla oli 1-9 sijaishuoltopaikkaa ja lapset olivat olleet sijoitushistoriansa aikana keskimäärin kolmessa sijaishuoltopaikassa (Hiitola 2009, 17). Lasten sijoitushistoriaa kuvattiin tutkimuksessa myös sijaishuoltopaikkojen mukaan, eli oliko kyse sijaisperheeseen, laitokseen vai molempiin sijoittamisesta. Tutkimustulosten perusteella lapsella on yleensä vähintään kaksi sijaishuoltopaikkaa sijoitushistorian aikana, sillä yleensä lapsen ensimmäinen sijoitus tapahtuu väliaikaiseen sijaishuoltopaikkaan, josta hänet siirretään pitkäaikaiseen sijaishuoltopaikkaan. Päivystävät kriisisijoituspaikat todetaan käytännön tasolla lapsen turvallisuuden kannalta monissa tilanteissa välttämättömiksi. Toinen merkittävä sijaishuoltopaikan vaihtumisen syy liittyi siihen, että sijaishuoltopaikka ei pystynyt vastaamaan lapsen tarpeisiin. (Hiitola 2009, 17.)

Tuija Erosen (2013) tutkimus *Viisi vuotta huostaanotosta* seuraa huostaanotettujen lasten institutionaalisia polkuja huostaanoton jälkeen. Tutkimuksessa muun muassa kysytään, millaisia prosesseja huostaanotto ja sitä seurannut sijaishuolto on ollut käynnistämässä vuonna 2006 huostaanotettujen lasten kohdalla. Tutkimuksen aineisto koostuu lastensuojelun sosiaalityöntekijöiden kokoamasta seuranta-aineistosta, joka on koottu lomakekyselyin, sekä ryhmähaastatteluin. Tutkimuksen tulosten perusteella huostaanotetuista lapsista ei voida puhua yhtenä kategoriana vaan lasten institutionaaliset polut eroavat niin ajallisesti kuin lapsen tarpeidenkin mukaan. Sijoituspaikkojen pysyvyyttä tarkasteltavassa osuudessa tiedusteltiin

huostaanoton jälkeisiä lapselle tehtyjä sijaishuollon muutospäätöksiä ja selvitettiin lapsen sijoitushistoriaa erilaisten paikanvaihdosten ja niihin johtaneiden syiden myötä. Puolet lapsista on ollut sijoitettuna yhteen paikkaan huostaanotosta lähtien, mikä merkitsi näille lapsille tässä suhteessa pysyvyyttä. Puolelle (52 %) sen sijaan oli tehty huostaanoton jälkeen virallisia sijaishuollon muutospäätöksiä, joista enimmäkseen muutoksia oli yhdestä kahteen. Eronen nostaa aineistosta esiin ennakoimattomuuden, joka oli viiden lapsen kohdalla tarkoittanut useita sijaishuollon muutospäätöksiä. Ennakoimattomuuden syyt voivat olla moninaisia, kuten sijaishuoltopaikasta, lapsen erilaisten tarpeiden tai lapsen sosiaalisten suhteiden muutoksesta johtuvia. (Eronen 2013, 56-57.)

Riitta Laakson (2013) tutkimus *Mistä koti huostaanotetulle lapselle?* paikkaa aikaisempaa tutkimuksellista aukkoa huostaanotetun lapsen sijaishuoltopaikan valinnasta. Tutkimuksessa tarkastellaan lapsen sijaishuoltopaikan valintaa sekä kuntatason lastensuojelupoliittisena kysymyksenä että lapsikohtaisena päätöksentekona. Tämän tutkimuksen perusteella sijaishuoltopaikan valinta tapahtuu vahvasti lapsikohtaisena ja tapauskohtaisena päätöksentekona. Yleispätevää valintakriteerien määrittelyä on vaikea eritellä. Päätöksenteossa tasapainoillaan lasten, lasten vanhempien toiveiden, eri ammattilaisten näkemysten, kuntien linjausten, sekä palveluntuottajien ja sijaisperheiden toiveiden välillä. Lapsen edun arvioitiin toteutuvan valintakäytännöissä pääsääntöisesti hyvin. Eriarvoisuutta huostaanotettujen lasten kohdalla syntyy sen suhteen, missä määrin sijaishuoltopaikan valinta voidaan tehdä lapsen tarpeiden mukaan. Myös alueelliset ja kunnalliset erot määrittelevät jossain määrin yksittäisen lapsen sijaishuoltopaikan valintaa. (Laakso 2013; 9-10, 85-86.)

Lastensuojelun monipuolinen tarkastelu on hedelmällistä ja kehittämisen kannalta tärkeää. Näkökulman valinta tuo tutkimuksellisesti esiin hyvin erilaisia asioita lastensuojelusta. Kun tarkastelemme asioita esimerkiksi sosiaalityöntekijän näkökulmasta, sivuutamme helposti lasten tai vanhempien kokemukset. Eri näkökantoja tarvitaan, mutta on hyvä tiedostaa sen valinnan tuottavan vain osittaista tietoa kulloinkin käsittelyssä olevasta aiheesta. (Pösö 2007, 70-72.) Lastensuojelun tieto ja tutkimus-hankkeen raportin (2011) mukaan asiantuntijat näkivät kokemustiedon puutteen keskeiseksi lastensuojelututkimuksen katvealueeksi. Kokemustiedon tarpeella on yhteys myös vaikuttavuuteen ja sen kehittämiseen. Nuorista tutkimuskohteena ja tutkimustiedon tuottajina toivottiin myös lisätutkimusta. Työryhmä pohti erityisesti nuorten asemaa ja sitä, otammeko heidän kokemuksiaan riittävän vakavasti. Se mikä on lapsen tai nuoren kokemus hyvästä ympäristöstä ja arjesta, saattaa koostua täysin erilaisista kriteereistä kuin aikuisten. (Pekkarinen, 2011, 51-56.)

Tutkimukseni tarkoitus on vastata osin niihin tutkimusaukkoihin, joita edellä käytävän keskustelun pohjalta lastensuojelusta ja erityisesti sijaishuollosta uupuu. Tutkimukseeni osallistuvat nuoret ovat oman elämänsä asiantuntijoita. Lähestymistapani tutkimukseen on tarkastella huostaanotettujen nuorten kokemuksia sijaishuollosta, nuorten, jotka ovat olleet lastensuojeluprosessin keskiössä. Lastensuojelussa ja sen sijaishuollossa olevien lasten kysymys on yhteiskunnallisesti tärkeä, sillä kodin ulkopuolelle sijoitettujen lasten määrä on noussut vuosittain 1990-luvun puolivälistä lähtien. Se kertoo jotain yhteiskunnastamme, lasten ja perheiden hyvinvoinnista. (Puustinen-Korhonen & Pösö 2010, 8.) Lapsen ja nuoren elämän kuuleminen, sekä sen näkyväksi saattaminen ovat tärkeitä tutkimusaiheita. Omakohtaisesta kokemuksesta kertomalla nuoret tekevät lastensuojeluprosessiin liittyvän kokemuksen näkyvämmäksi ja tunnetummaksi. Tässä tutkimuksessa tarkoitukseni on nostaa esiin nimenomaan sijoitettujen lasten kokemuseräistä tietoa lastensuojelusta. Yksilöllisille merkityksille herkistyminen kuuluu jokaiselle lastensuojelun parissa työskentelevälle, eikä sitä tulisi unohtaa missään tilanteessa.

2.2 Sijaishuolto

Lapsen huostaanotto on luonteeltaan viimesijainen ja väliaikainen. Lastensuojelussa on toimittava mahdollisimman hienovaraisesti ja käytettävä ensisijaisesti avohuollon tukitoimia. Viimesijaisuutta kuvaa se, että valtaosa lastensuojelusta toteutetaan avohuoltona. Huostaanoton perusteet täytyvät, kun 1) puutteet lapsen huolenpidossa tai muut kasvuolosuhteet uhkaavat vakavasti vaarantaa lapsen terveyttä tai kehitystä; tai lapsi vaarantaa vakavasti terveyttään tai kehitystään käyttämällä päihteitä, tekemällä muun kuin vähäisenä pidettävän rikollisen teon tai muulla niihin rinnastettavalla käyttäytymisellään, 2) avohuollon tukitoimet eivät olisi lapsen edun mukaisen huolenpidon toteuttamiseksi sopivia tai mahdollisia taikka jos ne ovat osoittautuneet riittämättömiksi, 3) sijaishuollon arvioidaan olevan lapsen edun mukaista (LSL 417/2007, 40§).

Lapsen sijaishuollolla tarkoitetaan huostaan otetun, kiireellisesti sijoitetun tai väliaikaismääräyksen nojalla (83§) sijoitetun lapsen hoidon ja kasvatuksen järjestämistä kodin ulkopuolella. Lapsen sijaishuolto voidaan järjestää perhehoitona, laitoshuoltona taikka muulla lapsen tarpeiden edellyttämällä tavalla. (LSL 417/2007, 49§) Lastensuojelulaissa ei ole tarkemmin säännelty sijaishuollon muodosta, vaan kyse on aina lapsikohtaisesta harkinnasta. Lapsen sijoittava kunta on vastuussa siitä, että lapsen sijaishuoltopaikka on sellainen, jossa hänen tarpeisiinsa voidaan parhaiten vastata (Saastamoinen 2010, 7). Sijaishuoltopaikan valinnassa tulee kiinnittää erityistä

huomiota huostaanoton perusteisiin ja lapsen tarpeisiin sekä lapsen sisarusuhteiden ja muiden läheisten ihmissuhteiden ylläpitämiseen ja hoidon jatkuvuuteen. Lisäksi tulee mahdollisuuksien mukaan ottaa huomioon lapsen kielellinen, kulttuurinen sekä uskonnollinen tausta. Laitoshuoltoa järjestetään, jos lapsen sijaishuoltoa ei voida järjestää lapsen edun mukaisesti riittävien tukitoimien avulla perhehoidossa tai muualla. (LSL 417/2007, 50§.)

Lapsen sijaishuoltopaikan valinta on tehtävä huolella ja valmisteltava hyvin. Lapsella on oikeus sijaishuoltopaikkaan, jossa otetaan huomioon hänen hyvinvointinsa kannalta oleelliset asiat. Sijaishuoltopaikan valinnan lähtökohtana toimii lapsen etu. Hyvän sijaishuoltopaikan löytäminen on tärkeää, jotta toistuvilta sijoituksen muutoksilta vältytään ja lapsella on mahdollisuus kiinnittyä jonnekin, sekä saada pysyvyyttä ja jatkuvuutta elämään. Sen sijaan toistuvat sijoitukset ja paikan vaihtumiset luovat lapselle turvattomuutta ja juurettomuutta. (Saastamoinen 2010; 102, 114; Taskinen 2010, 124-125.)

Sijaishuoltopaikan valintaa tehdessä tulee kiinnittää huomiota erityisesti sijaishuollon tarkoituksen toteuttamiseen. Sijoituksen taustalla olevat tekijät on otettava tarkasteluun, jotta lapsen hoidon ja huolenpidon tarpeisiin voidaan parhaalla mahdollisella tavalla vastata; mitkä ovat lapsen fyysiset, psyykkiset, emotionaaliset ja sosiaaliset tuen tarpeet. (Saastamoinen 2010, 102-106.) Puustinen-Korhonen ja Pösö (2010, 10) toteavat artikkelissa *Toteutuuko lapsen oikeus pysyviin kasvuolosuhteisiin*, että ”Toistaiseksi Suomessa on käyty erittäin vähän asiantuntijakeskustelua sijaishuoltopaikan ja lasten tarpeiden ja oikeuksien välisestä suhteesta. Sijoittavien yksiköiden ja kuntien välillä on todennäköisesti suuria eroja siinä, miten valintaa tehdään. Yksittäisten lasten kannalta sijaishuoltopaikan löytyminen voi perustua tarpeettoman usein sattumaan: tarjolla olevat sijoituspaikat määrittävät silloin lapsen sijoituspaikan valintaa enemmän kuin lasten tarpeet.”

Sen lisäksi, että lapsen sijaishuoltopaikan valinta täytyy tehdä rauhassa, hyvin valmistellen ja harkiten, myös sijaishuoltopaikkaan siirtyminen tulee toteuttaa suunnitelmallisesti ja huolellisesti. Mitä perusteellisemmin siirtyminen hoidetaan ja asioista keskustellaan yhteistyössä eri toimijoiden kanssa, sitä paremmat mahdollisuudet lapsella ja lapsen vanhemmilla on sitoutua sijoitukseen ja sijaishuoltoon, mikä osaltaan edesauttaa sijoituksen onnistumista. (Saastamoinen 2010, 109.) Perhehoitoliitto toteutti vuosien 2005-2007 aikana tutkimus- ja kehittämishankkeen, jonka tarkoitus oli muun muassa selvittää pitkäaikaisen perhehoidon katkeamisten yleisyyttä ja sen syitä. Hankkeen alustavien huomioiden mukaan sijoitusten katkeamisista lähes puolet tapahtui ensimmäisten kolmen sijoitusvuoden aikana riippumatta siitä, minkä ikäinen lapsi oli sijoitettaessa. Sijoituksen

alkuvaiheessa luodaan pohjaa tulevaisuuden yhteistyölle ja näin ollen ensimmäisten sijoitusvuosien tuki on tärkeää ennaltaehkäisyä, jotta sijoitukset eivät katkeaisi. (Janhunen 2008, 141.)

2.3 Sijaishuoltopaikat

Huostassa olevien lasten määrä lähti vuonna 2011 uudelleen kasvuun. Huostassa olevien lasten ja nuorten määrä vuonna 2011 oli 10 535. Kaikkiaan kodin ulkopuolelle oli sijoitettuna vuoden aikana 17 409 lasta ja nuorta. Lapsen sijaishuolto voidaan järjestää perhehoitona, laitoshuoltona taikka muulla lapsen tarpeiden edellyttämällä tavalla. Lähes puolet huostassa olleista lapsista oli sijoitettu perheisiin. (Lastensuojelu 2011, 1.) Kaikista sijoitetuista lapsista ja nuorista 34 prosenttia oli perhehoidossa, 16 prosenttia ammatillisessa perhekotihoidossa, 38 prosenttia laitoshuollossa ja loput 12 prosenttia muussa huollossa. Laitoshuollon prosenttiosuus korostuu, koska laskennassa ovat mukana myös kiireellisesti sijoitetut, avohuollon ja jälkihuollon tukitoimin sijoitetut lapset ja nuoret. Pidemmässä sijoitusjaksoissa lapsista lähes puolet oli sijoitettuina perheisiin tai sukulais-/läheisperheisiin. (Emt. 6.)

Vuonna 2012 voimaan tulleen lastensuojelulain muutoksen myötä lapsen sijaishuolto on järjestettävä ensisijaisesti perhehoidossa (Lastensuojelulaki 2007; 49 §, 50 §, Sosiaalihuoltolaki 1992, 25 §). Lakimuutoksen tavoitteena on ollut siirtää sijaishuollon painopistettä laitoshuollosta perhehoitoon. Lapsen sijaishuolto voidaan järjestää laitoshuoltona vain, jos sitä ei voida riittävien tukitoimien avulla järjestää muualla lapsen edun mukaisesti. Lastensuojelulaki edellyttää, että lapsen sijoitustarvetta arvioitaessa selvitetään kuitenkin aina ensimmäiseksi sijoitusmahdollisuus lapsen läheisverkostoon.

Kuusikko-kunnissa, joka koostuu kuudesta Suomen suurimmasta kaupungista, on meneillään palvelurakenteen muutos, jossa laitossijoituksia pyritään vähentämään ja perhehoitoa lisäämään. Tietoa sukulais- ja läheisverkostoon sosiaaliviranomaisen tai hallinto-oikeuden päätöksellä sijoitettujen lasten lukumäärästä kerättiin Kuusikko-kunnista ensimmäisen kerran vuonna 2010. Läheisverkostoon sijoitettujen lasten lukumäärä ja osuus kaikista sijoitetuista on Kuusikko-kunnissa hieman noussut vuodesta 2010. Vuoden 2012 aikana läheisverkostoon sijoitettiin yhteensä 276 lasta, mikä oli 43 lasta enemmän kuin edellisvuonna. (Ahlgren-Leinvuo 2013, 13-23.) Alueelliset ja kuntakohtaiset erot sijaishuoltopaikkojen valinnassa ja käytössä ovat suuret. Valtakunnallisen lastensuojelutilaston mukaan esimerkiksi Pohjois-Pohjanmaalla huostaanotetuista lapsista 62 prosenttia on perhehoidossa, kun vastaava luku Varsinais-Suomessa on vain 39 prosenttia.

Alueellisten erojen lisäksi myös kuntakohtaiset erot ovat suuret, minkä voi tulkita viestivän kuntien lapsipoliittisista linjauksista. Linjauksista, jotka liittyvät siihen, miten kunnassa arvotetaan ja painotetaan eri sijaishuoltomuotoja, mutta myös siihen, miten tärkeäksi kunnan omien laitospalvelujen tuottaminen nähdään. (Laakso 2013, 17-19.)

Lastensuojelun perhesijoituksella tarkoitetaan lapsen hoidon, kasvatuksen ja muun ympärivuorokautisen huolenpidon järjestämistä sijaishuoltona kodin ulkopuolella yksityiskodissa. Sijaisperhe on yksityinen perhe, jonka kanssa kunta on tehnyt toimeksiantosopimuksen. Perhehoitajaksi voidaan hyväksyä henkilö, joka koulutuksensa, kokemuksensa tai henkilökohtaisten ominaisuuksiensa perusteella on sopiva antamaan perhehoitoa. Ennen toimeksiantosopimuksen tekemistä perhehoitajaksi aikovan henkilön on suoritettava tehtävän edellyttämä ennakkovalmennus. (Perhehoitajalaki 2011, 1 §.) Perhehoidon tavoitteena on antaa perhehoidossa olevalle henkilölle mahdollisuus perheenomaiseen hoitoon ja läheisiin ihmissuhteisiin, sekä edistää hänen perusturvallisuuttaan ja sosiaalista kehitystään (Sosiaalihuoltolaki 1992, 25 §).

Yksityisenä palveluntuottajana ammatilliset perhekodit ovat sijaishuollon kentällä perhehoidon ja laitoshoidon väliin sijoittuva hoitomuoto. Ammatillisella perhekodilla tarkoitetaan yksityisistä sosiaalipalveluista annetun lain (922/2011) mukaisen luvan saanutta perhekotia, jossa sijoitettujen lasten kanssa yhteisessä kodissa asuu pääsääntöisesti kaksi hoidosta ja kasvatuksesta vastaavaa henkilöä. Ammatillisissa perhekodeissa on useimmiten perhekotivanhempien lisäksi muita työntekijöitä. Ammatillisiin perhekoteihin sijoitetaan lapsia, joita ei esimerkiksi vaikeahoitoisuutensa vuoksi voida sijoittaa perheeseen. (Sosiaaliportti 2013; Ketola 2008, 19.) Ammatillisen perhekodin toimintaedellytyksistä säädetään yksityisistä sosiaalipalveluista annetussa laissa (922/2011). Laki sisältää vaatimuksia niin perhekodin tiloista, henkilöstön määrästä ja kelpoisuudesta kuin myös vastuusta palvelujen laatua kohtaan. Perhekodin tilat tulee olla siellä annettavalle hoidolle, kasvatukselle ja huolenpidolle sopivat. Henkilöstön lukumäärän tulee vastata siellä annettavien lasten lukumäärään ja olla riittävä palvelujen tarpeeseen nähden. Perhekotivanhemmillä tulee olla tarvittava koulutus lastensuojelulain mukaiseen hoito- ja kasvatustyöhön. Ammatillisten perhekotien liitossa on jäseninä noin 100 ammatillista perhekotia, joiden hoidossa on yli 500 lasta ja nuorta (Ammatillisten perhekotien liitto, 2013).

Lastensuojelulaitoksia, joissa voidaan järjestää lapsen sijaishuoltoa, ovat lain mukaan lastenkodit, nuorisokodit ja koulukodit. Lastensuojelulaitoksina pidetään myös muita näihin rinnastettavia yksiköitä, kuten vastaanottokoteja (LSL 417/2007, 57 §). Lastensuojelulaitoksia ylläpitävät lähinnä valtio, kunnat tai yksityiset yhteisöt. Laitosten toiminnan yleisistä edellytyksistä, kuten toimitiloista,

lasten määrästä ja henkilöstöstä säädetään lastensuojelulaissa (57-60 §). Hyvin järjestettyä laitoshoidtoa voidaan pitää parhaana ratkaisuna lapselle niissä tilanteissa, joissa lapsen sijoitus on väliaikainen. Laitoshoidto on usein tarkoituksenmukaisin ratkaisu myös silloin, kun lapsi on erityisen vaikeahoitoinen tai kyseessä on sijaishuollon tarpeessa oleva murrosikäinen lapsi. Laitoksilla on usein omia erityisen osaamisen alueita, mitä tarkastellaan ja otetaan huomioon lapselle sijaishuoltopaikkaa etsittäessä.

2.4 Sijaishuoltopaikan muutos

Lapsen huostaanoton ja kiireellisen sijoituksen aikana voidaan lapsen sijaishuoltopaikkaa muuttaa. Sijaishuoltopaikan muuttamista koskevan päätöksen tekee sosiaalihuollon johtava viranhaltija lapsen asioista vastaavan sosiaalityöntekijän valmisteltua asian. Päätöksessä on tuotava esiin perusteet sijaishuoltopaikan muuttamiselle, ja selvitys siitä, miksi nykyinen sijaishuoltopaikka ei ole lapsen edun mukainen. Ennen sijaishuollon muutospäätöstä tulee kuulla 12 vuotta täyttänyttä lasta, lapsen vanhempia ja sitä, jonka hoidossa ja kasvatuksessa lapsi on tai on välittömästi ennen asian valmistelua ollut, sekä selvittää alle 12-vuotiaan lapsen mielipide. (LSL 417/2007 43§, Lastensuojelun käsikirja.) Sijaishuoltopaikan pysyvyys on jokaisen lapsen kohdalla tavoitteena, mutta aina se ei tavoitteen asettelusta huolimatta ole mahdollista.

Sijoituksen alussa on myös huolellisesti mietittävä, mitkä ovat sijaishuollolle asetetut tavoitteet ja mihin lapsen sijoittamisella pyritään. Sijaishuoltopaikan muutokseen ryhdyttäessä tavoitteiden uudelleen määrittely tulee ajankohtaiseksi ja siihen voivat vaikuttaa useat eri seikat, kuten yllättävät muutokset sijaishuoltopaikassa tai erilaiset vaihtuvat elämäntilanteen muutokset. Ennalta arvaamattomat tapahtumat ja muutokset lapsen tai hänen ympäristönsä elämässä ovat niitä asioita, joita ei pysty ennakoimaan sijoitusta suunniteltaessa. Tuija Eronen seurantatutkimuksen aineisto *huostaanotettujen lasten institutionaalisista poluista* kertoo sijaishuoltopaikan muutokseen vaikuttavien tekijöiden olleen esimerkiksi sijaisperheessä tapahtuneet muutokset; uupuminen, toisen sijaisvanhemman kuolema. Myös lapsen tarpeet voivat muuttua esimerkiksi lapsen sairastuessa psyykkisesti ja tarvitessa pidempiaikaista psykiatrista hoitoa. Toisaalta myös vanhempien kuntoutuminen, erilaiset perhekuntoutusjaksot ja niiden epäonnistuminen lisäävät lapsen kohdalla tapahtuneita sijaishuoltopaikan muutoksia. Se, ettei lapsi suostu olemaan sijaishuoltopaikassa vaan karkaa, voi myös johtaa useisiin sijaishuollon muutospäätöksiin. (Eronen 2013, 57-58.)

Sijaishuollon eri vaiheissa tapahtuva laadukas työskentely on paikkaan kiinnittymisen ja pysyvyyden kannalta oleellinen asia. Lapsen selviytymistä, identiteetin kehitystä ja vahvistumista auttaa, jos lapsella on pysyvä suhde turvalliseen ja tasapainoiseen aikuiseen. Toistuvat sijoitukset eri paikkoihin vahingoittavat vakavasti hänen kehitystään, sekä luovat juurettomuutta ja turvattomuutta. Sijaishuollon aikana tarvitaan työskentelyä lapselle tärkeiden suhteiden ja ihmisten kartoittamiseksi sekä näiden suhteiden tukemiseksi. Työskentelyn avulla tuetaan sijoitusten katkeamisia ja siten luodaan lapsen elämään jatkuvuutta ja pysyvyyttä. (Lastensuojelun käsikirja.)

Pysyvyys on nostettu nykykeskusteluissa yhdeksi hyvän sijaishuollon kriteeriksi. Pysyvyyttä voidaan tarkastella monesta eri näkökulmasta ja se saa erilaisia tulkintoja lastensuojelun käytännöissä. Sijaishuollon osalta pysyvyyden voidaan ymmärtää tarkoittavan yhtä lailla lapsen läheissuhteiden pysyvyyttä, kuulumista paikallisyhteisöön kuin hoidollisten tai koulutuksellisten suhteiden pysyvyyttä. (Eronen 2013, 20.) Pro gradu -tutkielmassani tarkastelen sijaishuoltopaikan pysyvyyttä ja sen merkitystä lapselle. Tarkastelen nuorten kokemuksia monipaikkaisesta asumisesta, joka on voinut sisältää asumista sijaishuoltopaikan/-paikkojen ja syntymäkodin välillä. Millä tavalla uudesta ympäristöstä ja fyysisestä tilasta tehdään itselle oman näköistä ja turvallista paikkaa. Entä kun tämä paikkaan kiinnittyminen tai kiinnittymättömyys hetkessä jälleen muuttuu, on luovuttava jostakin ja jälleen aloitettava jotain uutta ja tuntematonta. Jokainen muutto johtaa konflikteihin riippumatta siitä, mikä on muuton syy ja motiivi ja perustuuko se pakkoon vai vapaaehtoisuuteen, tai siitä, kuinka laajat mittasuhteet se saa (Enzenberger 2003, 23).

3 PAIKKA JA KOTI TARKASTELUKOhteena

3.1 Paikka

Maantieteen yhteydessä paikasta puhuttaessa sillä usein viitataan objektin faktiseen sijaintiin jossakin (Karjalainen 1997, 229). Humanistisen maantieteen keskeinen kysymys sen sijaan kuuluu, mitä paikat ovat elettyinä sijainteina, kuulumisena johonkin paikkaan tai toisaalta vastentahtoisena pakkona olla jossain muualla kuin missä on. Tässä katsannossa paikka on inhimillisen tulkinnan ja merkityksenannon tulos. Paikkojen erityinen merkitys syntyy elämäntilanteissamme. Emme niinkään elä jossakin paikassa, vaan elämme jotakin paikkaa – kotia, kaupunkia, maata. (Emt., 231.)

Maantieteen tutkimus ulottuu laajalle luonnon- ja yhteiskuntatieteen alueelle. Sen keskeinen dogmi on, että paikalla on väliä. Maantieteilijät ovat kiinnostuneita, miten ihmiset muodostavat käsityksen tilasta ja paikasta ja sen vaikutuksesta identiteettiin, kuulumiseen ja osallisuuteen yhteisössä. (Vandemark 2007, 242.) Tietoisuus paikan huomattavasta merkityksestä yksilön kehitykselle on huomioitu ihmismaantieteessä ja ympäristöpsykologiassa (Jack 2010, 756). Ympäristöpsykologia tutkii ihmisen ja paikan välistä suhdetta. (Spencer & Woolley 2000, 182; Aura, Horelli & Korpela, 15.) Ihmisen ja ympäristön vuorovaikutuksen tutkimisen lisäksi on otettava huomioon myös jokaisen ympäristön sosiaalinen ja kulttuurinen ympäristö. Sosiaalisen ja kulttuurisen ympäristön muodostavat ihmiset ja yhteisöt, fyysistä ympäristöä ovat puolestaan rakenteet ja luonnonympäristöt. Sekä fyysiseen että sosiaaliseen ympäristöön liittyy kulttuurisia symboleja, kuten merkityksiä ja tapoja, kirjoitettuja ja kirjoittamattomia sääntöjä. Tästä kokonaisuudesta käytetään nimitystä ihmisen elinympäristö. (Aura ym. 1997, 15.) Paikan, paikkaan kiinnittymisen ja liikkuvuuden tutkimus on herättänyt nykypäivänä kiinnostusta myös yhteiskuntatieteissä, mitä se ei aina ole ollut. Päinvastoin sosiaalitieteitä ja sosiologiaa on ennemminkin syytetty niiden välinpitämättömyydestä paikan ja tilan kysymyksiä kohtaan (Gustafson 2002, 12).

Käsitys paikasta on sen yhteiskunnan tuotetta, jossa elämme. Länsimaiseen käsitykseen paikkaan liittyy ajatus rajatusta, totutusta tilasta ja kodista. Paikkaan liitetään usein ajatus pysyvyydestä ja kuulumisesta. Paikka edustaa pysähdystä, kuulumisen tunnetta ja konkreettisuutta. Muutokset yhteiskunnallisissa tilanteissa ovat kuitenkin ruokkineet ajatusta liikkeessä olevasta paikasta. Epävarmuuden ja muutosten värittämässä maailmassa idea vakaasta, turvallisesta ja autenttisesta paikasta on kyseenalaistettu tieteellisessä keskustelussa. Esimerkiksi keskustelu globalisaatiosta on haastanut käsitystä paikasta ihmisten pysyvyyden ja kuulumisen tyyssijana. Ajatus paikan liikkuvuudesta on monipuolistanut ja ajankohtaistanut paikan ymmärrystä. Liikkuvuus voi olla

monen tyyppistä, se voi olla pakollista tai vapaaehtoista eri muodoissaan. Paikan prosessin käsitteellistäminen yhteen oikeaan muotoon ei siten ole mahdollista, vaan paikan tulkinta vaatii aina kontekstin huomioimista. Perinteinen paikan kokemus rajoineen, normeineen ja pysyvyyksineen on silti edelleen todellisuutta monille ihmisille ja toisaalta tämä epävakaas saa meitä myös kaipaamaan tuttua ja turvallista paikkaa yhä enemmän. Paikkaa, jota voi kutsua kodiksi. (Kymäläinen 2006, 203-208; Massey 2003, 53-56.)

Karjalainen (1997) puhuu ajan ja paikan solmukohdasta, missä konstituoituu minuus. Aika, paikka ja minuus muodostavat inhimillisen todellisuuden elementit. Kellään muilla ei voi olla täysin samanlaisia muistoja kuin minulla itsellä, vaan meillä jokaisella on ainutlaatuiset ajan ja paikan tekstuurimme. Kaikkia paikkoja emme muista, osan niistä unohdamme. Mutta kaikkia emme voi unohtaa, sillä ilman paikkoja ja niihin liittyviä muistoja kadottaisimme myös osan itseämme. Emme tietäisi, keitä olemme, koska emme tietäisi, mistä saavumme ja mihin lähdemme. Paikkoihin liittyy henkilökohtaisia kokemuksia ja muistoja, jotka ovat olennaisia identiteettien muodostumisessa. Ajan ja paikan solmukohdassa syntyy se, mitä on minuus, itseys ja jokaisen ihmisen ainutlaatuinen oleminen. (Siim 2006, 104; Karjalainen 1997; 235,240.)

Myös Jack (2010, 756) kirjoittaa, kuinka tunne kuulumisesta johonkin paikkaan merkitsee useimmalle ihmiselle myös sitä keitä he ovat. Maa, kaupunki tai kylä missä on kasvanut, talo jossa asunut, koulu mitä käynyt ja muut erityiset paikat, ovat kaikki identiteetin olennaisia osia, sillä ne luovat tunnetta turvallisuudesta ja kuulumisesta. Jack edelleen jatkaa, että vaikka nykypäivänä paikka saattaa vaihtua usein ja muutoksia tapahtuu, siteet tiettyihin paikkoihin pysyvät.

Ihmiset rakentavat ja muokkaavat suhdetta paikkaan elämäntilanteensa mukaisesti, erilaisia asioita painottaen. Esimerkiksi kotipaikan kriteerit voivat vaihdella sen mukaan, mihin ja kehen halutaan ja tunnetaan tarvetta juuri sillä hetkellä kiinnittyä ja samaistua. Oman paikan tekemistä työstetään vahvasti menneisyyden kautta. Menneisyyttä työstämällä etsitään yhteyksiä läheisiin ja tärkeisiin ihmisiin ja paikkoihin, niihin asioihin, jotka niissä tuntuvat omalta. Kysymystä kodista ja paikan tunteesta kotoisalta voidaan lähestyä vain tunnetason kautta: kotona olemisen tunne riippuu siitä, minkälaisia tunteita henkilöllä on tai ei ole kyseiseen paikkaan liittyen (Siim 2006, 94).

Gustafson (2002, 22-23) kirjoittaa paikan kolmesta ulottuvuudesta. Paikalla on maantieteellinen sijainti, aineellinen muoto ja siihen liitetään merkityksiä ja arvoja. Paikat eivät ole rajoittuneita, vaan keskinäisessä yhteydessä toisiinsa. Niiden merkitys voi muuttua ajan myötä ja niiden merkitykset voivat olla kiistanalaisia ja riidanalaisia. Paikan yksi tärkeä näkökulma on se, että se

usein antaa asukkailleen ja vierailijoilleen tunteen kuulumisesta ja merkityksestä. Siitä puhutaan usein paikkaan kiinnittymisen ja paikan identiteetin yhteydessä.

Paikalla on oleellinen merkitys tutkimuksessani. Paikat, joista tutkimuksessa keskustellaan, ovat nuorten kotipaikkoja, sijaishuoltopaikkoja ja muita heidän määrittelemiään merkityksellisiä paikkoja. Kiinnostukseni kohde tutkimuksessa on, millaisen merkityksen nämä paikat saavat nuorten puheissa ja mistä merkitys, suhde paikkaan syntyy.

3.2 Monipaikkaisuus

Monipaikkaisuus on ajankohtainen ja globaali ilmiö, joka saa kiinnostusta ja huomiota osakseen. Monipaikkaisuus on tunnistettu ilmiönä 2000-luvulla etenkin sosiologian ja maantieteellisen tutkimuksen alueella. Monipaikkaisuus koostuu eri paikoissa tapahtuvasta liikkumisesta, palveluista, työstä, asumisesta, vuorovaikutuksesta ja harrastuksista. Monipaikkaisuus tarkoittaa tiivistetysti ihmisen elinympäristön laajenemista ja hänen liikkumistaan fyysisesti näiden merkityksellisten paikkojen välillä. Monipaikkaisuuteen tuo uudenlaista ulottuvuutta myös virtuaalisen maailman ja sosiaalisen median mukaantulo, mikä puolestaan tarkoittaa ihmisen henkistä läsnäoloa monessa paikassa. Tästä seuraa uudenlaisten paikkaidentiteettien syntymistä, kun ihmisen suhdetta paikkaan käsitteellistetään uudelleen. (Haukkala 2011, 4-8.)

Monipaikkaisuutta voidaan lähestyä monen eri näkökulman kautta. Laajasti tarkastellen voidaan kysyä, millaisia merkityksiä sillä on yhteiskunnallisesti, kulttuurisesti, taloudellisesti tai ekologisesti. Yksilöllisesti tarkastellen monipaikkaisuuteen liittyvät kysymykset koskevat merkityksiä ja monipaikkaisuuden tarkoituseriä, kuten liittyykö se asumiseen, työhön, vapaa-aikaan tai sosiaalisiin suhteisiin. On tärkeää huomata, että monipaikkaisuus voi olla etuoikeutettua tai vapaaehtoista, mutta se voi olla myös pakotettua. Vapaaehtoisella monipaikkaisuudella käsitetään usein vapaa-ajan asuminen ja harrastustoiminta kodin ulkopuolella, monipaikkainen työ, joka saattaa olla myös pakotettua, sekä identiteetti, jossa on leimautunut useaan paikkaan. Pakotettua monipaikkaisuutta sen sijaan saattaa olla muun muassa asunnottomuus, avioerolapset ja heidän liikkumisensa eri kotien välillä, huostaanotetut lapset ja pakolaiset. (Haukkala 2011, 9-12; Gustafson 2002, 30.) Monipaikkaisuutta on mielenkiintoista ja tärkeää pohtia myös sen ihmiselle antavan merkityksen kautta.

Väitetään, että globaali liikkuvuus tekee maantieteellisestä paikallisuudesta merkityksettömän ja erityiset paikat menettävät omaperäisyytensä ja tarkoitustaan. Toisaalta monet teoreetikot myös toteavat paikoilla olevan merkitystä, vaikkakin eri tavalla kuin ennen. Viimeaikaiset tutkimukset globalisaatiosta ovat itse asiassa kasvattaneet mielenkiintoa paikan, paikkaan kiinnittymisen ja liikkuvuuden kysymyksiä kohtaan. Globalisaatio nostattaa esiin ajatuksia muun muassa epävarmuudesta, kontrollin menettämisestä ja ennustamattomuudesta, mikä herättää kiinnostusta kotia, alkuperää ja yhteisöä kohtaan. Muutot, liikkuvuus työn, opiskelujen tai turismin myötä on yksi globalisaation tuoma merkittävä aspekti myös paikan merkityksellisyyden huomioimiseen. Liikkuvuus eri muodoissaan asettaa ihmiset, paikan ja kulttuurin uusien kysymysten ääreen. Liikkeessä oleva ja rajoja ylittävä toimijuus, paikkaa vaihtava ja kotia aina uudelleen pystyttävä yksilö on monelle todellisuutta globaalissa, työperäisen liikkuvuuden leimaamassa yhteiskunnassa. Moninaiset vaihtuvat paikat ja niihin uudelleen synnyttävä tai syntymättä jäävä kodin tuntu nostattavat kodin merkityksen uudelleen arvioitavaksi. (Gustafson 2002, 13-14.)

Vilkko (2010) kirjoittaa, kuinka suomalaista kotisuhdetta ja elämäntapaa ilmentää monipaikkaisuus. Erilaisten asuinpaikkojen määrä sekä materiaalisina asumuksina, että merkityksellisinä paikkoina on kasvanut yhteiskunnallisen varallisuuden lisääntymisen myötä. Toisaalta monipaikkaisuus ilmenee myös ihmisen elämänkulkua tarkastellen; meillä on monia koteja elämänsä aikana ja niiden merkitykset voivat kehittyä erilaisiksi ajan saatossa. Kotien ja merkittävien paikkojen perättäisyys elämänsä aikana ei sulje pois sitä, että on olemassa myös yhtäaikaaisesti useita merkittäviä paikkoja. On olennaista tutkia, miten yksilöt näkevät useampien kotien merkitykset maailmassa, jossa liikkuvuus ja monipaikkaisuus ovat osa arkea. (Vilkko 2010; 26, 47)

3.3 Paikkaan kiinnittyminen

Paikkaan kiinnittyminen (eng. place attachment), on monimuotoinen ilmiö, johon sisältyy useita näkökulmia ihmisen ja paikan välisestä suhteesta. Tieteenalat lähestyvät paikkaan kiinnittymisen teoretisointia hieman eri suunnista, painottaen eri tavalla käsitteen biologista, psykologista, sosiokulttuurista ja ympäristöllistä alkuperää, missä psykologinen näkökulma toistuu kirjallisuutta tarkasteltaessa useimmin. Toiset puolestaan ovat sitä mieltä, ettei näitä tekijöitä voida erottaa toisistaan. On mielenkiintoista pohtia, millä tavalla eri aspektit vaikuttavat toisiinsa ja vaikuttavatko ne kaikki yhtä aikaa ja toisaalta, onko jonkun toisen näkökohdan vaikutus toista suurempi. Erimielisyyksistä huolimatta tunteiden keskeisyys ja niiden vahva vaikutus paikkaan kiinnittymisen

prosessissa esiintyy lähes poikkeuksetta tieteellisen tutkimuksen piirissä. (Altman & Low 1992, 4-9.)

Sana Attachment, ”kiinnittyminen”, viittaa tunteisiin, sana Place, ”paikka”, viittaa ympäristöön, mihin ihminen emotionaalisesti ja kulttuurisesti liitetään. Termi Place attachment viittaa siihen, että ihmisten affektiivinen side liittyisi ensisijaisesti johonkin ympäristöön. Merkittävät paikat itsessään miellyttävät, koska ne sallivat luovuuden, antavat mahdollisuuksia yksityisyyteen, henkilökohtaiseen tilaan ja turvallisuuteen. Toisaalta useat tutkijat ovat myös sitä mieltä, että paikkaan kiinnittyminen perustuu siihen liittyviin muihin ihmisiin – perheeseen, ystäviin, yhteisöön ja jopa kulttuuriin. Sosiaaliset suhteet voivat olla yhtä tärkeitä tai jopa tärkeämpiä paikkaan kiinnittymisen prosessissa kuin paikka itse. Usein ne merkitykset ja kokemukset, jotka liittyvät paikkaan ja siellä koettuihin asioihin tekevät paikasta tärkeän ja yleensä niihin kokemuksiin yhdistyvät toiset ihmiset. Esimerkiksi lapsuudenkodissa kiinnittymisen tai vastakohtaisesti hylkäämisen kokemisen tunteet saattavat heijastua omaan kotiin aikuisuudessa. Koti koettuna paikkana saa merkityksensä aiemmista kotiin liitetyistä kokemuksista. (Emt., 4-7.)

Lapsuuden aikaista paikkaan kiinnittymistä on vähäisessä määrin tutkittu tai määritelty. Usein siitä keskustellaan epäsuorasti ”kuulumisen”, ”siteen”, ”juurettomuuden” ja ”paikan tunteen” yhteydessä. (Chawla 1992, 63.) Jo hyvin pienestä asti lapset kehittävät positiivisia ja negatiivisia tunteita jokapäiväiseen ympäristöön, mikä tapahtuu aluksi tiedostamattomasti. Kiintymys kohdistuu pienellä lapsella erityisiin leluihin, makuuhuoneeseen tai muihin emotionaalista turvaa ja sosiaalista tilaa tarjoaviin paikkoihin. Paikkaan kiinnittyminen riippuu siitä, millä tavalla positiiviset havainnot kehittyvät ja millä tavalla ne linkittyvät erityiseen paikkaan. Ihanteellinen ympäristö ei välttämättä tuota positiivista paikkakiinnittymistä, jos siihen samanaikaisesti liittyy epämurkavia sosiaalisia vuorovaikutuksia tai tapahtumia. Aivan kuten huono ympäristö ei välttämättä ole seurausta kiinnittymättömyydestä paikkaan, jos siihen kuitenkin yhdistyy positiivisia kokemuksia ja muistoja. Jos sekä fyysinen ympäristö että sosiaalinen konteksti eivät ole ihanteellisia, mukautuvalla yksilöllä on mahdollisuus muuttaa kokemukset paikasta positiivisiksi. Lapset muovaavat identiteettiään osittain luomalla ja muuttamalla tilaa paikaksi, johon kiinnittyy. (Jack 2010, 758; Brown & Altman & Werner 2012, 185.)

4-5-vuotiaaksi asti koti on yleensä pääasiallinen paikkaan kiinnittymisen kohde. Koulun aloittaessaan lapselle on usein kehittynyt joku käsitys kodin maantieteellisestä sijainnista ja hänelle on myös kokemuksia naapurustosta. Lapsen kasvaessa tietoisuus elinpiiristä kasvaa ja toiminta-alue laajenee. Tutkimukset osoittavat, että teini-iässä paikkaan kiinnittyminen assosioitui paikasta

koettavaan turvallisuuden kokemukseen ja tällöin myös lähipiiristä tehty havainnot nostivat merkitystään. Erityisesti pojat kiinnittyvät alueeseen ja lähiympäristöön tyttöjä enemmän. Vaikka koti tarjoaa turvallisen pakopaikan, teini-ikäisten laajempi liikkuma-ala tarjoaa heille laajemman ympäristön johon kiinnittyä. (Brown ym. 2012, 185.) Tunne kuulumisesta on voimakkaimmillaan nuorten keskuudessa, koska he haluavat tuntea liittyneensä ja tullessa hyväksytyksi paikalliseen yhteisöön (Jack 2010, 758). Lapset saavuttavat persoonallisen identiteetin paikkaan kiinnittymisen kautta, mikä herättää useita kysymyksiä niistä lapsista, joilla ei ole mahdollisuutta kehittää kiinnittymistä paikkaan (Spencer & Woolley 2000, 182).

Gustafson (2002) painottaa paikkaan kiinnittymisessä paikkaan liitettyjä affektiivisia siteitä, juuria ja kotiin kuulumisen tunnetta. Yksilön paikkaan kiinnittyminen ei kuitenkaan välttämättä rajoitu yhteen ainoaan kotipaikkaan. Etenkin liikkuvuuden lisääntymisen ja virtuaalisen maailman mukaan tulon myötä paikallisuus kohtaa uusia haasteita. Myös Gustafson pohtii monipaikkaisuuden kysymystä ja mitä se vaikuttaa paikkaan kiinnittymisen kannalta. Onko yhteen paikkaan kiinnittyminen edes mahdollista tänä päivänä? Hän edelleen jatkaa, että ihmisten kokemukset paikasta voivat sisältää sekä kiinnittymisen että liikkuvuuden, ne eivät ole toisiaan poissulkevia, eivätkä myöskään kokemuksena kaikilla samanlaisia. Liikkumisen tarkoitus määrittää hyvin paljon sitä, millainen suhde liikkumisen ja paikkaan kiinnittymisen välillä on. Liikkuminen voi olla monenlaista, eri tarkoituksesta tai eri olosuhteissa. Jos vertaa esimerkiksi maailmankansalaisia, jotka liikkuvat ympäri maailmaa omasta tahdostaan, ja maahanmuuttajia keskenään, huomaamme eron. Vapaa liikkuvuus takaa vapaan valinnan paikoista, mihin mennä, missä olla ja mihin paikkaan kehittää emotionaaliset siteet. Kun liikkumiseen oikeuttavaa vapautta on vähän tai ei ollenkaan, siihen saattaa sisältyä pakotettua liikkumista tai pakotettua paikassa olemista. Nämä ovat tärkeitä asioita ottaa huomioon pohdittaessa liikkumisen ja paikkaan kiinnittymisen välistä suhdetta. (Gustafson 2002, 24-30.) Myöhäis- ja postmodernissa maailmassa, missä traditiot eivät enää määritä yksilöä, ihmiset uusintavat roolejaan ja identiteettejään dynaamisessa interaktiossa itsensä ja yhteisön välillä. Näissä olosuhteissa, missä modernisaatio luo riskejä ja epävarmuuksia yksilöille, johonkin paikkaan kiinnittymisellä voi olla merkittävä rooli ihmisen elämässä (Jack 2010, 757).

Paikkaan kiinnittymistä tutkittaessa tunnistetaan siihen liittyvä ihmisen ja paikan välinen positiivinen yhteys. Esimerkiksi asunnosta tehdään kotia käyttämällä sitä ja antamalla sille merkityksiä. Paikkaan kiinnittyminen liittyy väistämättä psykologisia ja sosiaalisia prosesseja, sekä fyysisiä elementtejä yhteen. Ihmiset ja heidän suhteensa ovat sulautuneet fyysiseen kontekstiin, joten sosiaalisia prosesseja ei voida tarkastella siitä irrallaan. Ihmiset kehittävät aktiivisesti paikkakiinnittymistä kotiin ensinnäkin valitsemalla tai rakentamalla kodin, sisustamalla, säätämällä

ja ylläpitämällä arkirutiineja päivittäisessä elämässä. Kodin sisustaminen esimerkiksi vahvistaa tunnetta siitä, kuka minä olen ja syventää kiinnittymistä tähän paikkaan. Rutiinit luovat tunteen turvallisuudesta, jatkuvuudesta, yksityisyydestä ja identiteetistä. Paikan fyysiset ominaisuudet edistävät paikkaan kiinnittymistä, mutta eivät määritä sitä. Siitä huolimatta joihinkin paikkoihin uskotaan lähtökohtaisesti olevan helpompi luoda siteitä kuin toisiin, missä esimerkiksi ympärillä oleva luonto voi olla merkityksellinen. (Brown ym. 2012, 184.)

Paikkaan kiinnittymistä on tutkimuksellisesti lähestytty usein kodin ja sen välittömän läheisyyden välisestä suhteesta ihmisen kanssa, sekä laajemmin suhteesta kaupunkiin ja valtioon. Paikkaan kiinnittymistä voidaan tutkia näiden tasojen välillä. Paikkaan kiinnittymisellä on myös ajallisia ulottuvuuksia. Esimerkiksi pidempi aika jossain tietyssä paikassa luo usein vahvemman siteen paikan ja ihmisen välille, mutta se voi myös muuttua elämänsä muutosten myötä. (Brown ym. 2012, 183-184.) Tutkimuksessani olen kiinnostunut, miten paikkaan kiinnittyminen mahdollistuu sijaishuoltopaikoissa. Paikkaan kiinnittymistä tutkin nuorten paikkoihin asettumisen ja kotiutumisen näkökulmista. ”Asumaan asettuminen on tapahtumista, kirjaimellisesti paikan ottamista, paikan perustamista” (Rajanti 1999, 39). Rajanti edelleen jatkaa asettumisen olevan paikan avaamista asumiselle. Asuminen syntyy jokapäiväisyyksistä ja jokapäiväisyydestä. Lähestyn paikkaan kiinnittymisen käsitettä tässä eri asuinpaikkojen näkökulmasta.

3.4 Koti paikkana

Yhteiskuntatieteet ovat yleensä pitäneet kodin tutkimusta toissijaisena tutkimuskysymyksenä. Mieluummin on tutkittu asumista ja perhettä. Kotia on usein kohdeltu epämääräisenä, tunteisiin vetoavana ja latautuneena käsitteenä, joka näiden ominaisuuksien vuoksi on voitu sivuuttaa tieteen tutkimuspiiriin kuulumattomana. Se on saanut suhteellisen rauhassa jäädä tieteellisen tiedon katveeseen, selkeiden määrittelyjen tuolle puolen. Koti tulee usein näkyväksi silloin, kun se on murtumakohdassa, tai se ei enää olekaan itsestään selvä arkinen todellisuus. Kodin rajojen rikkoutuminen ja kontrollin menettäminen herättää tunteita sijoiltaan joutumisesta. Näissä tilanteissa yksilön ja tutun turvallisuuden välinen suhde saattaa järkkäytyä ja haavoittua. Häiriö tuo epäjärjestyksen, sijoiltaan menon ja vierauden tunteen. (Vilkkonen 2000, 209; 2010, 12-13, 52-54).

Elettävänä oleva myöhäismodernin aika, jatkuvassa liikkeessä oleva maailmamme asettaa myös käsityksen kodista muutoksen tilaan. Kodin asema ja sille antamamme merkitykset ovat monimuotoistuneet ja koti on menettänyt itsestään selvää luonnettaan. Koti ei ole paikalleen

pysähtynyt ja seesteinen, vaan epävakaa ja dynaaminen kenttä. Etenkin kodin sijoittaminen johonkin tiettyyn maantieteelliseen paikkaan kiinteästi sitoutuneena materiaalistumana kyseenalaistaa monet havainnot liikkuvasta elämänmuodosta. Tämä kaikki antaa ymmärtää, että kysymys kodista on jonkinlaisessa muutoksessa. Paikkojen vaihtaminen muuttaa kotisuhdetta, mutta tuo siihen myös uutta näkökulmaa. Kodin ja paikkaan kuulumisen kysymykset muuttuvat entistä monimutkaisemmiksi. (Vilkko 2010; 12-13, 22-23.)

Asunto on fyysinen tila ja esine, joka voidaan rakentaa, omistaa, vuokrata ja sillä on hinta. Koti sen sijaan perustetaan tai luodaan, se muuttuu vähitellen meille kuuluvaksi ja tutuksi. Koti on eletty ja koettu tila. Koti on tunnelautunut käsite, kodilla on henki. (Granfelt 1998, 47-48, 103-104.) Myös Douglas (1991, 289) kirjoittaa siitä, kuinka koti on paikallistettavissa oleva tila. Koti syntyy siitä, kun tila otetaan haltuun. Meillä kaikilla on mielikuvia kodista, se on tuttu ja siinä mielessä itsestään selväksi koettu käsite. Samalla koti on myös erittäin monimerkityksinen ja moneen suuntaan paikantuva. Kotikäsitteen kaksijakoinen tematiikka tulee esiin, kun kodista puhutaan fyysisiin aika-paikallisiin määrittelyihin viitaten ja toisaalta kun se nähdään eksistentiaalisena suureena. Koti fyysisenä paikkana ja koti mielen kotina limittyvät ja kietoutuvat toisiinsa. Vilkko (1998, 28-29) puhuu ”kodin tunnusta”, jolla hän viittaa kodin kokemiseen, kotoisuuteen, johonkin kuulumisen tunteeseen. Se kertoo yksilön ja hänen ympäristönsä välisestä monitahoisesta suhteesta. Kodittomuus on vastakohta kodin tunnulle, se kertoo puutteesta, epävarmuudesta ja vieraudesta (Granfelt 1998, 103).

Asuntoa ja kotia pidetään usein juurtumisen apuna, kiinnittymisen kohteena, turvapaikkana, yksityisyyden tukena ja identiteetin lujittajana. Asunnon muuttaminen kodiksi tapahtuu personalisoinnin kautta, mikä tarkoittaa että asunnosta pyritään tekemään oman näköinen. Asunto voi toimia oman elämäntarinan ylläpitäjänä ja muuttua elämäntulon muutosten mukana. Asunto voi siten psykologisena ympäristönä tarjota monenlaisia välineitä minuuden eheydelle. (Aura ym. 1997, 60-62.) Kotia ja kotoisuutta luodaan eri tavoin, mutta Rajannin (1999, 43-44) mukaan yhteistä näille kotoisuuksille on yksilön kiinnittyminen paikkaan kotiin suuntautuvan toimijuuden myötä. Toimijuus tarkoittaa yksilöä kotinsa tekijänä ja toimijana. Suhde kotiin syntyy jokapäiväisten tapojen sijoittumisesta asuinpaikkaan ja se vaatii aikaa. Jotta jokapäiväiset tavat pystyvät ajan saatossa muodostumaan, suhteen kehittyminen edellyttää, että kodilla on potentiaalia pysyvyyteen. (Kenyon 1999, 89-90.)

Koti syntyy eri ulottuvuuksien kautta. Vilkko (1998) puhuu kodin kaksijakoisesta tematiikasta - kodista eksistentiaalisena suureena ja kodista fyysisenä ulottuvuutena. Koti ”mielen kotina”

tarkoittaa Vilkon (1998, 28) mukaan sosiokulttuurista arvomaailmaa, yksilöllisiä kokemuksia ja tunteita, sekä näillä tasoilla kiteytyviä merkityksiä, joita kannamme sisällämme. Kodin fyysinen tilallisuus tulee esille elettyjen paikkojen merkityksessä. Koti on myös jokapäiväistä fyysistä tilaa. Kotia voidaan myös lähestyä sosiaalisten suhteiden kautta, missä tarkastellaan läheisten ihmisten ja perheen välistä vuorovaikutusta. Vilkon elämäkertatutkimuksessa monet kirjoittajat määrittivät tärkeimmäksi kodin tekijäksi läheisten ihmisten suhteet ja paikan toissijaiseksi. Heille koti merkitsee ennen muuta ihmissuhteita ja vuorovaikutusta. Kodin merkitys fyysisenä tilana ei silti ole merkityksetön, vaan se kertoo siitä, miten ihmiset arvottavat eri asioita. (Vilkko 2010, 37.)

Koti ja perhe konstruoituvat usein hyvyyden tyyssijoiksi kulttuurissamme. Kotiin liittyy emotionaalisesti värittyneitä tunteita, joihin usein liitetään turvallisuus, inhimillinen lämpö ja yhteisöllisyys. (Granö 2004 ym., 9.) Kodin, paikan ja kuulumisen tunteen väliset rinnastukset nostattavat tänä päivänä myös kritiikkiä. Koti esitetään usein turvan ja suojan tyyssijana, mutta se on monelle ihmiselle myös konfliktin ja pelon paikka. (Hall 1999 Kymäläisen 2006, 209-210 muk.) Kodissa tehdään paljon myös pahaa, eikä se ole kaikille sen jäsenille sama. Kodin merkitys korostuu myös silloin, kun henkilö on joko vastoin tahtoaan tai omasta halustaan pois kotoaan. (Granö 2004, 9; Vilkko 2010, 210-211.)

Vandemark (2007) käsittelee paikaltaan siirtymisen, displacement, psykologisia vaikutuksia kodittomuuden näkökulmasta. Kodittomuus on kokemus paikaltaan siirtymisestä, joka muuttaa ihmisen käsitystä itsestä, paikasta ja kuulumisesta. Siirtymisellä on psykososiaalinen vaikutus, joka ilmenee kodittoman ihmisen sosiaalisissa ja toiminnallisissa kyvyissä. Displacement kuvastaa paikan merkitystä, sekä nykykeskustelua identiteetistä ja kuulumisesta. Termi kuvaa sitä, mitä tutun fyysisen ja sosiaalisen ympäristön puuttuminen vaikuttaa ihmiseen. Displacement on toiminta tai prosessi, jossa siirrytään pois tavallisesta paikasta tai se on tulosta tästä. Kodittoman ihmisen täytyy jatkuvasti määritellä itsensä uudelleen ja vahvistaa tunnetta uudesta paikasta ja kuulumisesta (Vandemark 2007, 241-243.)

Laitisen (2004) väitöskirjassa, jossa hän tarkastelee lasten seksuaalista hyväksikäyttöä, kodilla on erityinen paikkansa. Seksuaalisen hyväksikäytön uhri on joutunut hyväksikäytettäväksi kodissa, joka määrittänyt suhteineen ja toimintoineen yhteiskuntamme peruspilariksi hyvyyden ja turvan pesäpaikkana. Laitisen tutkimuksessa tapahtumat konkretisoituvat kodissa, jota hän lähestyy kodin eri ulottuvuuksien kautta – koti fyysisenä, emotionaalisena ja sosiaalisena tilana.

Lähden omassa tutkimuksessani tarkastelemaan näitä kodin eri ulottuvuuksien merkityksiä nuorten puheissa. Millä tavalla kodista tai sijaishuoltopaikasta puhutaan konkreettisenä fyysisenä paikkana,

toimivana ihmisympäristönä tai emotionaalisena mielen kotina ja millaisia merkityksiä ne saavat eri tilanteissa.

4 ELÄMÄNKULKU

4.1 Yleisesti

Olen kiinnostunut yksilön subjektiivisesta kokemuksesta ja toiminnasta elämässään. Elämänkulututkimus on merkittävä tutkimustapa, kun halutaan saada tietoa ihmisten omista kokemuksista, heidän omien subjektiivisten tulkintojensa pohjalta (Pohjola 1994, 276). Sen lisäksi, että elämänkulututkimuksen avulla on mahdollista saada kattava kuvaus yksilön elämästä, siinä otetaan huomioon myös historiallis-yhteiskunnalliset reunaehdot, jotka väistämättä vaikuttavat yksilön elämäntutkimukseen. Yksilön elämäntutkimuksen muotoutuminen on siis osin seurausta myös ulkoisista tekijöistä; yhteiskunnallisesta, yhteisöllisestä, sosiaalisesta ja kulttuurisesta ympäristöstä. Elämäntutkimuksen voidaan sanoa olevan elämäkertojen, sosiaalisen rakenteen ja historian yhdistynyt tutkimus. (Pohjola 1994, 273-274; Kilpeläinen 2000, 19-21.)

Yksilön elämäntutkimus kokonaisuutena muodostuu henkilökohtaisten pyrkimysten, sosiaalisten kokemusten ja kontekstin välisen vuorovaikutuksen tuloksena. Sosiaaliset kokemukset, niiden henkilökohtainen merkitys yksilölle, henkilökohtaiset pyrkimykset sekä yksilöllisesti määräytyvät merkittävät tapahtumat vaikuttavat siihen, että jokaisen yksilön elämäntutkimus on jollakin tavalla erilainen kuin toisen. (Nummenmaa 1996, 6.)

Instituutiot ja erilaiset rakenteelliset tekijät jäsentävät yksilön elämää yhteiskunnassa. Elämäntutkimuksen vahva piirre on yksilöllisen ja yhteiskunnallisen vuorovaikutuksellisuuden samanaikainen käsittely (Pohjola 1994, 273). Yksilön elämäntutkimusta tarkastellessa voidaan näin ollen nähdä yksilöllisten valintojen ja rakenteellisten tekijöiden yhteenkietoutuminen. Yksilön elämää raamittavat vahvasti erilaiset instituutiot, niiden aika ja paikka ihmisen elämässä. Elämä jaetaan ikään kuin erilaisiin vaiheisiin, minkä ikäisenä siirrytään lapsuudesta nuoruuteen, nuoruudesta aikuisuuteen ja mitä kaikkea näihin vaiheisiin liittyy. Ihmisen elämäntutkimuksen tarkastelu voidaan näin ollen ymmärtää myös erilaisten siirtymien, kriisien ja elämäntapahtumien, sekä mahdollisuuksien ja valintojen tutkimukseksi. Sosiaaliset ja kulttuuriset tekijät yhdenmukaistavat ihmisten elämäntutkimuksia jonkin verran, mutta se mahdollistaa myös yksilöllisen erilaisuuden havaitsemisen. On esitetty myös väitteitä, että yleiset elämäntutkimuksen muotit ovat rikkoutumassa tai jo rikkoutuneet, kun ihmisten erilaistuvat ja yksilölliset elämäntutkimukset ovat yhä enemmän näkyviä. (Baumann 1992 Marinin 2005, 30-33 muk.)

Tutkielmassani yhteiskunnallinen aika tulee selkeästi esiin nuorten elämäntutkimuksen tarkastelussa. 18-vuotias määritellään täysi-ikäiseksi, jolloin rakenteelliset tekijät vaikuttavat yksilön elämään

vahvasti ja etenkin tutkimusaineistossani esiintyvien nuorten osalta. Rakenteelliset tekijät tulevat näkyväksi myös aikaisemmin elämän aikajanalla sijaishuoltopaikan vaihtumisten osalta, sillä ne ovat myös enemmän tai vähemmän lapsen tai nuoren oman yksilöllisten valintojen ulkopuolella.

Konstruktionistinen elämäntutkimus tarkastelee sitä, millaisia merkityksiä ihmiset antavat erilaisille tapahtumille elämässään ja miten he järjestävät niitä suhteessa aikaan. Elämäntutkimuksen kautta on mahdollista jäsentää tapahtumia ja tehdä ne ymmärrettäväksi. Muutos on elämäntutkimuksen keskeinen osa, jolloin muutokset tulevat tuloksin kohteeksi. (Strandell & Julkunen & Lamminen 2002, 112-113.)

4.2 Koti elämäntutkimuksen viitekehyksessä

Käsitykset ja kokemukset kodista ovat sekä monimutkaisia että dynaamisia, muuttuen ja sopeutuen elämänvaiheen ja sosiaalisen ympäristön mukaan. Koti muokkaantuu elämäntutkimuksen taitekohdissa. Kodin vaiheet ja kodin toiminnan muutokset ovat vahvasti sidoksissa elämäntutkimuksen vaiheisiin ja niitä välittäviin siirtymiin: lapsuuteen vanhempien kodissa, nuoruuteen, oman kodin perustamiseen, työelämään, aikuisuuden kotiin ja vanhuuden kotiin. Koti on elämän eri vaiheissa aktiivisen työstämisen kohde. Koti saa siten erilaisia merkityksiä eri aikoina: mitä se oli menneisyydessä, mitä se on nyt ja mitä se on mahdollisesti tulevaisuudessa. Yksilön elämäntutkimuksessa kodit voidaan ymmärtää jatkumona ja murroksina, monina koteina ja kotien peräkkäisyytenä, mutta myös rinnakkaisina, useampina samanaikaisina koteina. (Vilkko 2010, 22-23.)

Autonen-Vaaraniemi (2009, 89-90) on väitöskirjassaan tarkastellut eronneiden miesten kodille antamia merkityksiä. Yksi kodille antamien merkitysten taso oli miesten elämäntutkimukseen liittyvä. Kodin paikat sijoittuivat ajassa taaksepäin, menneeseen, mutta ne asettuivat myös tulevaisuuteen. Muistot toivat esiin menneisyyden kodille annetut merkitykset. Esimerkiksi lapsuudenkoti sai jatkuvan arjen merkityksiä. Lapsuudenkoti merkitsi pysyvyyttä ja perustaa, joka ulottui nykyisyyteen saakka. Ajallisuuden näkökulmasta miesten elämäntutkimuksen kodit jäsentyivät peräkkäisesti, mutta olivat usein samanaikaisesti läsnä. Vilkko (2007, 19) kirjoittaa, kuinka koti ja kodit ovat enemmän tai vähemmän paikkasuhteiden lävistämiä. Koti on aina jossain suhteessa niihin koteihin, joita olemme eläneet, elämme ja ajattelemme tulevaisuudessa elävämme.

Lapsuudenkodista lähteminen on siirtymävaihe elämäntutkimuksessa, missä koti merkityksineen tulee aiempaa näkyvämmäksi (Vilkko 2000, 192). Siirtymässä lapsuudenkodista omaan kotiin, kodin merkitykseen sisältyy yhtä lailla muistoja lapsuudenkodista kuin myös unelmia tulevasta omasta

kodista. Kenyon (1999) toteaa oman kodin olevan yksi merkki nuorten siirtymisestä kohti aikuisuutta. Usein oma asunto ja muutto pois lapsuudenkodista nähdään niin fyysisenä tapahtumana itsenäisyydestä, kuin myös paikkana, missä emotionaalinen ja sosiaalinen kehitys tulee näkyväksi. (Kenyon 1999, 84-86.) Omaa kotia rakennetaan irrottautumalla lapsuudenkodista samalla säilyttäen tunteen kodista turvallisena, tuttuna ja lämpimänä paikkana. Aina lapsuudenkoti ei kuitenkaan ole tarjonnut niitä ihanteita, joita siltä olisi odottanut. Toisille lapsuudenkoti edustaakin kodin ihanteiden vastakohtaa, josta kodille annettavat toiveet ovat puuttuneet. Jos lapsuudenkoti on ollut paikka, josta on puuttunut turvallinen ja ymmärtävä ilmapiiri, siitä erottautumalla nuoren on mahdollista saavuttaa kodin tuntuun sisältyvä emotionaalinen turva sekä vapaus toimia. (Vilkkonen 2000; 193, 201.) Myös Huokuna (2010) kirjoittaa ensimmäisestä omasta kodista suurten tunteiden paikkana. Ensimmäisessä kodissa eletään paitsi menneisyys-tulevaisuus-akselilla, myös akselilla hengen ja materian välillä. Konkretiaa ovat esineet, ja henkeä ovat muistot ja merkitykset, sekä aistein havaittu ja koettu. (Huokuna 2010; 11, 123.)

5 TUTKIMUSONGELMA JA MENETELMÄT

5.1 Tutkimustehtävä

Tutkimuksen tavoitteena on tarkastella useita sijaishuoltopaikan muutoksia kokeneiden nuorten sijaishuoltopaikoille ja kodille antamia merkityksiä elämänculun viitekehlyksessä.

Tutkielmassani olen kiinnostunut, *miten koti yhtenä olemisen paikkana määrittäy nuorten puheessa. Millaisia merkityksiä nuoret antavat kodille?* Useita sijaishuoltopaikan muutoksia kokeneilla lapsilla on monenlaisia kokemuksia eri paikoista. Mistä koti koostuu ja miten kodin fyysiset, sosiaaliset ja emotinaaliset merkitykset todellistuvat elämänculun eri vaiheissa.

Toinen laajempi kysymykseni koskee sijaishuoltopaikkoja; millaisia kokemuksia ja muistoja nuorilla on eri sijaishuoltopaikoista. Tutkimuskysymykseni kuuluu, miten nuorten sijaishuoltopaikkaan asettuminen tapahtuu? Mitkä asiat edesauttavat sitä, että sijaishuoltopaikkaan on mahdollista kotiutua/asettua vai onko se mahdollista?

Tutkimuksen teoreettista viitekehlystä olen esitellyt aiemmissa kappaleissa, joissa olen tuonut esiin käsitteitä paikasta ja kodista, sekä millaisista aspekteista paikkakiinnittyminen muodostuu. Nämä kaikki liittyvät toisiinsa, sillä ensinnäkin tutkimukseni aineisto koostuu nuorista, jotka ovat asuneet monessa eri sijaishuoltopaikassa, mutta samanaikaisesti heillä on ollut myös toinen paikka - koti. Sijaishuoltopaikat toimivat huostaanoton aikana sijoitettujen lasten toisina koteina tai ainakin elämisen paikkoina, joiden on tarkoitus edustaa pysyvyyttä. Jokaisen sijoitetun lapsen kohdalla tavoitteena on pysyvyyden takaaminen huostaanoton päättymiseen saakka. On siis tärkeä pohtia ja tutkia niitä asioita, jotka ovat merkityksellisiä asioita pysyvyyden ja johonkin paikkaan kiinnittymisen tai asettumisen kannalta. Nämä kaikki merkitykselliset ja merkityksettömät paikat tulevat todelliseksi yksilöiden elämänculussa, joka kulkee tutkimuksessani tärkeänä osana mukana.

Useiden eri paikkojen välillä tapahtuva liikkuminen nostaa esille monipaikkaisuuden käsitteen, joka huostaanotettujen lasten kohdalla tarkoittaa omasta tahdosta riippumatonta pakotettua monipaikkaisuutta. Pakotetun monipaikkaisuuden läsnäolo edellyttää ottamaan esille myös lasten ja nuorten vaikuttamiseen liittyvät kysymykset, joita tulen tutkimukseeni sisällyttämään.

Tutkielman tarkoitus ei ole esittää faktista totuutta siitä, mitä on tapahtunut ja millä perusteella. Olen kiinnostunut siitä, mitä nuoret kertovat sijoitusajastaan jälkikäteen ja miten he ovat kokeneet oman sijoitusaikansa. Tutkimuksen tarkoitus on tehdä näkyväksi, millaisia merkityksiä koti saa

nuorten puheissa, joiden elämä on tähän saakka ollut monipaikkaista asumista. Toinen tärkeä tavoite on tuoda esiin nuorten ajatuksia monipaikkaisesta asumisesta, joka on ollut omasta tahdosta riippumatonta asumista sijaishuoltolaitoksissa. Millä tavalla nuori on näihin paikkoihin asettunut ja mitkä ovat niitä merkityksellisiä asioita, jotka tekevät sijaishuoltopaikasta kodin vai onko se edes mahdollista?

Tarkoitukseni ei ole rakentaa yhtä yhtenäistä nuoren monipaikkaista asumista koskevaa identiteettiä, vaan rakentaa fragmentaarinen eroista ja samanlaisuuksista koostuva monipaikkaisuuden kuva kokemuksista ja merkityksiä tulkitsemalla. Sijoitusten onnistumisen tukemista ja edellytyksiä hyviin sijoituksiin olisi tarpeen tutkia laajasti eri näkökulmia tarkastellen. On tärkeä miettiä niitä pysyvyyttä ja turvallisuutta tuottavia tekijöitä sijaishuoltopaikassa, joiden kautta lapsella olisi mahdollisuus pitää paikkaa sellaisena, jonne voi tuntea asettuvansa ja kotiutuvansa.

Lähestymistapani tutkittavaan ilmiöön on fenomenologinen, haastateltavien merkityksenantoa ymmärtämään pyrkivä. Fenomenologisessa lähestymistavassa keskitytään ymmärrykseen ja merkitykseen, joita ihmiset antavat elämälleen ja kuinka he kokevat elämänsä noiden merkitysten kautta. Fenomenologisessa tutkimuksessa tutkija toivoo ymmärtävänsä, mitä yksilö on kokenut, miten ja missä nämä kokemukset näkyvät ja kuinka ihminen näkee elämänsä näiden kokemusten valossa. (Chaitin 2004, 3.) Aineiston keräämistä ja analysointia tarkemmin, sekä tutkimuksen asettamia eettisiä kysymyksiä olen pohtinut seuraavissa kappaleissa.

5.2 Aineisto haastattelemalla

Tutkielmani on kvalitatiivinen ja aineistoni koostuu seitsemästä haastattelusta. Kvalitatiivinen tutkimus tuo esille tutkittavien havainnot tilanteista ja antaa mahdollisuuden heidän menneisyytensä ja kehitykseensä liittyvien tekijöiden huomioimiseen. Tärkeää on päästä lähelle niitä merkityksiä, joita ihmiset antavat eri tapahtumille ja ilmiöille. Teemahaastattelu on yksi niistä menetelmistä, jotka tuovat esille tutkittavien näkökulman ja kuuluviin heidän äänensä. (Hirsjärvi 2006, 27–28.) Valitsin teemahaastattelun tutkimusmenetelmäksi siitä syystä, että se ei sido haastattelua tiettyyn kategoriaan, eikä siihen, miten ”syvälle” aiheen käsittelyssä mennään. Teemahaastattelu on keskustelunomainen tilanne, jossa yksityiskohtaisten kysymysten sijasta edetään tiettyjen teemojen varassa ja vapaalle puheelle annetaan tilaa (Emt. 48).

Teemahaastattelu edellyttää tutkimusaiheeseen perehtymistä ja haastateltavien tilanteen tuntemista, jotta haastattelu voidaan kohdentaa valittuihin teemoihin. Tutkijan täytyy alustavasti selvittää tutkittavan ilmiön oletettavasti tärkeitä osia ja rakenteita, joiden avulla päätyy haastattelussa käytettäviin teemoihin. (Hirsjärvi 2006, 47; Saaranen & Puusniekka 2006.) Teemahaastattelussa tietyt aihepiirit, teema-alueet, on etukäteen määritelty ja ne käydään läpi kaikkien haastateltavien kanssa. Strukturoidulle haastattelulle tyypillinen kysymysten tarkka muoto ja järjestys kuitenkin puuttuvat ja keskustelu etenee haastateltavan kanssa vapaamuotoisemmin. (Eskola & Suoranta 1998, 87.)

Tutkimuksessani haastateltavat kertovat elämänsä vaiheista nykyisyydestä käsin. Elämänsä vaiheineen, tapahtumineen ja kokemuksineen ei voida jälkeenpäin tavoittaa sellaisena kuin se näyttäytyi tapahtumahetkellä, koska muisti ja tietoisuus ovat muokanneet sitä toisenlaiseksi. Menneisyyden kokemuksista valikoidaan niitä tapahtumia, jotka vaikuttavat merkittävilta ja muistamisen arvoisilta (Kilpeläinen 2000, 33). Olen pohtinut paljon, mitä haastateltavat haluavat minulle kertoa tai antavatko he minulle totuudenmukaisia tietoja elämässään tapahtuneista asioista. On myös mahdollista, että tutkittavat eivät muista kaikkia käänteitä elämässään tai muistavat väärin. Pohdin myös sitä mahdollisuutta, että rankkoja elämäntapahtumia ei välttämättä halua muistaa tai on tietoisesti tai tietämättä saattanut pyrkiä unohtamaan tiettyjä asioita elämästään. Mutta kuten Huttunen (2002, 36) toteaa, tärkeää tai oleellista ei ole se, ovatko yksittäiset asiat tapahtuneet juuri niin kuin ne tarinoissa kerrotaan, tai jättävätkö kertojat jotain kertomatta. Sen sijaan on kiinnostavaa, mitä asioita tutkittavat valikoivat kerrottaviksi, ja millaista ymmärrystä sitä kautta on mahdollista saada tutkittavasta asiasta.

Tein opiskeluun liittyvän kolmen kuukauden harjoittelun sijaishuoltotoimistossa eteläsuomalaisessa kaupungissa alkuvuodesta 2013. Tuona aikana olin suunnitellut, että saan kaupungin kautta haastateltavia tutkimukseeni. Tein tutkimuslupapyyntöni kaupungille ja myönteisen päätöksen jälkeen otin yhteyttä jälkihuoltotyöntekijään, jolla on paras tuntuma asiakkaisiin ja heidän historiaansa. Keskustelin jälkihuollosta vastaavan sosiaalityöntekijän kanssa tutkielmastani ja suunnitelmastani sen toteuttamiseen. Hän oli innokkaasti mukana tutkielmassani ja sovimme, että hän käy läpi jälkihuollossa olevat nuoret ja ottaa yhteyttä henkilöihin, joilla on ollut paljon sijaishuoltopaikan muutoksia. Toivoin, että haastateltavat asuisivat noin sadan kilometrin säteellä kaupungista, jotta pitkältä matkustamiselta vältyttäisiin. Toinen pyyntöni liittyi siihen, että haastateltavien joukosta löytyisi sekä naisia että miehiä. Sosiaalityöntekijä valitsi jälkihuoltoasiakkaista noin 15 nuorta ja sovimme, että hän ottaa ensin yhteyttä nuoriin, koska hän on heille tuttu. Sovimme, että mikäli nuori antaa luvan ottaa häneen yhteyttä tutkielman tiimoilta,

soitan hänelle ja lähetän tämän jälkeen kirjeen (liite 1), jossa kerron tutkimuksestani ja haastattelun etenemisestä. Kun kirjeen lähettämisestä oli kulunut noin viikko, soitin nuorelle ja sovimme haastattelun ajankohdan ja paikan. Tässä vaiheessa nuorella oli vielä mahdollisuus kieltäytyä haastattelusta ja toki myös koska tahansa ennen haastattelua, jos tulisi toisiin ajatuksiin.

Apunani ollut sosiaalityöntekijä sai melko nopeasti yhteyttä neljään nuoreen, jotka olivat kiinnostuneita osallistumaan haastatteluuni. Muutama nuori oli kieltäytynyt haastattelusta, muutamaan ei muuten saatu yhteyttä. Yksi nuori suostui ensin haastatteluun, mutta vetäytyi aivan viime hetkellä. Neljän haastattelun jälkeen näytti siltä, että uusia haastateltavia on vaikea saada. Kaikki alun perin suunnitellut nuoret oli soitettu läpi. Ajattelin kuitenkin, että neljä haastattelua ei ole riittävä tutkielmani tarpeisiin ja pyysin, jos jälkihuollosta vastaava sosiaalityöntekijä yrittäisi vielä soittaa niille, joita ei ollut aiemmin saatu puhelimella kiinni. Sosiaalityöntekijä onnistui lopulta saamaan heihin yhteyden ja he suostuivat haastateltavakseni. Tässä vaiheessa sovimme, että otan saman tien yhteyttä näihin nuoriin ja kerron puhelimessa tutkielmastani, en siis lähettänyt heille tässä vaiheessa kirjettä, vaan nopealla aikataululla sovimme heti haastatteluajankohdat. Haastatteluun mennessäni kerroin vielä, mitä tutkielmani koskee ja kuinka haastattelu tulee etenemään.

Loppujen lopuksi sain haastateltavia seitsemän, joista miehiä oli kaksi ja naisia viisi. Kaikki haastateltavat olivat jälkihuollon piirissä, iältään 18-20-vuotiaita. Jokaisen haastattelun tein kunkin haastateltavan kotona. Ehdotin itse haastattelupaikaksi kotia, koska siellä ajattelin olevan rauhallisinta ja toisaalta sen olevan paikka, jossa haastateltavat pystyvät olemaan kaikkein rennoimmin. Olin hieman yllättynyt ja myös erittäin iloinen, kuinka jokainen nuori oli heti valmis ottamaan minut, vieraan ihmisen, omaan kotiinsa. Ennen haastattelun alkua pyysin jokaiselta luvan haastattelun nauhoittamiselle allekirjoituksen kera. Kerroin nuorille, että haastattelun nauhoittaminen on tärkeää, jotta nuoren oma sanoma tulee varmasti todeksi juuri niillä sanoin, mitä hän on kertonut. Kerroin myös nauhan eettisestä käsittelystä, eli kukaan muu ei tule nauhaa kuulemaan kuin minä tutkijana ja tulen hävittämään nauhat tutkimuksen valmistuttua. Kenelläkään ei ollut mitään haastattelun nauhoittamista vastaan.

Tutkimushaastattelu aloitettiin niin sanotulla elämänviiva-tehtävällä, johon haastateltavat merkitsivät ne paikat, joissa ovat asuneet. Suurimmalle osalle haastateltavista oli helpompi, että minä toimin kirjoittajana. Elämänviiva-tehtävän jälkeen aloimme käydä sitä läpi; mitä paikkoja oli kirjattu ylös ja millaisia muistoja paikoista syntyi. Elämänviivan piirtämisen oli tarkoitus olla tukena nuorelle haastatteluhetkellä, mutta samalla myös apuna minulle jälkeenpäin, mikäli halusin

tarkistaa siitä myöhemmin yksityiskohtia. Jokainen haastattelu oli sen hetkisen tilanteen näköinen, minun ja haastateltavan välinen jutteluhetki. Haastattelu eteni teemahaastattelun periaatteiden mukaisesti, missä tietyt etukäteen mietityt teemat ja kysymykset käytiin jokaisen kanssa läpi satunnaisesti (liite 2). Keskustelu painottui kunkin haastateltavan kanssa siihen teemaan tai esimerkiksi ajankohtaan elämässä, mistä haastateltavalla oli selvästi eniten kerrottavaa. Jonkun kanssa saatoimme keskustella ensisijaisesti sijaishuoltopaikoista ja niissä elämisestä, kun taas jonkun toisen kanssa keskustelu painottui sen hetkiseen kotiin ja siihen liittyviin ajatuksiin. Jokainen haastattelu oli näin ollen erilainen kuin toinen, ennalta arvaamaton ja sen hetkisen tunteen säätelemä.

5.3 Analyysi

Olen valinnut tutkimukseni analyysimenetelmäksi sisällönanalyysin. Se on perusanalyysimenetelmä, jota voidaan käyttää kaikissa laadullisen tutkimuksen perinteissä. Sisällönanalyysin avulla on mahdollista tarkastella ihmisten toiminnalleen antamia merkityksiä. Analyysimenetelmän pyrkimyksenä on järjestää aineisto tiiviiseen ja yleiseen muotoon kadottamatta kuitenkaan sen sisältämää informaatiota. (Tuomi & Sarajärvi 2003, 97.) Sisällönanalyysi voidaan tehdä aineistolähtöisesti, teoriasidonnaisesti tai teorialähtöisesti. Omaa tutkimustani palvelee teoriasidonnainen lähestymistapa, joka on teoria- ja aineistolähtöisen tutkimuksen välimaastossa. Aineiston analyysi ei näin ollen perustu suoraan teoriaan, mutta kytkennät siihen ovat havaittavissa. Aineistosta tehdyille havainnoille etsitään omien tulkintojen tueksi teoriasta selitystä tai vahvistusta. (Emt., 99.) Alasuutari (2001, 44) kuvaa tulosten tulkintaa laadullisessa tutkimuksessa arvoituksen ratkaisemiseksi: ”Tuotettujen johtolankojen ja käytettävissä olevien vihjeiden pohjalta tehdään merkitystulkinta tutkittavasta ilmiöstä”.

Teorialähtöisessä sisällönanalyysissä voidaan aluksi edetä aineistolähtöisen sisällönanalyysin tapaan, mutta analyysin loppuvaiheessa tuodaankin analyysia ohjaavaksi ajatukseksi teoriaosuudessa käsitelty viitekehys. Omassa aineistossani tämä tarkoittaa sitä, että analyysiani ohjaa ihmisen elämänkulku ja siihen kytkeytyvät ajalliset siirtymät. Toisaalta analyysiani ohjaa myös kolmen eri näkökulman kautta tarkasteltu viitekehys kodista.

Aineistoni koostuu seitsemästä haastattelusta, jotka kestoltaan vaihtelivat 40 minuutin ja 75 minuutin välillä. Yhteensä aineistoa on kuusi tuntia 48 minuuttia. Aineiston analyysin aloitin litteroimalla haastattelut, eli purkamalla keskustelut tekstimuotoon. Kirjoitin haastattelut koneelle

sanasta sanaan, vaikka myöhemmässä aineiston analyysivaiheessa poistin jonkin verran puhekielen täytesanoja, kuten esimerkiksi ”niinku”, ”sillai”, koska nämä eivät ole tutkimukseni kannalta olennaisia. Luin haastattelut paperilta läpi, jotta pystyin paremmin palauttamaan mieleeni kunkin nuoren kanssa käydyn keskustelun ja näin minulle muodostui siitä parempi kokonaiskäsitys.

Aineistoon tutustumisen ja keskustelujen mieleen palauttamisen jälkeen aloitin tarkemman lähestymisen aineistoon tematisoinnin kautta. Hahmottelin aineistosta teemoja, joiden alle aloin koota kyseiseen teemaan liittyviä asioita. Aineiston läpikäymistä eri teemojen kautta helpotti se, että olin miettinyt jo haastattelurunkoa laatiessani tutkimuksen kannalta oleellisia teemoja. Pääasiallisena teemakehikkona minua viitoitti elämäntilallinen jaottelu ja kotien paikat näissä elämän eri vaiheissa. Isona teemana minulla oli myös itse koti. Haastattelussa kävimme läpi kodin eri elementtejä, kuten kodin paikkaa, tunteita, merkityksiä, tavaroita, tekemistä tai mitä koti ikinä kenenkin mieleen toi.

Kodin monimerkityksellisyys oli ilmeinen, joten päätin nimetä yhden tutkimukseni pääotsikoista yksinomaan kodin teeman ympärille. Kodin asemoimisen jälkeen sain muodostettua myös muut teemat, jotka lopulta jäsentyivät tutkimuksen pää- ja alaotsikoiksi liittyen elämäntilun paikkoihin – lapsuudenkoti, sijaishuoltopaikka, oma koti nyt ja oma koti tulevaisuudessa. Huostaanotosta tuli yksi pääotsikko sen myötä, että näin siihen liittyvän kodista irtautumisen tärkeäksi ja erilliseksi kokonaisuudeksi. Pääteemojen alle aloin kokoamaan asioita, joita koin näihin kuuluvaksi. Alleviivasin aineistosta värikynillä eri teemojen alle kuuluvia asioita, mikä helpotti minua jäsentäessäni aineistoa seuraavassa vaiheessa. Tämän jälkeen avasin uuden tiedoston, johon kirjoitin eri teemojen alle kaikki kyseisestä teemasta alleviivatut asiat.

Alustavan teemoittelun jälkeen aloin edelleen käymään läpi tiettyä teemaa yhdistellen ja eritellen siitä nousseita huomioita. Poimin aineistosta ja teemasta asioita, jotka toistuivat samanlaisina tai toisaalta sellaisia, jotka olivat haastateltavilla erilaisia samaan teemaan liittyen. Tarkoitukseni oli tarkastella aineistoa yhtäläisyyksiä ja eroja etsien ja tiivistäen. Viimeinen pääotsikko – elämäntilun tarkastelu syntyi vielä lopuksi, koska halusin ikään kuin yhdistää siihen niitä kohtia, joita ei muihin pääotsikoihin voinut yhdistää. Eskola ja Suoranta (1998, 176) kirjoittavat, kuinka teemoittelu vaatii onnistuakseen teorian ja empirian vuorovaikutusta, joka tutkimustekstissä tulee näkyä niiden lomittumisena toisiinsa. Olen pyrkinyt analyysiä kirjoittaessani tekemään vertailua aineiston ja teoreettisen viitekehyksen välillä, sekä haastateltavien erilaisten näkökulmien välillä. Tutkimustuloksissa esiintyy esimerkkejä nuorten puheesta, jotka olen lähes sanatarkasti kirjannut tekstiin. Olen poistanut niistä tunnistettavissa olevia sanoja, kuten paikkojen tai ihmisten nimiä,

samoin kuin täytesanojen toistoja, esimerkiksi ”niinku”, ”tota”. Sitaattien tarkoitus tutkimuksessani on valaista tutkimusongelmaa ja elävöittää tekstiä.

5.4 Eettinen pohdinta

Tutkimuksessani olen kiinnostunut ihmisistä, heidän henkilökohtaisesta elämästään ja eri asioille antamista merkityksistä. Koen, että lastensuojeluasiakkaat ovat haavoittuvaisia, heidän elämänhistoriansa saattaa olla hyvinkin rankka ja takana olla kipeitä asioita. Tutkimusprosessiin tulee näin ollen mukaan menneisyyden trauman herättäminen ja esiin kaivaminen. Lähestyminen haastateltavia kohtaan tulee olla sensitiivistä ja kunnioittavaa. Ihmisen yksityisyyden alueelle tunkeutuminen vaatii tutkijalta ja menetelmiltä erityistä herkkyyttä, jotta tutkimus ei järkytä yksilön tasapainoa tai aiheuta lisää pahaa oloa. Tämä herättää kysymyksen myös tutkijan vastuusta ja mihin asti vastuu ulottuu. Laitinen (2004, 51-52) pohtii oman väitöskirjan yhteydessä sitä, onko tutkijan oikein kerätä aineisto vain itseään ja omia tarpeita varten ja jättää tutkittava sen jälkeen oman onnensa nojaan.

Yhtenä sosiaalityön tutkimuksen periaatetason hyveenä pidetään sitä, että eettisesti kestävä tutkimus pyrkii olemaan myös hyödyllistä ja rakentavaa tutkimukseen osallistuville ihmisille. (Pehkonen & Väänänen-Fomin 2011, 238.) Oman tutkielman lähtökohta on juuri tämä periaate, eli haluan nostaa esiin sijoitettujen lasten kokemustietoa, jotta lastensuojeluprosessia kaikkineen pystyttäisiin kehittämään lasten näkökulmia ja kokemuksia kuunnellen. Tutkielmani tarkoitus on näin ollen palvella osallistuvia henkilöitä tai ainakin heidän kauttaan tuoda lastensuojelun käytäntöä tunnetummaksi ja ymmärrettävämmäksi.

Mistä tutkimusaiheet tulevat, mistä näkökulmasta niitä tarkastellaan ja kenen hyväksi? Tutkimuksen jokainen vaihe, aiheen valinta, aineiston keräys ja analyysi, on täynnä valintoja ja ne on oltava perusteltavissa. Valintoja tehtäessä on koko ajan pohdittava niiden syitä ja seurauksia eettisesti ja mitä merkityksiä näillä valinnoilla on kokonaisuuden kannalta. Tutkijan näkemykset vaikuttavat prosessissa, mutta ennen kaikkea tutkimuksen pitää pyrkiä heijastamaan tutkittavien maailmaa ja tärkeää olisikin tunnistaa siinä oma osuutensa (Hirsjärvi 2006, 18). Sensitiivisyyden ja eettisyyden tarkastelun on oltava läsnä jokaisessa tutkimusvaiheessa.

Oma tutkielmani koskettaa tutkittavien henkilökohtaista elämää. Jotta tutkittava päästää tutkijan lähelle ja osalliseksi omaa elämäänsä, edellyttää se jonkinlaista luottamusta tutkijan ja tutkittavan

välille. Luottamus tai sen puute voi näkyä siinä mitä kerrotaan tai jätetään kertomatta. (Nousiainen 2012.) On aina haasteellista saada tutkittavat kertomaan mahdollisista traumaattisista ja vaikeista elämäkokemuksista. Ennen haastattelua pohdin haastattelutilannetta ja sitä, millä perusteella nuori haluaa aukaista elämässään tapahtuneita asioita minulle. Haastatteluun lähtiessä minulla oli tavoitteena saada tutkittaviin sellainen vuorovaikutus ja läsnäolon tunne, että heillä on luottamuksellinen ja hyvä olo siitä, että olen aidosti kiinnostunut heistä, heidän kokemuksistaan ja tunteistaan arvostavalla tavalla. Merja Laitinen kirjoittaa artikkelissa *Sensitiivisiä prosesseja* siitä, miten hän muodosti suhdetta haastateltaviin. Hän kertoo suhteen muotoutuneen jakamisen ympärille – antamiseen ja saamiseen. Se näkyy tutkijan kokonaisvaltaisesta kiinnostuksesta tutkittavia kohtaan; olemisen tavasta, kuuntelemisesta, vuorovaikutuksesta.

Tutkimustulosten esittämisen yhteydessä täytyy huolehtia luottamuksellisuuden säilyttämisestä ja anonymiteetistä. Mitä arkaluontoisemmasta aiheesta on kysymys, sitä tiukemmin on anonymiteetistä huolehdittava (Eskola & Suoranta 1998, 57). Olen luvannut haastateltaville aineistoa kerätessäni, että jokaisen henkilöllisyys pysyy salassa. Tämä tarkoittaa sitä, että henkilöllisyyden paljastuminen tehdään mahdollisimman vaikeaksi. Olen analyysia kirjoittaessani poistanut esimerkiksi haastateltavien esimerkkisitaateista kaikki mahdolliset henkilöllisyyden paljastavat tiedot.

Tutkielman tarkoitus on antaa sijaishuollossa eläneille lapsille mahdollisuus kertoa elämästään omien subjektiivisten kokemusten kautta. Mitä nuoret haluavat minulle kertoa, on täysin heidän omissa käsissään. Olen kiinnostunut niistä asioista, jotka ovat näille nuorille merkityksellisiä ja tärkeitä. Tulen noudattamaan tutkimukseni teossa Huotelinin (1992, 85-86) listaamia eettisiä periaatteita, joita ovat luottamuksellisuus, avoimuus, lojaalisuus ja molemminpuolisuus.

6 TUTKIMUSTULOKSET

6.1 Kodin määritelmä

Jotta voin tutkia kotia paikkana elämänculun viitekehysessä, on ensin syytä tarkastella, mitä koti on nuorten näkökulmasta katsottuna. Ihan aluksi lähdän liikkeelle siitä, miten he määrittelevät kodin ja mitä asioita sanasta koti tulee mieleen. En halua itse olla kodin määrittelijä, vaan annan tutkittavien kertoa mitä se heidän kokemusmaailmassaan on. Tämän jälkeen tekemäni tarkentavat kysymykset kodin merkityksestä, tunteista ja tekemisestä tulevat analyysissä esiin. Haluan tavoittaa, mitä nuoret kertovat kodista fyysisenä paikkana ja toisaalta mitä tunteita ja merkityksiä kotiin liitetään, toisin sanoen miten siitä kerrotaan Vilkon sanoin ”mielen paikkana”. Tähän yhtälöön liitän kodin myös sosiaalisten suhteiden kohtauspaikkana. Koti tänä päivänä saa tulkintansa niistä kokemuksista, joita siitä menneisyydestä on. Koti on aina jossain suhteessa niihin koteihin, joita olemme eläneet, elämme ja ajattelemme tulevaisuudessa elävämme (Vilkko 2007, 19).

6.1.1 Koti on

Mitä asioita sana ”koti” tuo sinulle mieleen? Mikä on koti? En tietoisesti avannut haastattelun aluksi kysymystäni sen enempää, koska tarkoitukseni oli kuulla mitä asioita se nuorissa ensisijaisesti herättää. Koti on usein monimerkityksinen ja kertojansa näköinen. Jollekin koti saattaa tuoda mieleen sosiaaliset suhteet, toiselle fyysisen ympäristön. Koti herättää usein myös erilaisia tunteita. Jollekin koti voi olla ensisijaisesti tekemisen tila. Huomioin, että kysymys ei ollut äkkiseltään nuorille helppo, eikä sitä ollut ehkä koskaan konkreettisenä asiana ilmaistu. Koti on elämässä jollain tasolla koko ajan läsnä, mutta merkityksen alaiseksi se tulee yleensä silloin, kun tapahtuu jotain odottamatonta ja koti on muutoksen tilassa.

”Jännä kysymys en oo oikeastaan ikinä miettiny.”

Koti toi nuorille mieleen erilaisia asioita. Kodista puhuttiin ensisijaisesti tunnetiloina. Koti sai muotonsa erilaisten tunteiden ja olotilojen kautta. Kotia kuvattiin paikkana, missä on hyvä olla. Kodissa viihtyy ja sinne menee mielellään. Kodissa arvostetaan omaa rauhaa ja vapautta. Siellä saa olla oma itsensä, koska koti on vilpittön paikka. Kodissa ollaan omasta tahdosta.

”Kyl mä voin tätä (sijaishuoltopaikkaa) kodiksi sanoa sillä määritelmällä, että mä asun täällä, mutta en mä muuten voi että no on täällä nyt tuttuja ja täällä mä asun ja vietän suurimman osan ajastani ehkä, mutta en mä silti täällä omasta tahdostani ole niin ei tää silleen koti ole.”

Koti ei näin ollen ole pelkkä fyysinen paikka, vaan siihen liittyy voimakkaasti tunnetiloja. Sijaishuoltopaikassa oleminen on edellisen tekstikatkelman esittäneelle nuorelle tällä hetkellä pakotettua olemista tietyssä paikassa. Sijaishuoltopaikka eroaa näin ollen merkittävästi kodista, sillä koti sisältää vapaaehtoisuuden.

Koti on myös turvan tyyssija niin fyysisesti kuin henkisesti. Kotiin ei tule kukaan ilman kodin omistajan lupaa. Koti on myös paikka, jonne voi mennä jos ahdistaa.

”Se on semmonen turvallinen paikka, missä voi olla ja sellanen, mihin menee aina ihan ilomielin, sellanen turvallinen. Semmonen oma paikka, missä saa olla rauhassa ja tietää, että jos on jossain muualla joku rupee ahdistaan ni tietää, että on joku paikka mihin mennä. Se on vähän sellanen.”

”Ehkä lähinnä sitä, että no semmosta turvaa, että tää on se niinku tää se paikka missä saa olla turvassa ja rauhassa, mun ei tarvi tässä mitään pelätä, että niinku näin yleisesti ottaen mun ei tarvi miettiä, että tosta tulee kukaan ovesta sisään, jos mä en niin halua... ja täällä mä saan olla rauhassa. Ehkä sitä turvallisuuden tunnetta eniten.”

Kotia pohdittiin myös fyysisen tilan kautta. Koti saattoi tuoda mieleen fyysisen rakennuksen, kuten omakotitalon tai toisaalta pelkän tilan, joka on oman näköiseksi laitettu. Koti näyttäytyi siis myös toiminnan ja tekemisen paikkana.

”Joo, mulla on ainaki sellanen tila että ja just sellanen, että sä saat laittaa semmosen oman näköiseks, että se on tärkeitä.”

Näin ollen koti on monimerkityksinen, joka muodostuu useista eri aspekteista: tunteista, ihmisistä, tilasta, tekemisestä. Korostetuimmin kodista puhutaan tunteiden tasolla. Koti ei välttämättä tarvitse myöskään sen tarkempaa määrittelyä, jo itse ”koti” sanana kertoo kaiken:

T: ”Mitä asioita sana koti tuo sinulle mieleen?”

H1 ”En mä tiedä. Että se on mun koti en mä muuta tiedä.”

H2 ”Se on koti itsessään se sana.”

6.1.2 Kotini merkitys

Olen kiinnostunut millä tavalla nuoret kokevat kodin ja millaisia tunteita se herättää. Mikä merkitys kodilla on heidän elämässään, jos ajatellaan, että se ei ole fyysisenä paikkana aina ollut läsnä tai toisaalta on voinut olla muuttuva ja mukana kulkeva.

Osa nuorista tarkastelee kodin merkitystä nykyisyydestä käsin, joka tarkoittaa oman kodin merkitystä tässä ja nyt. Kodin merkityksen pohtiminen eri ajassa tulee näkyväksi, kun se on selkeästi muuttunut.

”No nykyään se merkitsee paljon. Ennen siis just ei kauaakaan siitä se ei merkinny mulle oikeestaan mitään ku mä en tuntenu kotonani yhtään mitään. Se oli vaan paikka missä mä kävin nukkumassa ja heti ku mä heräsin niin kahvia naamaan ja mahollisimman nopeesti pois johonki, että se oli vaan paikka sillon joskus missä vaan on pakko olla hetki tai sen aikaa ku ei oo mitään muuta tehtävää. Nykyään mä en enää ajattelekaan muuta ku että kotiin kotiin kotiin.”

Muutoksen ja sopeutumisen välinen aika nuorten keskuudessa voi näyttäytyä kodittomuuden tunteena. Kodittomuus kuvaa elämäntilanteeseen kuuluvaa väliaikaisuuden tunnetta, jolloin uuteen kotiin ei halua tai ole mahdollista sopeutua. Väliaikaisuuden tunne voi tulla myös aiemmista kokemuksista suhteessa lapsuudenkodin, tai tässä myös sijaishuoltopaikkojen, kokemuksiin. Toisaalta väliaikaisuuden tunne voi liittyä myös elettyään olevaan elämänvaiheeseen, nuoruuteen. (Kenyon 1999, 89-90; 94-95.)

Koti saa myös varauksellista suhtautumista ja sen määrittäminen on vaikeaa, kun tunnetaso puuttuu.

”En mä oikeen tiää, että kyllä se ku ei oo ikinä ollu sillee kunnolla niinku kotikäsitettä niin ei voi oikeen silleen että mitä koti merkitsee... ei tällä hetkellä ei mitään ku ei oo niinkö ollu ikinä semmosta tunnetta että nyt on niinku kotona.”

Koti tunteiden tasolla tuo tällä hetkellä monelle mieleen positiivisia asioita. Koti on paikka, missä saa ja pitää kohdata myös negatiiviset tunteet, mutta niiden käsittelemisen jälkeen koti silti säilyttää paikkansa hyvän olon tilana. Lapsuutta pohtiessa koti ei ole aina ollut turvan ja ilon tyyssija. Koti on saattanut lapsuudessa herättää surullisuuden ja pelon tunteita, mutta tunteet kodista ovat muuttuneet tätä päivää pohdittaessa.

”Pelko ja huoli oli koko ajan sillai, että surullisuus aika pitkälle lapsuudessa, mutta tällä hetkellä helpottunut, ilonen semmonen niinku normaali olo voisko sanoa jotenki semmonen olo, että pääsee vihdoin elämässä eteenpäin, että se koti vaikuttaa hirveesti sillei, että nyt on niinku hyvä olo semmonen niinku tasanen olo, että pystyy jotenki nauttimaanki elämästä.”

Kaikki nuoret eivät osanneet määritellä tunteita, joita koti herättää. Tunteiden pohtiminen kotiin liittyen oli ehkä asia, jota ensi kertaa tuli konkreettisesti pohdittua tai toisaalta sen abstraktius yllätti. Tunteista puhuminen vieraalle ihmiselle ei myöskään ole välttämättä helppo asia.

”Turvallisuus. Hyvä olo. En mä tiiä mitkä kaikki lasketaan tunteiks.”

Moni ihminen ei useinkaan tule pohtineeksi kotia merkityksen ja tunteiden kautta ennen kuin se jollain tapaa tulee kyseenalaiseksi. Vilkkio (2000, 214-215) kirjoittaa, kuinka koti tulee usein näkyväksi vasta muuttuessaan, murtuessaan tai särkyessään viitaten elämäntilanteisiin siirtymiin tai ennalta arvaamattomiin kodin rajoja ja perustuksia rikkoviin tapahtumiin. Kotia pidetään itsestään selvytenä siihen saakka, kun se ei enää ole itsestäänselvyys. Nuorten kodille antamat merkitykset ja joillekin sen nostattamat tunteet tuovat mielestäni näkyväksi sen, että he ovat jollain tasolla sitä paljon alitajuisesti työstäneet. Koti on asetettu kyseenalaiseksi jokaisen kohdalla jo lapsena. Kodin merkitys ja sen tärkeys nuorille ei jäänyt epäselväksi, se on tärkeä, jonka merkityksellisyyden jokainen tiedostaa ja haluaa myös tuntea.

”No se on kaikki. Ilman kotia ei oo mitään.”

6.1.3 Kotoinen koti

Edellä olen käsitellyt kodin abstraktimpaa puolta, kuten tunteita ja merkityksiä. Mitkä asiat kodista sitten tekevät sen hyvän olon ja turvallisen paikan, millä tavalla kodin tuntu saavutetaan? Vilkkio määrittelee kodin tunnun kodiksi kokemisena ja kotoisuutena. Kotoisuutta luodaan erilailla, mutta Rajannin (1999, 43-44) mukaan yhteistä näille kotoisuuksille on yksilön kiinnittyminen paikkaan kotiin suuntautuvan toimijuuden myötä. Toimijuus tarkoittaa yksilöä kotinsa tekijänä ja toimijana. Suhde kotiin syntyy jokapäiväisten tapojen sijoittumisesta asuinpaikkaan. Nuoret pohtivat kotoisuuden kokemuksia tämän hetkisen kodin kautta.

Kotoisaksi olonsa kyseisellä hetkellä tunsi suurin osa nuorista. Asunnon muuttuminen kodiksi ja kotoisuuden tunteen löytyminen on sen sijaan nuoresta riippuen tapahtunut monenlaisten tunteiden kautta. Kun yksi tunsi asunnon nähtyään sen heti kodikseen, joku toinen tiesi saman tien, ettei tule siellä koskaan viihtymään. Kolmannelle kodin tuntu on syntynyt ajan myötä tottumisen ja tuttuuden, paikkaan kiinnittymisen myötä.

”Tää kämppä niin tuntu omalta mä huomasin heti ekana päivänä ku mä tulin kattoon tätä kämppää mä sopeuduin tänne saman tien vaikka mulla oli vaan patja täällä.”

Yksi nuori oli juuri haastatteluhetkellä muuttamassa uuteen paikkaan, koska ei tuntenut oloaan hyväksi nykyisessä asunnossa. Kodin tilasuunnittelu oli hänen mielestään huonosti toteutettu. Brownin ym. (2012, 184) mukaan paikan fyysiset ominaisuudet edistävät, mutta eivät määritä paikkaan kiinnittymistä. Siitä huolimatta joihinkin paikkoihin uskotaan olevan helpompi luoda siteitä kuin toisiin.

T: ”Mitkä asiat siihen auttaa, että tuntuu kotoisalta?”

H: ”No varmaan se, että pitäis siitä asunnosta missä asuu, että koska mulla on ihan pohjaton viha tätä kämppää kohtaan niin en mä voi myöskään viihtyä täällä. Tän kanssa on tullu ongelmia heti alusta lähtien, että ei tästä voi ikinä tulla mun kotia.”

Kodin tuntu tulee omista tavaroista ja esineistä. Joku mainitsee perintönä saadun sohvan, joka tuo kotoisuutta. Toiselle tärkeää ovat taulut, jotka hän on saanut läheisiltä ihmisiltä ja ne tulevat kulkemaan kodista kotiin. Kotoisan olon tekevät myös ihmiset, vaikka suurin osa asuukin yksin. Kolmella nuorella oli kotieläin, joka ehdottomasti kuului kotiin ja toivat kotoisuuden tunnetta. Ymmärrän ihmisten maininnan kotoisuuden ylläpitäjänä kodin idyllisen mielikuvan havainnollistajana. Vaikka nuoret tarkastelivat kotoisuuden tunnetta pääosin nykyisyydestä käsin, oli havaittavissa myös haaveita ja odotuksia siitä, mitä koti tulevaisuudessa voisi olla ja millä kotoisuus ylittää luodaan. Näin ollen koti sosiaalisten suhteiden paikkana saa myös merkityksensä nuorten puheissa.

Kodissa saa tehdä melkein mitä tahansa, eikä tarvitse välittää mitä muut ajattelevat. Ainoastaan mielikuva on rajana, mitä kodissa voi tehdä. Kodissa tehdään perusasioita, kuten nukutaan, syödään, laitetaan ruokaa, siivotaan, katsotaan televisiota, surffataan internetissä. Yhdellä nuorella oli pieni lapsi, joten leikkiminen kuului oleellisena asiana kodissa tapahtuvaan toimintaan. Kodissa tavataan kavereita ja muita läheisiä ihmisiä, joten se on usealle myös sosiaalisten suhteiden kohtaamispaikka. Koti tekemisen paikkana – mitä se oli lapsuudessa ja mitä se on nyt – on monella muuttunut.

6.2 Lapsuudenkoti

Haastateltavista nuorista ainoastaan yksi asui huostaanoton hetkellä kahden vanhemman perheessä. Kolme nuorista asui pääsääntöisesti toisen biologisen vanhemman, näissä tapauksissa äidin luona. Kolme nuorista asui uusioperheessä, johon kuului äidin lisäksi äidin uusi puoliso. Tutkielmaani

osallistuvat nuoret noudattelevat kutakuinkin Bardyn (2009) tutkimustuloksia, jossa hän vertaa lastensuojeluasiakkaina olevien lasten ja perheen tilanteita väestön yleiseen tilanteeseen vuonna 2006. Väestön lapsista enemmistö asuu kahden vanhemman perheessä. Huostaanotetuista lapsista vain joka neljäs tuli ydinperheestä ja 55 prosenttia otettiin huostaan yhden vanhemman perheestä (Bardy 2009, 62).

Nuoret kertoivat lapsuudenkodistaan erilaisten muistojen kautta. Lapsuudenkodista nousevat muistot liittyivät usealla niihin olosuhteisiin, joiden vuoksi huostaanotto on aikoinaan tapahtunut tai ainakin ollut osaltaan sitä selittämässä. Viidellä nuorella lapsuudenkodista nousevat huonot muistot liittyivät vanhempien päihteiden käyttöön. Päihteiden hallitsevuus elämässä johtaa siihen, että aikuisen läsnäolo lapsen arjessa on usein sattumanvaraista. Lapsuus on täytynyt huolesta ja pienenä on joutunut ottamaan paljon vastuuta itsestä ja usein myös sisaruksesta. Sisarus on toiminut usein myös tukena ja turvana.

”Muistan ku sisko kaateli äitin kaljoja lavuaarista alas ettei äiti jois ja sitä että oltiin kaksin himassa ja käytiin naapureilta kyselemässä ruokaa ku ei ollu kotona mitää... kyllä mun käsittääkseni me niinkö kaksistaan aika hyvin pidettiin toinen toisistamme niin hyvinkö sen ikäsenä pystyy pitää huolta.”

”Lapsuudesta mulle nousee pintaan just niinku siis siskon kanssa me oltiin paljon niin mitä tunteita semmonen niinku yhtenäisyys tai semmonen oli. Mulla oli kuitenkin joku toinen joka eli mun kanssa sitä samaa... sitten se pelko ja huoli oli koko ajan sillai, että surullisuus aika pitkälle lapsuudessa.”

Päihteiden väärinkäyttö kulkee Myllärniemen (2009, 9) mukaan käsi kädessä lastensuojeluasiakkuuden kanssa. Huostaanotettujen lasten perheisiin kasautuu usein monenlaisia ongelmia. Suhteellisen usein vanhemmilla esiintyy päihdeongelmia, mielenterveysongelmia ja uupumusta. Tavallisin alle 12-vuotiaiden lasten huostaanoton tarve liittyy vanhempien päihteidenkäyttöön. Tällöin useimmiten on kyse äidin päihteidenkäytöstä. Huostaanoton kriteerit eivät kuitenkaan usein täyty yhden tai muutaman riskitekijän vaikutuksesta, vaan edellyttävät lähes aina useamman tekijän yhteisvaikutusta.

Lapsuudenkotia kuvailtiin myös tekemisen kautta. Tekeminen kotona saattoi olla leikkimistä yksin tai kaverin kanssa, television katsomista, pelaamista, ulkona olemista. Nuorten puheesta voi lukea läpi myös tekemättömyyden. Sen, että äidin tai isän kanssa ei ole lapsuudessa hirveästi asioita tehty yhdessä. Vanhemman läsnäolo fyysisesti ei ole tarkoittanut välttämättä, että hän olisi henkisesti ollut läsnä.

”Harmitti ku ei tuntenu... niinku vietti kumminki aika vähän aikaa sen (äidin) kanssa.”

”No en mä oikeen sen (äidin) kans mitään voinu tehdä ku se oli ihan huumepäissään koko ajan kyl sit välillä ku se oli ihan selvin päin niin sit jotain tehtiin niin piirrehtiin yhdessä tai leikittiin jotain.”

Näin ollen hyvät muistot konkretisoituvatkin nimenomaan niistä yhdessä tekemisen hetkistä, kun kotona on tehty jotain yhdessä, useimmiten äidin kanssa.

”Oli sieltä hyviäki muistoja esimerkiks ku käytiin rannalla äitin kanssa ja silloin ku isän ja äitin kanssa oltiin samassa paikassa yhdessä niin no oli niinkö kun kaikki oli hyvin ku mutsi ei ryypänny ja faija oli paikalla niin silloin kaikki oli hyvin.”

Useammalla nuorella hyvät muistot lapsuudesta liittyivät myös sukulaisiin. Erityisesti mummo on ollut useamman nuoren elämässä läsnä lapsuudesta saakka. Mummo on pitänyt huolta itsestä ja sisaruksista silloin, kun huoltaja ei ole siihen pystynyt. Joillekin myös muut sukulaiset ovat olleet tärkeitä lapsuudessa, jolloin perhettä on autettu vaikeissa tilanteissa.

”No pienenä oli mummo, se oli tosi tärkeä. Mummon ansioista meitä ei ees otettu huostaan silloin pienenä jo että se autto silleen niinku ihanasti.”

Kaksi nuorista ei tuonut lapsuudenkodista esiin huonoja muistoja. He eivät myöskään ymmärrä sijoitusta ylipäätään, koska kotona kaikki asiat ovat heidän mielestään olleet hyvin.

Ympäristöön liitetyt muistot eivät olleet lapsuudenkotiä kuvailtaessa merkittävässä asemassa. Nuoret, jotka olivat asuneet lapsuuden omakotitalossa, toivat enemmän esiin fyysiseen ympäristöön liittyviä muistoja. Kolmella nuorista lapsuudenkoti on ollut omakotitalo ja sinne on muutettu melko pienenä. Lapsuudenkoti on ollut paikkana pysyvä, eikä muuttoa omakotitaloon muuton jälkeen ole ollut. Yhdellä nuorella tunneside lapsuudenkotiin on vahva ja hän sanoo lapsuudenkotiaan ennemmin kodiksi kuin nykyistä omaa asuntoaan. Koti paikkana on ollut pysyvä ja sinne yhdistyvät hyvät muistot. Siteet kotiin voivat olla kestäviä. Jopa vuosia lapsuudenkodista lähdön jälkeen yksilö voi muistella kaiholla lapsuuden erityisiä paikkoja, kuten tutkimukseni nuori kotia ja siellä kertyneitä muistoja. Neljä nuorista on asunut lapsuuden kerrostaloasunnossa kaupungin lähiössä. Muuttoa kerrostalossa asuvilla on ollut lapsuudessa kahdesta viiteen.

”Me on rakennettu ite silloin joskus ku mä olin pieni ja siitä asti äiti asunu siinä, että tietenki iteki asuin siellä ne vuodet paitsi sen mitä oli laitoksessa. Kaikki muistot ja äiti tietysti ja siis no se vaan on siitä tuli koti muutaman vuoden aikana ku siinä asu kai seki, että jos mä nyt asuisin siinä mihin mä nyt muutan ni vuosia ni kai seki nyt alkais kodilta tuntuu, mutta alkuun se on aina hassua.”

Lapsuudenkodista lähteminen on siirtymävaihe elämänculussa, missä koti merkityksineen tulee aiempaa näkyvämmäksi. Omaa kotia tehdään usein irrottautumalla tietoisesti lapsuudenkodin tavoista samalla korostaen myös tiettyä jatkuvuutta siihen. Kodin tuntu tuttuutena, emotionaalisenä turvana ja toiminnallisena vapautena halutaan siirtää myös uuteen kotiin sellaisena kuin se koettiin lapsuudessa. Aina lapsuudenkoti ei kuitenkaan pysty tarjoamaan nuorille niitä ihanteita, joita he ovat siltä odottaneet. Toisille lapsuudenkoti edustaakin kodin ihanteiden vastakohtaa, josta kodin tuntu on puuttunut. (Manninen 2010, 192-193.)

Kun lapsuudenkoti on toiselle nuorelle edustanut hyvää ja ihanien muistojen paikkaa, on se toiselle ollut täysin päinvastainen, jota ei jälkeinpäin haluaisi edes muistella. Nuorelle lapsuudenkoti on edustanut sitä kodin ihanteiden vastakohtaa, joita ei halua omassa kodissaan esiintyvän:

”En haluis palata siihen lapsuuteen mitä mulla oli enkä mä halua sitä mun lapselle mitä mä jouduin kokeen. Että kyllä mä pyrin pyrin koko ajan, että olis aivan eri ku oli kotona ku siellä oli joku koko ajan kännissä ja oli kavereita tai äitin tai isän kavereita kännissä ja siellä poltettiin tupakkaa sisällä ja ei tuu semmonen mun kotiin.”

Manninen (2010, 201) kirjoittaa, kuinka jatkuvuus lapsuudenkodin ja oman kodin välillä näkyy parhaiten nuorten yrityksissä saavuttaa lapsuudenkodin tunnelma omassa kodissaan. Eron teko puolestaan näkyy siinä, kun nuoret haluavat kehittää entisen lisäksi jotain omaa tai irrottautua kokonaan lapsuudenkodin muistoista. Jos lapsuudenkoti on ollut paikka, josta on puuttunut turvallinen ja ymmärtävä ilmapiiri, siitä erottautumalla nuoren on mahdollista saavuttaa kodin tuntuun sisältyvä emotionaalinen turva sekä vapaus toimia. Edellinen kuvaus kertoo nuoren tarpeesta erottautua lapsuudenkodistaan. Hän haluaa oman kodin edustavan täysin päinvastaista elinpaikkaa, missä itse on lapsuutensa elänyt. Hän haluaa antaa myös lapselleen toisenlaisen kokemuksen kodista, kuin jossa itse on joutunut elämään.

Useimmat nuoret eivät tehneet yhtä radikaalia pesäeroa lapsuudenkodin ja nykyisen kodin välille, vaan havaittavissa oli sekä jatkuvuuden että erottautumisen piirteitä. Jatkuvuus näkyi muun muassa lapsuudesta saakka säilyneiden tavaroiden mukana viemisenä. Esimerkiksi perintönä saadun sohvan vaaliminen kertoo perheeseen ja lapsuudenkotiin liitetyistä lämpimistä ajatuksista, jotka halutaan siirtää omaan kotiin.

”Kaikki tietty mitä mä oon äidiltä ja sen vanhemmilta ja sieltä sun täältä saanu, että tääki sohva on mun äidin isoäidin perintöä, että tää ei lähde täältä mihinkään niin kauan ku sillä on tilaa olla jossain ni se on mulla.”

Jatkuvuuden ja toisaalta erottautumisen merkkejä lapsuudenkodista tähän päivään on myös seuraavan nuoren toive omakotitalosta, jonka hän kuvailee hieman uudistetuin mielikuvin verrattuna lapsuudenkotiin.

”Jos miettis, että itte asuis niin vähän uudempi talo, mutta muuten sillai, että saa pihassa oleskella ihan rauhassa ja sitte on kuitenkin aika iso piha ja tollei niin semmonen olis varmaan ihan mukava. Ku on oikeestaan melkeen aina sillai asunu omakotitalossa se on vaan jotenki vaan semmonen paljon mukavempi ja saa ihan sillai rauhassa olla aina.”

Paikasta voi olla yhtä aikaa sekä negatiivisia ajatuksia ja tunteita kuin myös positiivisia. Esimerkiksi koti voi olla turvan, jatkuvuuden ja identiteetin paikka mutta myös väkivallan, vieraantumisen, kaaoksen ja häpeän ympäristö. (Brown ym. 2012, 185.) Negatiiviset ajatukset koskivat usein sitä epävarmuuden tilaa, jota nuoret kotonaan lapsuudessa saattoivat kokea. Kodin positiiviset elementit sen sijaan tulevat esiin niissä kohdin, kun puhutaan yhteisestä tekemisestä ja niistä sosiaalisista suhteista, joita koti kaikesta huolimatta pitää sisällään. Usealla nuorella liittyi lapsuudenkotiin molempia, sekä negatiivisia että positiivisia tunteita. Nuoresta ja hänen kokemuksestaan riippuen toinen tunnetiloista oli vahvemmin läsnä. Jollekin nuorelle lapsuudenkodissa vallinnut epävarmuuden ja turvattomuuden tunne on nyt nuorena aikuisena kompensoitunut niiden tunteiden kautta, jotka tulevat rakkaudesta lähimmäisiin.

6.3 Huostaanotto

Olen halunnut tehdä erillisen kappaleen huostaanotosta, koska näen sen ensimmäisenä kodista irtautumisen paikkana. Huostaanotto on muutos lapsen elämässä, oli se sitten hyvä tai huono muutos omissa muistoissa. Kodin paikka ei sinänsä mielessä välttämättä muutu, mutta fyysinen paikka muuttuu. Millaisia muistoja ensimmäinen paikka tuo mieleen ja millaiset muistot sitä edeltävät? Olen lapsuudenkotiä käsiteltävässä kappaleessa tuonut enemmän esiin huostaanottoa edeltävää aikaa, jossa myös nuoret kertovat niistä olosuhteista, joissa ovat eläneet lapsuutensa. Tässä kappaleessa tarkoitukseni on kertoa, mitä muistoja kotoa lähteminen on tuonut, eikä niinkään keskittyä huostaanoton oletettaviin syihin.

Nuorin haastateltavistani on ollut 4-vuotias huostaanotettaessa, vanhin puolestaan 15. Keskimääräisesti tutkielmaani osallistuvat nuoret ovat olleet ensimmäisen kerran sijoitettaessa 9-vuotiaita. Kahden nuoren kohdalla sijoitushistoria on alkanut kiireellisellä sijoitukselle

vastaanottolaitokseen, jonka jälkeen he ovat palanneet kotiin. Yhdellä nuorella ensimmäinen sijoitus on ollut sukulaisen luokse ja lopuilla sijoitus on kulkenut vastaanottolaitoksen kautta pysyvämpään sijaishuoltopaikkaan, yhdellä loppujen lopuksi kotiin. Kiireellisen sijoituksen yhteydessä kotoa poissaoleminen ei ole ollut pitkä aika perustuen lastensuojelulain 38 §:ään, jossa kiireellisen sijoituksen kestosta määrätään. Vastaanottolaitoksen jälkeinen ensimmäinen sijaishuoltopaikka on pysynyt samana vuodesta kuuteen vuoteen.

Kuudella nuorella huostaanotto on tapahtunut ala-asteikäisenä ja kolmella näistä alle 6-vuotiaana. Ensimmäinen kodista ja huoltajasta irtautuminen on tapahtunut suurimmalla osalla lapsena, jolloin riippuvuus huoltajasta on vielä suuri. Muistot tapahtuneesta ovat läsnä ja etenkin muistot siitä epätietoisuudesta ja epävarmuudesta, joka lapsena on ollut havaittavissa.

”Mä olin just menny esikouluun eli täyttäny kuus ja siinä vaiheessa tuli sosiaalityöntekijät poliisin kanssa hakemaan meidät pois. Ekat viikot meni, että itki ittiesä uneen ku oli niin pieni ettei tajunnu asioita, että ne vaan yrittää tehä parhaansa, että se oli vähän ikävää, mutta kyllä se jälkeinpäin aika hyvä paikka tohon tilanteeseen katsottuna.”

Toisaalta epätietoisuus asioista on myös suojellut lasta, joka ei ole ymmärtänyt mitä hänen ympärillään tapahtuu.

”Se ensimmäinen kerta sillon joskus pienenä ku on ollu mummolla niin onhan se nyt mukavaa sillai ja en mä muista tajusinko mä edes sitä mitenkään, että on huostaanotettu vaan että on vähän pidempään mummolla tai siellä oli ihan mukavaa pienenä.”

Viidellä nuorella huostaanoton syy on ollut nuorten haastatteluihin perustuen vanhemmista johtuvaa. Erityisesti päihteet ovat näytelleet perheessä suurta roolia. Harvoin huostaanoton taustalla on kuitenkaan vain yhtä syytä ja aiheuttajaa, kysymys on monimuotoisesta kehityskulusta ja kokonaisuudesta. (Bardy 2009, 65).

Alle 6-vuotiaana huostaanotettujen nuorten kerronnasta nousee esiin pienenä lapsena vallinnut ymmärtämättömyys siitä, mitä ympärillä tapahtuu. Lapsuudenkodista on muistoja, jolloin on pitänyt joissain tilanteissa selvittää ilman vanhemman huolenpitoa. Vanhemman poissaolo uudessa paikassa ei näin ollen ole järkyttänyt lapsen perusturvallisuuden tunnetta ehkä niin paljon kuin yleensä. Joku on jopa kokenut, että uudessa paikassa oleminen on jännittävää ja kiehtovaa, se on ikään kuin pieni seikkailu.

”Mulla oli ku mä olin 4-vuotiaana siellä (vastaanottolaitos) niin mulla oli niin paljon kaikkea no siinä iässä piti hauskoina muistoina siitä paikasta niin mä en ees ollu pahoillani ku mut siirrettiin sinne takasi, mä olin melkein iloinen ku mulle sanottiin, että mä muutan sinne takasi.”

Varhaisteini- ja teini-iässä huostaanotettujen nuorten muistot tapahtumista ovat kirjavammat. Kaksi nuorista ei pidä huostaanottoaan perusteltuna ja näin jälkikäteen muisteltuna ei löydä syytä sille, miksi hänet on kotoa viety.

”Se oli mun elämäni paskimpia hetkiä. Että ei oo missään nimessä ees ikinä auttanu mua, että mä oon joutunu johonki muualle kotoa, koska silloin mä en pysty oleen minä ja mua ei todellakaan auta se, että mä oon neljän seinän sisällä jossain lukkojen takana vieraiden ihmisten kanssa vieraassa paikassa. Mä en tajua miten joku voi kuvitella, että se voi auttaa ihmistä jolla on kotona kaikki hyvin.”

Olosuhteet, joista lapset on huostaanotettu, ovat olleet nuorten kuvailun perusteella yleisesti ottaen sellaisia, että huostaanotto on voinut olla ainoa mahdollinen ratkaisu. Yksi nuorista oli tehnyt itse ilmoituksen poliisille kotiloloistaan ja hän oli sitä kautta päätenyt huostaan otettavaksi.

”Eihän äiti vieläkään myönnä sitä, että se pahoinpiteli mut. Mä itte soitin poliisit ittelleni. Mut se oli joo oma vapaa tai oma päätös, että sinne (vastaanottolaitos) haluaa.”

Tarkoitukseni ei ole ollut löytää faktisia perusteluja huostaanotolle, vaan nimenomaan kuulla nuoria ja heidän kokemuksiaan ja muistojaan jälkikäteen tilanteista, joissa muutos elämässä on ollut erittäin suuri.

6.4 Sijaishuoltopaikat

6.4.1 Useat eri paikat

Keskimääräisesti haastateltavilla on ollut seitsemän sijoituspaikkaa, vaihdellen neljän ja 13:n välillä. Mukaan on laskettu myös ne kerrat, kun lapsi on sijoitettu hetkellisesti kotiin tai viimeinen sijoitus on ennen täysi-ikäisyyttä ollut kotiin. Mukaan ei ole erikseen laskettu psykiatrisella osastolla vietettyjä aikoja, paitsi tapauksessa, jossa osastolla olo on jatkunut yli puoli vuotta. Olennaista tutkimuksen kannalta ei ole tietää, mikä päätös kyseisessä muutostilanteessa on ollut – sijaishuollon muutospäätös vai päätös huostassapidon lopettamisesta. Olennaista on, että lapsen paikka on vaihtunut, on se sitten takaisin kotiin tai sijaishuoltopaikkaan.

Lähes kaikilla nuorilla sijoitushistoria on alkanut vastaanottolaitoksen kautta ja usealla sinne on myös palattu odottaen uutta pidempiaikaista sijaishuoltopaikkaa. Myös Hiitolan (2009) tutkimus osoittaa, että usein lapsen ensimmäinen sijoitus tapahtuu väliaikaiseen sijaishuoltopaikkaan, josta hänet sitten siirretään pitkäaikaiseen sijaishuoltopaikkaan. Päivystävät kriisisijoituspaikat todetaan käytännön tasolla lapsen turvallisuuden kannalta monissa tilanteissa välttämättömiksi. Sijoitushistorian aikana kotiin palamisia ja uudestaan sijoitukseen joutumisia on usealla. Kahdella nuorella on sijoitushistorian aikana ollut jossain kohtaa sijaisperhe sijoituspaikkana, muuten suurin osa nuorista on viettänyt sijoitusajan perhekodissa tai laitoksessa. Pisin yhtäjaksoinen sijoitus aika samassa paikassa on yhdellä nuorella kuusi vuotta.

Monipaikkaisuus sijoitushistorian aikana muodostuu sijaishuoltopaikkojen lisäksi lomapaikoista ja muista nuorten mainitsemista heille tärkeistä paikoista. Lomapaikat ovat olleet yleensä ainakin osittain sen vanhemman luona, jolta lapsi on sijoitettu, toisin sanoen koti, josta on lähtenyt. Sijoituksen syystä riippuen lomapaikka on osittain saattanut olla myös sukulaisen tai toisen vanhemman luona. Mummo on ollut useamman nuoren elämässä vahvasti mukana koko lapsuuden. Lapsuudessa ja nuoruudessa on ollut myös muita paikkoja, jotka ovat tarkoittaneet lähinnä sukulaisia - tädit, sedät, serkut ja mummola, sisarukset ja puolisisarukset, poika-/tyttöystävä, ystävät, tukiperhe. Muiden paikkojen merkityksellisyys vaihtelee suuresti nuoresta toiseen:

”Mulla on tosi paljon sukulaisia joiden luona käyn. Isoisoäiti, täti, enot, mummu ja vaari, ympäri Suomea. Kyllä jotku on ihmetelly miten sukulaiset on niin tärkeitä, mut ku ei oo ikinä ollu semmosta niinku perheen tunnetta niin on korvannu ne muilla, että se on niinku mun perhe se on iso ja siellä on paljon porukkaa, mut mitä väliä, kaikki yhtä tärkeitä.”

Nuorten monipaikkaisuuden näen omassa tutkimuksessani liikkumisen kodin ja vaihtuvien sijaishuoltopaikkojen välillä. Liikkumista ei siis tapahdu yhden ja saman sijaishuoltopaikan ja kodin välillä, vaan näiden nuorten kohdalla myös sijaishuoltopaikasta toiseen. Nuorten lomapaikka on ollut verrattain pysyvä, eikä nuoren kodiksi kutsuma paikka ole näin ollen ollut muutoksen tilassa. Gustafson (2002, 13-14) kirjoittaa, kuinka moninaiset vaihtuvat paikat ja niihin uudelleen synnyttävä tai syntymättä jäävä kodin tuntu nostattavat kodin merkityksen arvioitavaksi. On vielä otettava huomioon, että huostassa olleet nuoret tekevät arviointia pakotetun monipaikkaisuuden näkökulmasta.

6.4.2 Sijaishuoltopaikan muutokset

Jos paikkaan kiinnittymistä ja pysyvyyttä korostetaan, miksi sitten lasten sijaishuoltopaikat ovat vaihtuneet niin usein? Näkökulman valinta luonnollisesti vaikuttaa tulokseen ja asioilla on usein monta erilaista näkökulmaa. Olisiko vastaus syihin erilainen, jos sitä tiedustelisi vaikka lapsen asioista vastaavalta sosiaalityöntekijältä tai laitoksessa työskenteleviltä henkilöiltä? Tarkoitukseni on kuitenkin kuulla, mitä nuoret siitä kertovat ja millainen heidän kokemuksensa siitä on.

Jokaisella haastattelemallani nuorella on erilainen sijoituspolku. Yhteistä heille kaikille on se, että sijaishuoltopaikan muutoksia on ollut verrattain paljon. Sijoitushistoria on saattanut sisältää paikan vuorottelua kodin ja sijaishuoltopaikan välillä, muuttoja laitoksesta toiseen, perhekodista laitokseen, laitoksesta psykiatriselle osastolle ja niin edelleen. Jokaisen henkilön kohdalla päätös on tehty sen hetkisen tiedon ja tunteen varassa, eikä tulevaisuutta voi koskaan ennustaa. Ennalta arvaamattomat tapahtumat ja muutokset lapsen tai hänen ympäristönsä elämässä ovat niitä asioita, joita ei pysty ennakoimaan sijoitusta suunniteltaessa. Nuorten kohdalla olen kiinnostunut tarkastelemaan heidän omia kokemuksiaan muutoista ja niiden syistä. Mitkä asiat he kokevat olevan muutosten takana? Entä kuinka tietoisia he ovat olleet näistä muutoksista ja ovatko he voineet vaikuttaa paikan valikoitumiseen? On huomioitava, että suurin osa haastattelemistani nuorista ei ole ollut enää lastensuojeluasiakkaina lastensuojelulain (LSL 413/2007) tultua voimaan vuoden 2012 alussa, missä painotetaan perhehoidon ensisijaisuutta suhteessa laitossijoituksiin.

Sijaishuoltopaikan muutokset ovat nuorten kertoman mukaan olleet pääosin itse aiheutettuja. Tilanteissa, joissa paikka on vaihdellut kodin ja sijaishuoltolaitoksen välillä, muutokset ovat olleet myös kodista ja vanhemmista johtuvia. Suurimmalla osalla huostaanoton jälkeinen aika on kuitenkin sisältänyt muuttoja perhekodista tai laitoksesta toiseen. Mitä vanhemmaksi lapsi on kasvanut, sen enemmän sijaishuoltopaikan muutokset ovat olleet omasta käytöksestä johtuvia. Omaa käytöstä kuvataan rajattomuutena ja kapinointina, joka on tarkoittanut muun muassa säännöistä piittaamatonta käytöstä, laitoksesta karkaamista ja koulun käymättömyyttä.

”No siis se on oma käytös kyllä ollu siinä, että tää (ensimmäinen sijoitus) on ainoos semmonen mikä ei ollu musta riippuvainen vaan mun äitistä tai perheestä, mutta siis muuten nää kaikki täällä on ollu ihan omasta käytöksestä, siitä että siis ku että ei sitä oo ajatellu ollu niin semmonen paha olo ... mulla lähti sellainen omanlainen huono kierre, että sit mä vaan musta tuli vaan sellanen omanlainen tyhmyri sanotaanko näin ja sitte yks johti toiseen ja toinen toiseen ja mä en vaan kuunnellu mitään tai ketään suoraan sanottuna. Tossa on sitte tulos.”

Laitoksesta toiseen vaihtaminen on saattanut tuoda tunteen, että uuteen paikkaan on turha kiinnittyä tai luoda suhteita, koska kuitenkin kohta kaikki muuttuu, joutuu luopumaan ja aloittamaan alusta.

”Mulla nyt oli semmonen yleinen asennevamma ja muutenki semmonen, että koko ajan kapinoin niin paljon vastaan ku vain pystyin ihan vaan siitä ilosta, että oli hauskaa pistää kaikille vastaan ja sitte vaihtu laitos ja tuli johonki väliin aina sellanen hälläväliä olo, että ai vaihtu laitos että juu kattellaan monta viikkoa tässä taas menee ja sitte ku se ei vaan enää yksinkertaisesti kiinnostanu niin eipä siinä ollu enää mitään syytä itellä muuttaa asennetta millään tavalla, että oli vaan semmonen, että mä teen mitä mä lystään ja niin pois päin.”

Myös käytösongelmat, kuten aggressiivisuus tai muut psykiatriset ongelmat ovat matkan varrella saattaneet olla vaikuttamassa siihen, että ongelmiin on täytynyt puuttua hakemalla paikka, jossa on ammattitaitoista hoitoa lapsen tarpeisiin nähden. Rajojen asettamisen vaikeus perhekodissa tai laitoksessa on usein johtanut siihen, että nuorelle on jouduttu etsimään niin sanotusti tiukempi laitos. Jossain kohtaa jollakin on tullut kyseeseen myös erityisen huolenpidon järjestäminen. Lapselle voidaan sijaishuollon aikana järjestää erityistä huolenpitoa, jos hänen erittäin tärkeä yksityinen etunsa sitä välttämättä vaatii. Tavoitteena on katkaista lapsen häntä itseään vahingoittava käyttäytyminen ja mahdollistaa lapselle annettava kokonaisvaltainen huolenpito (LSL 72 §/2010).

”Se oli vähän niinku niin sanottu pysäyttämiskas, että ku se oli kuitenkin tiukempi laitos sielä että tota vähän niinku rauhotuttiin ja katottiin mitä tästä eteenpäin.”

Aina muutoksille ja vaihdoksille ei ole yksiselitteistä vastausta, vaan se on enemmän myös tuurin ja sattuman summa. Yksi nuori joutui vaihtamaan sijaishuoltopaikkaa, koska laitos sulki ovensa ja kaikille lapsille jouduttiin etsimään uusi paikka. Myös paikkojen vaihtumisen yllätyksellisyys on nuorten kerronnassa läsnä. Lapselle muutos ja uuteen paikkaan siirtyminen on tullut usein äkillisesti ja ennalta arvaamattomasti. Yllättävissä muutoksissa nuoren vaikuttamisen mahdollisuudet ovat olleet vähäiset.

Muutos nähtiin tilanteesta riippuen hyvänä tai huonona. Nuoret näkevät jälkikäteen tarkasteltuna sijaishuoltopaikan muutoksille pääsääntöisesti olleen perusteltu syy. Uusi paikka on ollut tervetullut, jos sopeutuminen edelliseen paikkaan on ollut itselle vaikeaa. Siinä tilanteessa, kun lapsi on elänyt muutoksen vaihetta, siirtoa ei ole aina ymmärretty, mutta näin jälkikäteen pohtimalla moneenkin vaihdokseen on löytynyt syy. Esimerkiksi käytöksestä aiheutuviin ongelmiin saatu apu oikeaan aikaan paikkaa vaihtamalla, näyttelee myöhemmin suurta roolia koko elämänsä kannalta.

”Sillon joskus mielti ku jostain siirrettiin että koki hirveetä vääryyttä tai että ei tää voi näin mennä, mut nyt kun vanhempana mieltii kaikkiin niihin oli ihan järkevä syy, että ei oo kertaakaan pistetty niinkö muuten vaan, että laitetaas hyvä kiertämään ja eteenpäin, että kyllä niihin on joku hyvä syy ollu.”

Minkä verran paikan valikoitumista ohjaa sattumanvaraisuus, entä minkä verran nuorilla tai läheisillä on ollut vaikutusmahdollisuuksia paikan valinnan suhteen? Sijaishuoltopaikan määrittäminen oli pääsääntöisesti itsestä riippumatonta ja nuoret kokivat, ettei heillä usein ollut siihen vaikutusmahdollisuuksia. Vuonna 2011 toteutettuun Uskomme sinuun – Usko sinäkin - sijaishuollon kiertueeseen osallistuneet lastensuojeluasiakkaana olevat nuoret kertovat samansuuntaisia ajatuksia vaikutusmahdollisuuksistaan sijoituspaikan valintaa koskien.

Sijoituspaikan valinnassa ja sijoituspäätösten perustelemissa oli nuorten mukaan paljon parantamisen varaa. Usealla nuorella oli kokemus, jonka mukaan päätöksiä ei perustella riittävän selkeästi. (Vario ym. 2012, 21-23.) Sukulaissijoituksen kyseessä ollessa sijaishuoltopaikan vaikutusmahdollisuudesta on yhdellä nuorella ollut hyvä kokemus.

T: ”No jos sä vertaisit sijaishuoltopaikkoja, että mikä olis niinkö hyvä tai huono niin..?”

H: ”No kyllä nyt varmaan mun mielestä aina pitäis ensimmäisenä koittaa jotain sukulaista tai jotain tollasta.”

T: ”Joo no sulla on aika hyvin ollu siinä, että on niitä mahdollisuuksia onneks ollu.”

H: ”Joo on se sitte me ollaan oikeestaan aina heti tai aika nopeesti aateltu, että ei taistella sitä, että kotio vaan sitte on melkeen aina alettu heti itte tyrkyttää jotain tai sitte just mummo soittanu jollekki mun sosiaalityöntekijälle ja sille on mun serkku soiteltu ja tolleen.”

Osalla nuorista oli joitakin kokemuksia vaikuttamisen mahdollisuudesta myös muutoin. Jossain kohtaa sijoitushistoriassa on nuorelle annettu mahdollisuus valita eri sijaishuoltopaikoista mieluisampi. Myös täysi-ikäisyyttä lähestymässä ollut nuori oli voinut keskustella asioista vastaavan sosiaalityöntekijän kanssa viimeisistä kuukausistaan huostaanotettuna ja näin ollen pystynyt vaikuttamaan omaan sijaishuoltopaikkaansa. Asiakkaan itsemääräämisoikeuden ja toisaalta rajoittamisen kysymys on sosiaalityössä aina läsnä ja rajan määrittelemine on haasteellista. Sijaishuoltopaikan valinta tehdään lähtökohtaisesti lapsen tarpeita vastaavasti, eikä niitä lapsi usein itse pysty määrittelemään. Laakson (2013) tutkimuksessa sosiaalityöntekijät arvioivat lapsen ja nuoren näkemyksien ja osallisuuden tulevan pääsääntöisesti melko hyvin

huomioituksi. Suhteutettaessa arviota muiden asianosaisten näkemyksiin, sosiaalityöntekijöiden näkemykset tulevat valinnassa huomioituksi vanhempien ja lasten näkemyksiä paremmin. Lastensuojelun toimijoiden arviot ovat näin ollen positiivisempia kuin sijoitettujen nuorten omat kokemukset. (Laakso 2013, 89-90.)

6.4.3 Kotiko?

Voiko sijaishuoltopaikka olla koti? Mikä tekee sijaishuoltopaikasta enemmän kodin tuntuisen, jossa viihtyy ja jonne voi asettua. Kokeeko sijaishuoltopaikkoja useasti vaihtanut nuori, että hänelle on ollut mahdollisuus kiinnittyä jonnekin vai onko se mahdoton tehtävä? Rajanti (1999, 44) kirjoittaa paikkaan kotiutumisen perustuvan jokapäiväisiin käytäntöihin ja tapoihin, oman olemassaolon sijoittumista tähän paikkaan. Kotiutuminen on samastumista, identifioitumista paikan kanssa. Se ilmenee kuuluvuudentunteen saavuttamisena paikkaan asettumalla.

Nuorten käsitykset hyvästä tai vähemmän viihtyisästä tai kotoisasta sijaishuoltopaikasta ovat melko yhteneväiset. Hyvä paikka koostuu ensisijaisesti ihmisistä; työntekijöistä ja muista nuorista. Työntekijöiden merkitys viihtymisen kannalta oli aivan oleellinen asia jokaisen nuoren osalta. Hyvä työntekijä on henkilö, joka on johdonmukainen, tasapuolinen, luotettava ja jolla löytyy tilannetajua. Hyvän työntekijän ominaisuuksia ei opita kasvatusoppaista, kuten yksi nuori asian ilmaisi. Johdonmukaisuus ja luotettavuus luovat turvallisuuden tunnetta. Usealle nuorelle saattoi syntyä luottamuksellinen suhde johonkin työntekijään huomattuaan, että tämä henkilö oikeasti välittää. Välittämisen vain huomaa.

”Turvallisia aikuisia nimenomaan siinä ympärillä, jotka oikeesti kuunteli ja semmoset henkilöt tosi lähellä. Mä luotin hirveesti, mulle tuli niin sanottu varaäiti tai että tuli hirmu tärkeitä henkilökohtaisesti mulle ja siitä mulla on siks parhaimmat muistot.”

Hyvä paikka koostuu myös rajoista ja säännöistä. Nuoret kaipaavat myös rajoja ja monet kokivat etenkin näin jälkikäteen, että tiukat rajat olivat paikallaan. Se ei silti tarkoita vapauden äärimmäistä rajoittamista ja perusteetonta vallankäyttöä. Ajatukset hyvästä sijaishuoltopaikasta sisälsivät varsin arkisia ja realistisia toiveita, kuten seuraava nuori asian ilmaisee.

”Yks tosi tärkeä esimerkiks (mainitsee erään sijaishuoltopaikan) niin mä sain elää siellä hirveen paljon sellasta normaalia nuoruuselämää tiiäkö, että mä sain tehdä semmosia asioita enemmän mitä normaali nuoretki tekee. Mä sain mennä ulos niinku ja olla siellä ulkona muitten nuorten kans

ja käydä kaupoissa ja niinku mä sain tehdä sillä tavalla semmosia ... normaali elämä siellä niinku se oli aika tärkeä mulle että se oli hyvä paikka.”

Tärkeiksi koettiin myös muut nuoret, jotka olivat samassa paikassa sillä hetkellä. Tutustuminen toisiin nuoriin ja ystäväystyminen heidän kanssaan oli tärkeää. Osa on säilyttänyt ystäväyssuhteen tutustumiinsa nuoriin tähän päivään saakka. Tutustuminen muihin nuoriin loi yhteenkuuluvuudentunnetta ja pahan olon vallitessa oli joku joka lohdutti. Yksi hyvän paikan ominaisuus oli myös lasten vähäinen määrä. Suuri lapsimäärä koettiin laitospaikkana ja oman rauhan saaminen edes hetkeksi oli vaikeaa. Suuren määrän myötä myös vaihtuvuutta esiintyy enemmän.

”Välillä niinku porukka vaihtuu ja tälleen niinku nuoret lähtee nuoret tulee niin tulee tällanen vähän niinku tehdasmeininki.”

Ne asiat, jotka koettiin viihtyvyyttä rajoittaviksi tekijöiksi, koskivat ensisijaisesti myös ihmisiä, erityisesti työntekijöitä. Työntekijä, joka käytti perusteettomasti valtaa, ei kohdellut kaikkia tasapuolisesti tai ei kyennyt sopimaan asioista, oli nuorten silmissä epäpätevä työhönsä, eikä näin ollen sopiva lasten ja nuorten kanssa työskentelemään.

Paikkojen kuvailu jäi nuorilla yleisesti ottaen vähäiseksi. Muistot sijaishuoltopaikoista syntyivät erityisesti olemisesta/tekemisestä ja ihmisistä. Fyysisten paikkojen kuvailua tuli silloin, jos oli kokenut jonkin paikan erityisen ahdistavaksi tai toisaalta erityisen mukavaksi. Paikka fyysisenä ympäristönä ei näin ollen ollut muistoissa yhdenmukainen ja viihtymisen kannalta sillä oli merkitystä. Viihtymistä rajoittivat sijaishuoltopaikan laitosmainen ympäristö ja rakennus.

”Ensimmäisenä mä näin kaks kameraa mä tiesin, että en tuu ikinä pystyyn elään siellä.”

”Näyttää ihan vankilalta, helvetin iso talo ja siis ikkunoissa hyvä ku ei kaltereita siis se on joku entinen vanhainkodin tyylinen tai vastaava se on ihan selkeesti laitos, että kun meet siihen pihaan niin huomaat heti, että se on laitos.”

Fyysinen ympäristö jäi kuitenkin toissijaiseksi sen suhteen, mikä merkitys ihmisillä ja paikan hengellä yleisesti ottaen oli. Fyysinen ympäristö ei voinut korvata muita huonoksi koettuja asioita. Fyysisen ympäristön viihtyisyys koetaan ilman muuta paikan myönteisenä puolena, mutta mitä sillä tekee, jos muut asiat eivät ole kunnossa. Riitta Laakson (2009) etnografisessa lastenkotitutkimuksessa kodin tuntu ei liity pelkästään paikkaan ja tilojen kodinomaisuuteen, vaan myös arkiseen yhdessä olemiseen ja toimintaan.

”Se olis ollu aivan ihanteellinen paikka, se ympäristö oli aivan upee, mutta mitäpä sitä jos sä kaltereitten takaa ensimmäisen kuukauden katot kylpytakissa eristyshuoneessa saakutti jotain hienoja maisemia ni ei ne nyt hirveesti semmoselta tuntunu, että miltä se ois voinu tuntua sitte se.”

”Sanotaan, että se että jos se ympäristö on erilainen niin sillä ei ole väliä, mutta sitte kaikki just ne rytmit ja säännöt niin se tekee siitä laitoksesta joko epämiellyttävän tai semmosen missä viihtyy.”

Ihanteellinen ympäristö ei välttämättä tuota positiivista paikkakiinnittymistä, jos siihen samanaikaisesti liittyy epämiellyttäviä sosiaalisia vuorovaikutuksia tai tapahtumia. Aivan kuten huono ympäristö ei välttämättä ole seurausta kiinnittymättömyydestä paikkaan, jos siihen kuitenkin yhdistyy positiivisia kokemuksia ja muistoja. (Jack 2010, 758.) Miellyttävät sosiaaliset suhteet lisäävät kiinnittymistä ja luo sidettä paikkaan (Brown ym. 2012, 184).

Nuoret viihtyivät enimmäkseen yleisissä tiloissa, kuten keittiössä ja olohuoneessa muiden nuorten kanssa. Mukana oli myös nuoria, jotka viihtyivät mieluummin omassa huoneessaan. Nämä nuoret olivat tehneet omasta huoneesta myös omansa näköisen.

”Mä vein sinne hirveesti (omia tavaroita) ja laitoin seinälle kuvia ja tämmösiä. Nimenomaan ne omat ne niinku henkilökohtaset kuvat ja kaikki mitä mä oon esimerkiks mun perheeltä saanu niin ne kun sai laittaa seinälle niin se se oli ne oli koko ajan kuitenkin siinä vaikka ei oikeesti ollukkaan.”

”Mulla oli yks seinä täynnä valokuvia ja loput oli kaikkii niinku seinäpyyhkeitä ja niitä lakanoita sun muita, että mulla ei ollu tyhjää tilaa seinissä oikeen yhtään ja tietty no toi koko hyllyllinen tavaraa mulla on ollu kummassakin paikassa, että niinku kaikki tommoset omat kirjat ja levyt ... viihdyin välillä siellä omassa huoneessa paremmin ku julkisissa tiloissa, että ku mulla oli ne valokuvat seinillä...”

Vilkko (1998) puhuu ”kodin tunnusta”, jolla hän viittaa kodin kokemiseen, kotoisuuteen, johonkin kuulumisen tunteeseen. Ne asiat, jotka tekevät paikasta hyvän, ovat myös helpottamassa nuoren asettumista paikkaan ja paikan kokemista kodin tapaiseksi. Asettumista ovat edesauttaneet muut ihmiset. Kun on tutustunut muihin ihmisiin, niin työntekijöihin kuin nuoriinkin, asettuminen on helpottunut. Lähes jokainen nuori koki, että asettui paikkaan jollain tavoin, kun pääsi mukaan talon rytmeihin ja sopeutui sääntöihin. Jokainen oli yhtä mieltä siitä, että sääntöjen noudattaminen ja asioiden hoitaminen olivat edellytys sille, että paikassa voi viihtyä. Sääntöjen noudattaminen toi mukanaan myös vapauksia. Noudattamatta jättäminen toi sen sijaan mukanaan rangaistuksia ja vapauden rajoittamista, mikä ei luonnollisesti edistänyt viihtymistä.

”Jos sä vaan pistät koko ajan hanttiin niin et sä voi viihtyä siellä, että se lähtee siitä, että sun pitää vaan noudattaa niitä sääntöjä ja sitte siitä eteenpäin sitte sulla on joku mahdollisuus niinku viihtyä siellä, koska sitte sä saat eri vapauksia ja voit lähtee kaupungille ja kavereitten kanssa skeittaamaan tai ylipäättään pyöräileen tai jotain, mutta nyt se on niinkö se lähtökohta. että siellä on pakko toimia niinkö siellä sanotaan.”

Uuteen paikkaan siirtyminen, uusiin ihmisiin, sääntöihin ja rytmiin tottuminen vie aikansa. Joihinkin paikkoihin asettuu nopeammin ja helpommin kuin toisiin. Myös ihmiset ovat erilaisia ja kokevat muutokset eri tavalla.

”Kyl mä aika nopeesti asetuin silleen, että ku mä oon kuitenkin aina ollu tosi sosiaalinen, mut silti siinä oli aina se hetki mikä siinä piti odottaa, että ties kaikki niinku rytmit ja tällee näin.”

”No aina jonku ajan päästä (asetuin). Kyllähän se vie aina aikaa aluks.”

”No se on silleen vähän ikävää, että joutuu taas alottaan alusta, että jotkut sanoo, että se on hyvä et pääsee alottaan alusta, mut ku ei sitä aina jaksa, ei koko ajan jaksa.”

Sijaishuoltopaikka on voinut olla kodin tapainen, missä se on osittain tavoitettu fyysisenä paikkana ja mielen paikkana. Kukaan nuorista ei kuitenkaan koe sen koskaan olleen koti. Koti on yleensä aina ollut jossain muualla kuin missä sijaishuoltopaikka. Muutoksista ja paikan vaihdoksista huolimatta sijaishuoltopaikkaan on mahdollista jollain tasolla asettua ja siellä viihtyä, mutta kodin määritelmää se ei näiden nuorten kohdalla saa. Koti, joka nuorten määrittelemänä on paikka, missä on omasta vapaasta tahdostaan, vapautettu päättämään omista asioista ja missä voi kokea rauhaa ja turvaa.

”Sijaisperhe, se on varmaan ainoa mitä mä pidin kotina ... mutta en oikeestaan ikinä pitäny mitään (sijaishuoltopaikkaa) kotina, että mulla on aina ollu koti sen jälkeen ku mä sijaisperheestä muutin ni isän luona et se on niinkö ollu mulle koti.”

”Aina mä oon kaivannu äidin luokse, mutta kyllä sitä sitten kun se paikka missä koko ajan on niin kyllä sinne vaan ihminen sopeutuu, mutta ei mikään sijoituspaikka kuitenkaan oo ikinä kodilta tuntunu.”

6.5 Oma koti nyt ja tulevaisuudessa

Ensimmäinen oma koti on suurten tunteiden paikka, missä alkaa toteutua itsenäinen elämä. (Huokuna, 111) Omaan kotiin siirtyminen, asettaa kodin merkityksen uudelleen määriteltäväksi. Siihen sisältyy samanaikaisesti muistoja lapsuudenkodista, oman kodin todellisuus ja unelmia tulevaisuuden kodista. (Kenyon 1999, 192.) Viimeisten parinkymmenen vuoden aikana nuorten itsenäisen elämän aloitus on siirtynyt aikaisemmaksi. Suomalaisten keskimääräinen kotoa muuttamisikä on Euroopan alimpien joukossa. Etenkin kaupunkimaisissa kunnissa nuoret eivät asu vanhempiensa kanssa läheskään yhtä usein kuin maaseutumaisissa kunnissa. Suomessa niin naiset kuin miehetkin muuttavat aluksi asumaan yksin. (Nikander 2009). Vuonna 1995 kotona asui vajaa puolet 21-vuotiaista, mutta vuonna 2007 enää hieman alle kolmannes.

Tutkimuksen nuoret ovat muuttaneet omilleen keskimääräisesti 17,5-vuotiaana, eli selvästi nuorempina kuin suomalainen nuori yleensä. Lieneekö keskimääräistä nuorempana omaan kotiin muuttaminen seurausta siitä, että jonkinlainen lapsuudenkodista irtaantuminen on tapahtunut kaikilla jo sijoitusaikana. Omaan kotiin on muutettu suoraan sijaishuoltopaikasta, kodista, jonne on tehty väliaikainen sijoitus tai muun muassa ystävän ja poika-/tyttöystävän kodista. Yksi nuorista oli juuri täyttänyt 18 vuotta ja asui vielä sijaishuoltopaikassa. Nuoret ovat muuttaneet ensimmäiseen omaan kotiin yksin, kuten Tilastokeskuksen mukaan yleensä tapahtuu. Yksi nuori oli muuttanut ensimmäiseen kotiin yhdessä poikaystävän kanssa. Ensimmäisen oman asunnon kokemukset ovat monitahoisia. Oma koti on saattanut olla haaveissa jo pitkään ja sen odotus olla suuri.

”Mä ootin sitä koko ajan oon oottanu varmaan 16-vuotiaasta asti, että mä pääsen omaan kotiin.”

Ensimmäisen asunnon löytyminen oli usein ollut oman työn tulosta. Asunnon etsintää oli rajoittaneet tietyt kriteerit, sillä asunnon hinta oli täytynyt olla toimeentulotukeen oikeuttavan rajan puitteissa. Joillekin tietty asuinalue kaupungissa oli myös määrittänyt asunnon etsintää tai toisaalta asumismuoto. Asunto oli yleensä löytynyt melko nopeasti ja päätös sen ottamisesta oli täytynyt tehdä nopeasti.

”Se oli aika mun mielestä aika hauska silleen ku miettii, että mä oon asunu niinku ihan lapsena ennen ku mut ikinä huostaanotettiin niin viereisellä tiellä sitte ku mä muutin omaan kämppään niin mä muutin siihen ihan kotikulmille takasi.”

Lähes kaikki nuoret sanoivat viihtyvänsä nykyisessä kodissa. Nuoret arvostavat ensisijaisesti sitä, että on oma paikka missä olla, koti, jossa saa olla vapaasti ja omassa rauhassa. Kukaan ei vahdi

tekemisiä. Yksi nuori ei viihtynyt nykyisessä kodissaan, mutta oli jo seuraavassa kuussa muuttamassa uuteen asuntoon. Hän koki, ettei koskaan voisi saada nykyisestä asunnosta itselleen kotia. Kodin tunnun puute oli ilmeinen. Vilkkio (2000) käyttää kodittomuuden käsitettä ilmaisemaan kodin tunnun puutetta. Väliaikaiset olosuhteet voivat olennaisesti vaikuttaa kodittomuuden tunteeseen, koska asunto koetaan epäviihtyisäksi ja siitä on vaikea saada oman näköistä. Tällöin kodin tuntua on vaikea muodostaa. (Kenyon 1999, 86-90, 92-94.)

Hyvän kodin kriteereinä paikallisesti koettiin, että palvelut, kuten kaupat, ovat suhteellisen lähellä, ja liikkuminen julkisilla kulkuneuvoilla on tarvittaessa mahdollista. Osalla koti sijaitsi aivan palvelujen välittömässä läheisyydessä kaupungin lähiössä, osa asui ihan kaupungin keskustassa. Kodissa arvostettiin ensisijaisesti tilaa ja myös edullisuus nousi yhdeksi tärkeäksi kriteeriksi. Asuntojen koot vaihtelivat yksiöistä kolmioihin. Muita tärkeitä tai kodikkuutta lisääviä tekijöitä olivat konkreettisina asioina esimerkiksi parveke ja sauna. Tavaroina, joita kodissa tulisi olla, olivat sänky, sohva, televisio, kirjahylly, pöytä. Jollekin toiselle merkityksellisiä olivat valokuvat, värit ja kukat. Useampi nuori mainitsi myös kotieläimen, kuten kissan tai koiran.

”Sitte no tietysti toi (koira) ja kissa, että kyllä neki on se juttu, että ilman niitä on aika tyhjää täälläki.”

Jokaisella nuorella koti oli omanlaisensa. Joku toinen tykkäsi sisustaa ja laittaa kotia, jollekin toiselle kodissa riittivät perushuonekalut. Yhteinen tekijä oli kaikilla kuitenkin sama, koti oli jokaiselle tärkeä.

”Kukkaset, niitä mulla on ihan joka paikka täynnä kasvit kaikki tollaset ne on mulle tosi semmosia mistä mä todella, että niitä mä tarvin kyllä justinsa värejä värejä tarvii kyllä, että täälläkään ei oo vielä ollaan vasta muutettu ettei oo saanu laitettua ihan täysin omanlaiseks.”

Vaikka suurin osa nuorista koki kotinsa tällä hetkellä hyväksi ja kotoisaksi, näki jokainen yhtä lukuun ottamatta itsensä jossain muualla tulevaisuudessa. Tulevaisuutta ei määritelty ajallisesti, vaan se on jossain minkä aika näyttää. Tulevaisuuden kodista puhuttiin niin fyysisessä paikka merkityksessä kuin myös sosiaalisina suhteina. Koti fyysisesti paikkana näyttäytyi useammalle omakotitalona. Omakotitalo kiehtoi suurinta osaa oman rauhan vuoksi. Nuorten, jotka olivat lapsuudessa kokeneet omakotitaloasumisen, puheissa omakotitalo näyttäytyi jatkuvuutena. Omakotitaloasumisesta oli hyviä muistoja ja näitä asumisen kokemuksia haluttiin myös tulevaisuudessa. Erityisesti omakotitalon tuoma rauha nousi ensisijaiseksi hyveeksi.

”Olis se nyt varmaan sillai se omakotitalo, että saisi ainaki olla enemmän rauhassa ja sitte ku on oikeestaan melkeen aina sillai asunu, että vanhemmilla suurin osa jos ei nyt just jotain sitä ku ihan pieni oli niin muuten oli aina omakotitalossa ... se on vaan jotenki vaan semmonen paljon mukavempi ja saa ihan sillai rauhassa olla aina.”

Kodin sijainti maantieteellisesti oli suurimmalla osalla kotikaupunki tai sen välitön läheisyys. Moni oli halukas muuttamaan myös maaseudun rauhaan, mistä ei kuitenkaan olisi pitkä kaupungin palveluihin. Yhdellä nuorella rauhallisesta maaseutuasumisesta haaveilu perustui sijaishuoltopaikasta saatuihin kokemuksiin, tosin sen mielekkyys omana kotina oli vielä pohdinnan alla.

”Maalla tykkäisin kyllä asua tai hyvä se on mun nyt sanoa, mutta en mä tiää ehkä siks no sijoituspaikatkin ne on ollu aika maalla, mut sit taas sieläki on ollu muita ihmisiä tiäätkö niinku vieressä, että mä haluaisin, että jos sinne muuttais, jos siellä asuis pari ihmistäkin sun kanssa vaan niin kyllä siellä voi aika yksinäiseks tai eristäytyneeksi tuntea ittensä. Se on eri asia olla maalla sijoituslaitoksessa missä on monia muita kymmeniä ihmisiä ympärillä, mutta sitte taas se justinsa, että en voi sanoa nyt vielä, koska niinku en tiedä mitä sitte sillee vähän pienemmällä porukalla.”

Tulevaisuuden koti sosiaalisena suhteena näyttäytyi osalle nuorista perheen perustamisena. Joku toinen ei puolestaan osannut vielä tässä elämänvaiheessa sanoa, asuuko tulevaisuuden kodissa yksin vai jakaako sitä myös joku muu. Kun toinen suunnitteli ja haaveili tulevaisuuden kotia, sen paikkaa ja asukkaita, toinen ei uskaltanut asettaa suurempia toiveita tulevaisuuden suhteen.

”Sanotaan, että jos etukäteen ei tee silleen, että suunnittelee hirveesti ja tälleen, että jos ei tee sitä niin sitte ei tarvi pettyä niin paljon.”

Jokainen nuori oli jälkihuollon piirissä. Jälkihuolto tarkoitti tällä hetkellä suurimmalle osaa taloudellista tukea asumiskuluihin ja harrastuksiin, sekä sosiaalityöntekijän tapaamista noin puolen vuoden välein. Aluksi tuki on ollut monelle intensiivisempää, silloin kun itsenäisen elämän aloittaminen on ollut ajankohtaista. Intensiivisempi tuki on tarkoittanut tukihenkilösuhdetta. Tukihenkilön kanssa nuori on opetellut käytännön asioita, kuten eri viranomaisten kanssa työskentelyä, laskujen maksua, kouluun hakemista ja niin edelleen. Tuki on ollut myös yhdessä olemista, kuten syömistä, elokuvissa käyntiä, harrastusten tukemista ja keskustelua kaikenlaisista mieltä askarruttavista asioista. Jokaisella nuorella on jälkihuoltoon kuulunut tukihenkilö yhtä nuorta lukuun ottamatta, joka haastatteluhetkellä asui vielä sijaishuoltopaikassa juuri täysi-ikäisyyden saavutettuaan. Suurin osa nuorista oli sitä mieltä, että alkuun saatu intensiivisempi tuki on ollut

tarpeellista ja piti sitä hyvänä. Joku nuorista sen sijaan piti tukihenkilösuhdetta siinä mielessä turhana, kun oli eri sijaishuoltopaikoista saanut niin hyvät eväät oman elämän aloittamiseen. Moni muukin nuori totesi, että kodista huolehtiminen, kuten pyykinpesu, ruuanlaitto ja siivoaminen on opetettu jo nuorena, joten sen suhteen omaan kotiin muuttaminen ei huolettanut. Sen sijaan laskujen maksamisessa, erilaisissa paperiasioissa ja viranomaisten kanssa toimimisessa apu on ollut tervetullutta ja se on koettu tarpeelliseksi.

6.6 Elämäni kulun tarkastelu

Haastattelemani nuoret ovat iältään 18-20-vuotiaita, joilla on itsenäinen elämä alkamassa tai juuri alkanut. Täysi-ikäisyyden saavuttanut nuori elää sellaista vaihetta elämässään, missä usein kysytään kuka minä olen, mistä tulen, mitä haluan elämälläni tehdä. Elämänkulku on jokaisen haastattelemani nuoren osalta ollut vaiherikas ja jokainen on kokenut paljon asioita, joita ei moni suomalainen lapsi ja nuori tuohon ikään mennessä koe. Elämää ovat värittäneet monet eri paikat ja niissä uusien ihmisten ja tapojen kohtaaminen. Nuorten kanssa keskusteluun lähdettyessä, olin kiinnostunut miten nuori näkee nyt oman elämänsä eri vaiheiden valossa ja erityisesti kodin paikan tässä kehityskulussa. Menneisyys muokkaa meitä jokaista, tekee meistä sellaisen kuin olemme tänä päivänä. Näin hienosti myös haastattelemani nuoret kertoivat minulle, kuinka he näkevät itsensä tapahtuneiden muutosten valossa.

”Ku mä oon ollu niin monessa laitoksessa kaikissa laitoksissa vähän erilaista niin joka puolta musta on muokattu silleen pikkusen aina hiottu jostain käytöksestä ja siitä, että säännöissä ollaan jossain on ollu paljon tiukemmat säännöt jossain letkeemmät ja silleen, että se on niinku kaikista noista laitoksista on varmasti ollu jotain hyvää, et niinku mä oon sanonu kavereille ja kaikille, et mä en olis minä jos näin ei olis käyny.”

”En mä ois varmaan tämmönen, jos mä oisin asunu kotona, mä oon oppinu kaikkea tuola erilaista.”

Jatkuvuuden ja kiinnittymisen tunteet ovat sijoitusaikaisista muutoksista johtuen saattaneet olla hauraat. Toisten elämässä kiinnittymättömyys ja epävarmuus jatkuu läpi elämän ja on vaikeaa nähdä elämässä pysyvyyttä. Vähäiset tutkimukset viittaavat siihen, että huostaanotto on voinut olla tukemassa tavanomaista nuoruutta tai aikuisuutta, mutta yhtä lailla huostaanoton jälkeiseen kehitykseen on voinut kuulua monia riskejä ja ongelmia, sekä tasapainottelua näiden kahden kehityskulun välillä (Puustinen-Korhonen & Pösö 2010, 8). Huostaanoton jälkeinen aika on nuoren

tulevaisuuden kannalta kriittistä aikaa, ja tutkimusta siitä, mitkä tekijät edistävät tai estävät kiinnittymistä yhteiskuntaan huostassapidon lopettamisvaiheessa ja sen jälkeen kaipaavat lisätutkimusta. (Pekkarinen 2011, 63.)

Haastattelemistani nuorista kolme oli kevään aikana hakenut toisen asteen koulutukseen ja kahdella oli opiskelupaikka olemassa ja he kävivät koulua tällä hetkellä. Yksi nuori oli töissä ja yhden nuoren kanssa asiasta ei tullut keskustelua. Haastattelemanuoret ovat melko hyvin asettuneet yhteiskuntaan, jos heitä verrataan niihin tutkimustuloksiin, jotka kertovat kodin ulkopuolelle sijoitettujen lasten ja nuorten kohtaavan erityisiä haasteita siirtyessään aikuisuuteen. Aikaisemmat tutkimukset muun muassa Skandinaviasta ja Yhdysvalloista ovat osoittaneet selvästi, että kyseinen ryhmä pärjää nuorena aikuisena ikätovereitaan heikommin. Kodin ulkopuolelle sijoitettujen lasten ja nuorten elämään on liittynyt monia lapsuuden ja nuoruuden elinoloihin sekä vanhempiin ja heidän huolenpitoonsa liittyviä haavoittavia tekijöitä. (Kestilä ym. 2012, 599.)

Nuorten oma näkemys sijoituksen vaikutuksista, siihen mitä he ovat tänä päivänä, on varsin syvällistä pohdiskelua. Suurin osa nuorista näkee huostaanoton näin jälkikäteen arvioiden olleen oikea ratkaisu silloin, kun se on pitänyt tehdä. Menneisyydessä on tapahtunut asioita, joita on käsitelty aiemmin ja varmasti edelleen tulevaisuudessa. Menneisyyttä ei voi muuttaa, mutta tulevaisuuteen voi vaikuttaa.

Keskustelun päätteeksi halusin vielä kysyä jokaiselta nuorelta, miten hän koki keskustelumme ja palaamisen usein varsin vaikeisiin elämänvaiheisiin. Jokainen nuori kertoi olevansa haastattelun jälkeen ihan hyvällä mielellä, osa oli varsin iloinen siitä, kun sai osallistua tutkimukseeni. Jokainen sanoi käyneensä näitä asioita monen ihmisen kanssa läpi jo monta kertaa, joten omasta elämästä ja sen vaiheista kertominen oli niin sanotusti tuttua puuhaa.

”Ihan jees se on aina ihan kiva niinku käydä nää läpi, että muistaa minkälaista on paras fiilis on se ku tietää minkä kaiken läpi on käynyt ja silti tässä vaan istutaan ja porskutetaan eteenpäin.”

7 JOHTOPÄÄTÖKSET

Lähtökohtani tutkimukselle on ollut tarkastella useita sijaishuoltopaikan muutoksia kokeneiden nuorten sijaishuoltopaikoille ja kodille antamia merkityksiä elämänkulun viitekehyksessä. Tutkimukseeni osallistuneiden nuorten elämänkulkua on viitoittanut monipaikkaisuus. Yhä globalisoituneemmassa yhteiskunnassa monipaikkaisuus on ilmeistä lisääntyneen liikkuvuuden ja virtuaalisen maailman mukaantulon myötä, mutta on syytä huomioida, että monipaikkaisuus voi olla vapaaehtoista tai pakotettua. Kun liikkumiseen oikeuttavaa vapautta on vähän tai ei ollenkaan, siihen saattaa sisältyä pakotettua liikkumista tai pakotettua paikassa olemista. (Gustafson 2002, 30; Haukkala 2011, 9-12.) Monipaikkaisuutta onkin tärkeä pohtia sen ihmiselle antavan merkityksen kautta. Tässä tutkimuksessa tarkastelu on kohdistunut monipaikkaiseen asumiseen kodin ja eri sijaishuoltopaikkojen välillä, millä tavalla ne merkityksellistyvät nuorten puheissa ja millä tavalla paikkaan, tässä sijaishuoltopaikkaan, on mahdollista asettua. Tutkimuskysymyksiini olen etsinyt vastauksia nuorten kuvaamien kokemusten kautta. Tutkimustulokset on tuotettu kooltaan pienestä aineistosta, eikä sen suhteen niille ole annettavissa yleistettävissä olevia merkityksiä. Tarkoitukseni on ollut antaa tutkimukseeni osallistuneille nuorille mahdollisuus omien kokemusten kertomiseen ja niiden jakamiseen.

Haastattelemieni nuorten asumisen paikat elämänkulussa ovat luoneet tutkimustulosteni rungon. Tutkimukseni keskiössä on ollut nuorten kodille antamat merkitykset, joita he ovat pohtineet nykyisyydestä käsin myös menneisyyteen palaten ja toisaalta tulevaisuuteen suunnaten. Koti on monimerkityksinen käsite, jota on mahdollista tarkastella sen eri ulottuvuuksien kautta: koti fyysisenä, mentaalisenä ja sosiaalisena paikkana. Koti on jokapäiväistä fyysistä tilaa, mutta samalla se on sosiokulttuurista arvomaailmaa, yksilöllisiä kokemuksia ja tunteita, sekä näillä tasoilla kiteytyviä merkityksiä, joita kannamme sisällämme. Koti koostuu näiden lisäksi myös sosiaalisista suhteista, läheisten ihmisten ja perheen välisestä vuorovaikutuksesta. (Vilkko 1998, 28; 2010.) Kodin tarkastelu tutkimuksessani tuo esiin myös ajallisen ulottuvuuden – millainen merkitys sillä oli lapsuuden aikaisessa kodissa ja toisaalta mitä koti merkitsee tänä päivänä omassa kodissa.

Haastattelemanuoret elävät aikaa, jossa oma ensimmäinen koti on tullut todelliseksi. Kotia ja sille annettavia merkityksiä tarkastellaan erityisesti tämän hetkisen kodin kautta. Koti tänä päivänä saa merkityksensä erityisesti mentaalisista aspekteista. Kotia kuvaillaan paikkana, missä on saavutettu vapaus toimia. Riitta Granfelt (2003) kuvailee itsenäisyyden ja itsemääräämisen olevan keskeisiä sanoja vankien kotimäärittelyssä. Myös huostaanotettuna olleet nuoret, joiden vapautta on lapsuudessa ja nuoruudessa rajattu, tuovat kodin määrittelyssä ensisijaisesti esiin vapauden tunteen,

joka syntyy oman kodin kautta. Vapaus liittyy niihin tunteisiin, joita kodista nousee tekemisen, olemisen ja sosiaalisten suhteiden kautta. Omassa kodissa on ihmisiä, joita haluaa siellä olevan, siellä saa myös tehdä mitä, milloin ja miten itse haluaa. Kotia kuvaillaan paikaksi, jossa on turvallista olla.

Koti sosiaalisena ympäristönä näyttäytyy erilaisena eri elämänvaiheissa. Lapsuudenkodissa sosiaaliset suhteet koostuvat perheenjäsenten ja lähisukulaisten välisestä vuorovaikutuksesta. Sosiaaliset suhteet lapsuudenkodissa ovat olleet osin ristiriitaisia. Joillekin ne piirtyvät mieleen huoltajan läsnäolon puutteena tai toisaalta ne muistuvat mieleen nimenomaan niinä vähäisinä tekemisen ja yhdessäolon hetkinä, joista on tullut hyviä muistoja mieleen. Jollekin toiselle juuri ne lapsuudenkodissa tapahtuneet tekemisen hetket, sosiaalinen kanssakäyminen, tuovat parhaimmat muistot mieleen. Tämän hetkisen kodin sosiaaliset suhteet saavat merkityksensä ystävistä, jotka kodissa vierailevat ja toisaalta siitä vapaudesta saada määritellä, ketä kotiin tulee ja ketä ei.

Koti fyysisenä ympäristönä osoittautui tämän hetkisen kodin osalta merkitykselliseksi. Koti fyysisenä ympäristönä tarkoitti asunnon sijaintia kotikaupungin ja alueen merkityksessä. Tärkeänä pidettiin palveluiden läheisyyttä ja liikkumisen helppoutta. Oman asunnon hallitsemisen myötä kodin fyysisiin tekijöihin kiinnitettiin enemmän huomiota, kuten siihen, että asunnossa on tarpeeksi tilaa ja se on käytännönläheinen. Tämän hetkinen koti erosi kuitenkin niistä kodille tulevaisuudessa annetuista haaveista, joissa koti olisi mielellään omakotitalo ja sijaitsisi kaupunkialueen ulkopuolella omassa rauhassa.

Asunnosta tehdään kotia käyttämällä sitä ja antamalla sille merkityksiä. Kotiin kiinnittyminen liittyy väistämättä psykologisia ja sosiaalisia prosesseja, sekä fyysisiä elementtejä yhteen. Ihmiset ja heidän suhteensa ovat sulautuneet fyysiseen kontekstiin, joten sosiaalisia prosesseja ei voida tarkastella siitä irrallaan. Ihmiset kehittävät aktiivisesti paikkakiinnittymistä kotiin ensinnäkin sisustamalla, säätämällä ja ylläpitämällä arkirutiineja päivittäisessä elämässä. (Brown ym. 2012, 184.) Rajannin (1999) mukaan asuminen syntyy jokapäiväisyydestä ja jokapäiväisyyksistä. Rutiinit luovat tunteen turvallisuudesta, jatkuvuudesta, yksityisyydestä ja identiteetistä. Nuoret kertoivat, kuinka kodin tuntu tulee omista tavaroista ja esineistä. Kotoisan olon tekevät myös ihmiset, vaikka suurin osa asui tällä hetkellä yksin. Koti toimi siitä huolimatta sosiaalisten suhteiden kohtaustapaikkana, missä ystävät kokoontuivat talon haltijan ehdoilla. Koti syntyi myös arkirutiinien, tekemisen ja olemisen kautta. Tärkein elementti oli kuitenkin se, että kodin seinien sisäpuolella nuori sai hallita omaa tilaansa kenestäkään riippumatta.

Vilkko (2007, 19) kirjoittaa, kuinka koti on aina jossain suhteessa niihin koteihin, joita olemme eläneet, elämme ja ajattelemme tulevaisuudessa elävämme. Nuorten nykyinen oma koti peilautuu suhteessa aikaisempiin asumisen paikkoihin - lapsuudenkotiin ja toisaalta sijaishuoltopaikkoihin. Tulkitsen nuorten puheesta oman kodin merkityksen erityisen tärkeäksi. Se kontrasti, mikä tulee oman elämän ja oman tilan hallittavuuden kautta suhteessa sijaishuoltoaikaa määrittäviin rajoitteisiin, on näillä nuorilla suuri. Manninen (2010, 193) kirjoittaa, kuinka omaa kotia tehdään usein irrottautumalla tietoisesti lapsuudenkodin tavoista että samalla korostaen myös tiettyä jatkuvuutta siihen. Näen myös näillä nuorilla ilmenevän sekä jatkuvuuden, että irrottautumisen piirteitä suhteessa lapsuudenkotiin. Kun eräs nuori halusi oman kodin edustavan täysin päinvastaista kotia verrattuna lapsuudenkotiinsa, joku toinen sen sijaan halusi omasta kodistaan tulevaisuudessa sellaisen, johon saisi sisällytettyä sen kodikkuuden tunteen, mikä oli lapsuudenkodissa.

Muuttuvien sijaishuoltopaikkojen rinnalla on pääsääntöisesti kulkenut mukana myös jotain pysyvämpää. Suurimmalla osalla nuorista lomapaikka - koti- on pysynyt melko lailla paikallaan ja samana läpi sijaishuoltoajan. Koti on yleensä tarkoittanut paikkaa, joka syntyy erityisesti sosiaalisista suhteista. Kodista puhutaan erityisesti lähiomaiseen viitaten. Koti on näin ollen ensisijaisesti perustunut sosiaaliseen siteeseen ja niistä nouseviin tunteisiin. Muutoksia lomapaikan suhteen on tullut silloin, jos oma koti ei väliaikaisesti ole voinut tulla lomapaikkana kyseeseen. Koti fyysisenä ympäristönä ei myöskään ole paljon muuttunut, toisin sanoen koti fyysisesti on sijainnut pääsääntöisesti samalla paikalla.

Toinen tutkimuskysymykseni on koskenut laajasti sijaishuoltopaikkoja, niiden rajoituksia ja mahdollisuuksia nuorten kokemusten kautta. Olin kiinnostunut, millä tavalla sijaishuoltopaikka asemoituu suhteessa kotiin. Entä millä tavalla useat sijaishuoltopaikan muutokset vaikuttavat nuorten kokemuksiin asettumisesta ja kodin tuomasta tunnusta. Minua kiinnosti tietää, saako sijaishuoltopaikka kodin määritelmää nuorten puheessa.

Jokaisella haastattelemallani nuorella on erilainen sijoituspolku. Yhteistä heille kaikille on se, että sijaishuoltopaikan muutoksia on ollut verrattain paljon - neljästä 13:een. Keskimääräisesti se tarkoittaa, että sijaishuoltopaikka vaihtui näiden nuorten osalta lähes vuoden välein. Olin kiinnostunut, mitkä tekijät nuorten mielestä vaikuttivat näihin muutoksiin ja kuinka he ne kokivat. Tarkoitukseni ei ollut löytää tosiasiallista totuutta siihen, miksi sijaishuoltopaikan muutokset ovat toteutuneet, vaan mikä se on nuorten kokemuksen kautta ollut. Sijaishuoltopaikan muutos näyttäytyy tänä päivänä erilaisena kuin se oli tapahtumahetkellä. Nuoret ovat tänä päivänä täysi-ikäisiä ja muistot nousevat esiin menneinä tapahtumina. Menneisyyden tapahtumia on tässä

hetkessä helpompi tarkastella kriittisesti ja turvallisesti verrattuna hetkeen, jona kaikki on todellistunut.

Nuoret tarkastelivat omaa sijoitushistoriaansa varsin realistisesti ja kriittisesti. Mielestäni se kertoo siitä, että mennyttä, syitä ja seurauksia, on pohdittu paljon. Sijaishuollon mahdollisuudet ja huostaanoton syyt ovat avautuneet vasta myöhemmin ja omaa menneisyyttä katsotaan uudella tavalla, kun tunteet eivät ole enää niin voimakkaina pinnalla. Suurimmaksi osaksi nuoret pitävät paikan vaihtumista oman käytöksen seurauksena, lukuun ottamatta lapsena tapahtunutta huostaanottoa, joka on usein ollut itsestä riippumaton tapahtuma. Nuoret kuvailevat oman käytöksensä olleen rajatonta ja kapinoivaa, mikä on tarkoittanut muun muassa säännöistä piittaamatonta käytöstä, laitoksesta karkaamista ja koulun käymättömyyttä. Yksi nuori kertoi, kuinka jatkuva paikan vaihtaminen johti siihen, että millään ei ollut enää mitään väliä, ei säännöillä, ei käyttäytymisellä. Paikan vaihdos on tänä päivänä tarkasteltuna nuorten mielestä ollut usein perusteltua, vaikka tapahtumahetkellä muutos ei ollut aina tuntunut oikealta ja reilulta ratkaisulta. Lasten tietoisuutta ja vaikutusmahdollisuuksia lisäämällä voisi olla vaikutusta siihen, että muutoksen syy ymmärrettäisiin jo kyseisellä hetkellä, eikä vasta aikuisena menneisyyttä tutkailemalla. Nuoret kokivat, että paikan vaihdos tuli usein yllätyksenä ja he olisivat tässä toivoneet avoimempaa kanssakäymistä asiasta. Osa nuorista sanoi vaikutusmahdollisuuksiensa kasvaneen lähempänä sijoitusajan loppumista.

Tutkimuksessani olin kiinnostunut kuulemaan nuorten näkemyksiä siitä, millä tavalla johonkin paikkaan on mahdollista kiinnittyä tai asettua, jotta siellä olevilla asioilla olisi nuorelle merkitystä. Vilkkio (1998) puhuu ”kodin tunnusta”, jolla hän viittaa kodin kokemiseen, kotoisuuteen, johonkin kuulumisen tunteeseen. Ne asiat, jotka tekevät paikasta hyvän, ovat myös helpottamassa nuoren asettumista paikkaan ja paikan kokemista kodin tapaiseksi. Sijaishuoltopaikassa vaikuttavat sosiaaliset suhteet ovat yksi merkittävimpiä asettumisen mahdollistajia, mutta toisaalta myös asettumisen tiellä. Sijaishuoltopaikan sosiaaliset suhteet koostuvat siellä työskentelevistä aikuisista ja muista nuorista. Työntekijöiden merkitys viihtymisen kannalta oli aivan oleellinen asia jokaisen nuoren toteamana. Sijaishuoltopaikka saa merkityksensä siitä yhteisöstä, joka siinä paikassa on ja jokaisesta minästä, joka sen määrittelee. Paikka on sosiaalisen järjestyksen ja inhimillisen olemisen materiaallinen tilallinen ulottuvuus (Rajanti 1999, 44). Sijaishuoltopaikan sosiaalinen ulottuvuus on merkittävin tekijä paikkaan asettumisen ja sen kodin tapaiseksi kokemisen näkökulmasta katsottuna. Useat tutkijat ovat sitä mieltä, että paikkaan kiinnittyminen perustuu siihen liittyviin muihin ihmisiin. Sosiaaliset suhteet voivat olla yhtä tärkeitä tai jopa tärkeämpiä paikkaan kiinnittymisen prosessissa kuin paikka itse. Usein ne merkitykset ja kokemukset, jotka liittyvät

paikkaan ja siellä koettuihin asioihin tekevät paikasta tärkeän ja yleensä niihin kokemuksiin yhdistyvät toiset ihmiset. (Altman & Low 1992, 4-9.)

Nuoret kertoivat, kuinka sijaishuoltopaikan sääntöjen ja rytmin sisäistäminen olivat myös tärkeitä asioita asettumisen tunteen saavuttamisessa. Mielestäni tämä kuvastaa tunnetta, joka tulee oman elämän hallinnan lisääntymisestä. Sijaishuoltopaikassa joku muu luo säännöt ja rytmit. Kun nuori oppii ne, voi hän hallita paremmin omia tekemisiään, kunhan vain toimii tiettyjen sääntöjen ja aikataulujen puitteissa. Sääntöjen ja rytmin sisäistäminen on yksi askel lähemmäksi itsemääräämisen tunnetta, mikä nousee merkittäväksi piirteeksi omaa kotia kuvailtaessa. Sääntöjen puitteissa toimiminen toi lisää myös konkreettisia vapauksia vastakohtana rangaistuksille, joita tuli sääntöjä noudattamatta jättämisestä. Vapauksien lisääntyminen tarkoitti muun muassa kaupungille pääsyä yhdessä muiden kanssa. Näen sen tarkoittavan myös vapautta olla hetken aikaa poissa sijaishuoltopaikkaa määrittävistä säännöistä ja rajoituksista, vapautta olla niin sanotusta tavallinen nuori. Tulkitsen nuorten puheesta, kuinka sijaishuoltopaikan tulisi mahdollistaa siellä sijoitettuna olevan lapsen tai nuoren kokea olevansa tavallinen lapsi ja nuori, tehdä tavallisia, arkisia kyseiseen ikään kuuluvia asioita.

Fyysisten paikkojen kuvailu jäi nuorilla yleisesti ottaen vähäiseksi. Muistot sijaishuoltopaikoista syntyivät erityisesti olemisesta/tekemisestä ja ihmisistä. Paikka fyysisenä ympäristönä ei ollut muistoissa kuitenkaan yhdenmukainen ja viihtymisen kannalta sillä oli myös merkitystä. Viihtymistä rajoittivat erityisesti sijaishuoltopaikan laitosmainen ympäristö ja rakennus. Mitä upeimmin kuvailtu fyysinen ympäristö ei kyennyt kompensoimaan sitä, jos paikka oli sosiaalisesti ja emotionaalisesti huono. Ihanteellinen ympäristö ei näin ollen välttämättä tuota positiivista paikkakiinnittymistä, jos siihen samanaikaisesti liittyy epämieluisia sosiaalisia vuorovaikutuksia tai tapahtumia. Aivan kuten huono ympäristö ei välttämättä ole seurausta kiinnittymättömyydestä paikkaan, jos siihen kuitenkin yhdistyy positiivisia kokemuksia ja muistoja. Jos sekä fyysinen ympäristö, että sosiaalinen konteksti eivät ole ihanteellisia, mukautuvalla yksilöllä on mahdollisuus muuttaa kokemukset paikasta positiivisiksi. (Jack 2010, 758; Brown ym. 2012, 185.) Kaikilla nuorilla oli sijaishuoltopaikoissa oma huone ja näin ollen mahdollisuus oman tilan ottamiseen. Henkilöstä riippuen oman tilan ottaminen tuli silloin tällöin tarpeeseen ja tulkitsen, että tietoisuus tilan hallitsemisesta koettiin merkityksellisenä. Oma huone oli myös mahdollista sisustaa oman näköiseksi henkilökohtaisten tavaroiden avulla, mikä merkitsi etenkin tytöille paljon.

Sijaishuoltopaikka on voinut olla kodin tapainen, missä se on osittain tavoitettu fyysisenä, sosiaalisena ja emotionaalisen paikkana. Sijaishuoltopaikkaan asettuminen ei ole tapahtunut

hetkessä, vaan se on pitkäaikaisen työn tulosta, joka syntyy jokapäiväisyyksistä ja jokapäiväisestä tekemisestä ja olemisesta. ”Asumaan asettuminen on tapahtumista, kirjaimellisesti paikan ottamista, paikan perustamista”. (Rajanti 1999, 39). Rajanti edelleen jatkaa asettumisen olevan paikan avaamista asumiselle. Yksilön kiinnittyminen paikkaan syntyy kotiin suuntautuvan toimijuuden myötä. Toimijuus tarkoittaa yksilöä kotinsa tekijänä ja toimijana. Suhde kotiin syntyy jokapäiväisten tapojen sijoittumisesta asuinpaikkaan ja se vaatii aikaa. Kenyonia (1999, 89-90) lainatakseni, jotta jokapäiväiset tavat pystyvät ajan saatossa muodostumaan, suhteen kehittyminen edellyttää, että kodilla on potentiaalia pysyvyyteen. Tutkimukseeni osallistuneilta nuorilta paikan pysyvyyden edellytys on puuttunut ja näen, että yksi asumaan asettumisen perustavanlaatuisista elementeistä on vaikuttanut sen mahdottomuuteen.

Kukaan nuorista ei koe sijaishuoltopaikan koskaan olleen koti siinä merkityksessä kuin he kodin määrittelevät. On mielestäni kuitenkin positiivista tulkita nuorten puheista, että sijaishuoltopaikka voi olla sen vaihtuvuudesta huolimatta kodin tapainen. Nämä kaikki peräkkäiset ja osin yhtäaikaiset paikat ovat osa nuorten elämänskulkua ja osa heitä. Paikkoihin liittyy henkilökohtaisia kokemuksia ja muistoja, jotka ovat olennaisia identiteettien muodostumisessa. Kaikkia paikkoja emme muista, osan niistä unohdamme. Mutta kaikkia emme voi unohtaa, sillä ilman paikkoja ja niihin liittyviä muistoja kadottaisimme myös osan itseämme. (Siim 2006, 104; Karjalainen 1997; 235,240.)

Lasten tarpeiden ja sijaishuoltopaikan ominaisuuksien yhteensovittaminen on yksi lastensuojelun vaativimmista tehtävistä. Elämä on kuitenkin haavoittuvaista ja yllätyksiä täynnä. Kukaan ei pysty varautumaan niihin yllättäviin muutoksiin, joita kenen tahansa elämässä voi tapahtua. Tavoitteen asettelu lähtee kuitenkin niistä lähtökohdista, missä sillä hetkellä ollaan ja tavoitteen eteen tehdään töitä kaikin keinoin. Sijaishuoltopaikan valinta ja mahdolliset muutospäätökset ovat moninaisia ja haastavia tilanteita. Lapsen kannalta tärkein sopeutumista auttava tuki tulee sijaishuoltopaikasta; ihmisistä, paikasta, ympäristöstä, toiminnasta. Sosiaalityöntekijän tehtävä on pitää huolta siitä, että lapsi saa sijaishuoltopaikassa hänen tarpeitaan vastaavaa hoitoa ja kasvatusta. Sijaishuollon eri vaiheissa tapahtuva laadukas työskentely on paikkaan kiinnittymisen ja pysyvyyden kannalta oleellinen asia. Huomio kiinnittyy erityisesti sijaishuoltopaikkoihin, sinne missä lapsi ja nuori arkeansa elää. Hyvä sijaishuoltopaikka koostuu näiden nuorten kokemuksia kuuntelemalla ammattitaitoisesta henkilökunnasta, joka tarkoittaa aitoja, välittäviä, tasapuolisia aikuisia. Kodinomaisuus luodaan siinä yhteisössä vuorovaikutuksessa muiden ihmisten kanssa. Tuesta ja edellytysten luomisesta huolimatta voidaan tulla vaikean kysymyksen ääreen: Missä menee se raja, ettei sijoitusta kyseisessä paikassa enää voida tukea? Mikä on lapsen etu?

Tutkimuksessani olen halunnut tuoda useita sijaishuoltopaikan muutoksia menneisyydessä kokeneiden nuorten näkökulmaa esiin. Mielestäni kysymys sijoitetun lapsen oikeudesta pysyvään sijaishuoltopaikkaan vaatii tarkastelua. On tärkeä miettiä niitä pysyvyyttä ja turvallisuutta tuottavia tekijöitä sijaishuoltopaikassa, joiden kautta lapsella olisi mahdollisuus pitää paikkaa myös kotina tai ainakin paikkana, jossa on mahdollista kokea ja tuntea kotiin liitettyjä merkityksiä. Kuten Back-Kiianmaa ja Hakkarainen (2008, 127) kirjoittavat, tukemalla pysyvyyttä ja jatkuvuutta sijoitetun lapsen elämässä, tuetaan samalla lapsen mahdollisuutta eheään elämäntarinaansa. Tällöin sijoitetulla lapsella on keinoja löytää vastauksia kysymyksiin, jotka koskevat oman elämän rakentumista – kuka minä olen, mistä tulen ja mihin olen matkalla. Lapsen tunne kuulumisesta sijaisperheeseen, perhekoti- tai laitossyhteisöön, tukee hänen kasvuaan, kehitystään ja hyvinvointiaan.

LÄHTEET:

- Ahlgren-Leinvuo, Hanna (2013) Suomen kuuden suurimman kaupungin lastensuojelun palvelujen ja kustannusten vertailu vuonna 2012. Kuusikko-työryhmän julkaisusarja. Helsinki: Edita Prima. http://www.kuusikkokunnat.fi/SIRA_Files/downloads/Lastensuojelu/Lastensuojelu_raportti_20092013.pdf Viitattu 11.9.2013.
- Alasuutari, Pertti (2001) Laadullinen tutkimus 3. uudistettu painos. Tampere: Vastapaino.
- Altman, Irwin & Low, Setha M. (1992) Place Attachment: A Conceptual Inquiry. Teoksessa Altman, Irwin & Low, Setha M. (toim.) Place Attachment. New York: Plenum, 1-12.
- Aura, Seppo & Horelli, Liisa & Korpela, Kalevi (1997) Ympäristöpsykologian perusteet. Porvoo: WSOY.
- Autonen-Vaaranieniemi (2009) Eronneiden miesten kodit ja kotikäytännöt. Tampere: University Press.
- Back-Kiianmaa, Raili & Hakkarainen, Pirjo (2008) Sijaisvanhemmat tarvitsevat riittävät valmiudet. Teoksessa Ketola Jari (toim.) Sijoita perheeseen. Juva: PS-Kustannus.
- Bardy, Marjatta (2009) Lastensuojelun ytimissä. Helsinki: Terveysten ja hyvinvoinnin laitos. <http://www.thl.fi/thl-client/pdfs/3e955ab5-14e4-4478-8b72-cfa482210151> Viitattu 14.2.2013.
- Brown, B. B. & Altman, I. & Werner, C.M. (2012). Place attachment. S. J. Smith (toim.) The International Encyclopedia of Housing and Home. Oxford, 01/2012, 183-188.
- Chaitin, Julia (2004) My Story, my life, my identity. International Journal of Qualitative Methods 3 (4) December 2004.
- Chawla, Louise (1992) Childhood Place Attachment. Teoksessa Altman, Irwin & Low, Setha M. (toim.) Place Attachment. New York: Plenum, 63-86.
- Douglas, Mary (1991) The Idea of a Home: A Kind of Space. Social Research Vol. 58, No. 1, 287-307.
- Enzenberger, Hans Magnus (2003) Suuri muutto – 33 merkintää. Teoksessa Lehtonen, Mikko & Löytty, Olli (toim.) Erilaisuus. Tampere: Vastapaino, 21-50.
- Eronen, Tuija (2013) Viisi vuotta huostaanotosta. Seurantatutkimus huostaanotettujen lasten institutionaalisista poluista. Terveysten ja hyvinvoinnin laitoksen raportteja 4/2013. http://www.julkari.fi/bitstream/handle/10024/104355/URN_ISBN_978-952-245-833-9.pdf?sequence=1 Viitattu 25.10.2013.
- Eronen, Tuija (2012) Lastenkoti osana elämäntarinaa: narratiivinen tutkimus lastenkodissa asuneiden kertomuksista. Tampere: University Press.
- Eronen, Tuija (2007) Katsaus 2000-luvulla julkaistuun suomalaiseen lastensuojelututkimukseen. Sosiaalialan kehittämishanke. Lastensuojelun kehittämisohjelma 2004-2007. <http://www.sosiaaliportti.fi/File/2f272051-7b88-4b1c-b0b6-55b1c3beee3e/2000-luvulla%20julkaisu%20lastensuojelututkimus%202007.pdf> Viitattu 31.10.2013.

- Eskola, Jari & Suoranta, Juha (1998) Johdatus laadulliseen tutkimukseen. Tampere: Vastapaino.
- Granfelt, Riitta (2003) Vankilasta kotiin vai kadulle? Vangit kertovat asunnottomuudesta. Helsinki: Edita Prima.
- Granfelt, Riitta (1998) Kertomuksia naisten kodittomuudesta. Helsinki: Suomalaisen kirjallisuuden seura.
- Granö, Päivi (2004) Melkein kotonaan. Teoksessa Granö, Päivi; Suominen, Jaakko & Tuomi-Nikula, Outi (toim.) Koti, kaiho, paikka, muutos. Pori: Turun yliopisto, 103-150.
- Gustafson, Per (2002) Place, Place Attachment and Mobility. Three sociological studies. Göteborg University.
- Haukkala, Teresa (toim.) (2011) Monipaikkaisuus – ilmiö ja tulevaisuus. Sitran selvityksiä 54. <http://www.sitra.fi/julkaisut/Selvityksi%C3%A4-sarja/Selvityksi%C3%A454.pdf> Viitattu 17.10.2013.
- Hiitola, Johanna (2009) Erilaisin eväin huostassapidon jälkeen. Selvitys Hämeenlinnassa, Porissa ja Tampereen seutukunnassa vuonna 2007 lakkautetuista huostassapidoista. Stakes työpapereita 21/2008 Helsinki.
- Hirsjärvi, Sirkka & Hurme, Helena (2006) Tutkimushaastattelu. Teemahaastattelun teoria ja käytäntö. Helsinki: Yliopistopaino.
- Huokuna, Tiina (2010) Teoksessa Vilkkö, Anni; Suikkanen, Asko & Järvinen-Tassopoulos, Johanna (toim.) Kotia paikantamassa. Tampere: Juvenes Print, 105-125.
- Huotelin, Hannu (1992) Elämäkertatutkimuksen metodologiset ratkaisut. Esimerkkitapauksena ”Koulutuksen merkitystä etsimässä” – projektin menetelmälliset valinnat. Joensuun yliopisto. Kasvatustieteiden tiedekunnan tutkimuksia N:o 46.
- Huttunen, Laura (2002) Kotona, maanpaossa, matkalla –kodin merkitykset maahanmuuttajien omaelämäkertoissa. Helsinki: Suomalaisen kirjallisuuden seura.
- Jack, Gordon (2010) Place Matters: The Significance of Place Attachments for Children`s Well-Being. British Journal of Social Work (2010) 40, 755–771.
- Jahnukainen, Markku (2004) Koulukodissa ja koulukodin jälkeen. Vuosina 1996 ja 2000 valtion koulukodeista kotiutettujen nuorten koulukotikokemukset ja jälkiseuranta vuoteen 2002. Helsinki: Stakes.
- Janhunen, Tarja (2008a) Jotta sijoitukset kestäisivät. Teoksessa Ketola, Jari (toim.) Menetyksistä mahdollisuuksiin. Perhehoitoa lasten ja vanhemmuuden tueksi. Jyväskylä: PS-kustannus, 123-144.
- Karjalainen, Pauli Tapani (1997) Aika, paikka ja muistin maantiede. Teoksessa Haarni, Tuukka; Karvinen, Marko; Koskela Hille & Tani, Sirpa (toim.) Tila, paikka ja maisema. Tutkimusretkiä uuteen maantieteeseen. Tampere: Vastapaino, 227-241.
- Kenyon, Liz (1999) A Home from Home. Students`transitional experience of home. Teoksessa Chapman, Tony & Hockey, Jenny (toim.) Ideal Homes? Social change and domestic life. London: Routledge, 84-95.

Kestilä, Laura & Väisänen, Antti & Paananen, Reija & Heino, Tarja & Gissler, Mika (toim.)(2012) Kodin ulkopuolelle sijoitetut nuorina aikuisina. Rekisteripohjainen seurantatutkimus Suomessa vuonna 1987 syntyneistä. Yhteiskuntapolitiikka 77 (2012):6.

Ketola, Jari (toim.) (2008) Sijoita perheeseen. Perhehoito inhimillisenä ja taloudellisenä vaihtoehtona. Juva: PS-Kustannus.

Kilpeläinen, Arja (2000) Naiset paikkaansa etsimässä. Aikuiskoulutus naisen elämänsä rakentajana. Jyväskylä: Jyväskylän yliopisto.

Kivinen, Tarja (1992) Lastensuojelun moninaisuus. Pitkittäiselvitys lasten asiakkuudesta. Sosiaali- ja terveyshallituksen raportteja 59.

Kymäläinen, Päivi (2006) Paikan ajattelun haasteita. Teoksessa Knuuttila, Seppo & Laaksonen, Pekka & Piela, Ulla (toim.) Eletty, kuviteltu, kerrottu. Helsinki: Suomalaisen kirjallisuuden seura, 201-217.

Känkänen, Päivi (2009) Siirtymät sijaishuollossa – hetkiä ja ikuisuuksia. Teoksessa Marjatta Bardy (toim.) Lastensuojelun ytimissä. Helsinki: Terveysten ja hyvinvoinnin laitos.

Laakso, Riitta (2013) Mistä koti huostaanotetulle lapselle? Kunnallissalan kehittämissäätiön Tutkimusjulkaisu-sarjan julkaisu nro 73. http://www.kaks.fi/sites/default/files/Tutkimusjulkaisu_73.pdf Viitattu 24.10.2013.

Laakso, Riitta (2009) Arjen rutiinit ja yllätykset: etnografia lastenkotityöstä. Tampere: University Press.

Laitinen, Merja (2004) Hävästyt ruumiit, rikotut mielet. Tampere: Vastapaino.

Lastensuojelu 2010. Tilastoraportti (2011) Terveysten ja hyvinvoinnin laitoksen julkaisuja 2011:29.

Manninen, Aino (2010) Nuorten naisten matka lapsuudenkodista omaan kotiin. Teoksessa Vilkkio Anni & Suikkanen, Asko & Järvinen-Tassopoulos, Johanna (toim.) Kotia paikantamassa. Tampere: Juvenes Print, 192-212.

Marin, Marjatta (2005) Tarkastelukulmia ikään ja ikääntymiseen. Teoksessa Lapsuudesta vanhuuteen, iän sosiologiaa. Toim. Sankari Anne & Jyrkämä Jyrki (toim.). Tampere: Vastapaino.

Massey, Doreen (1994) Paikan käsitteellistäminen. Teoksessa Mikko Lehtonen & Olli Löytty (toim.) (2003) Erilaisuus. Tampere: Vastapaino, 51-83.

Myllärniemi, Annina (2006) Huostaanottojen kriteerit pääkaupunkiseudulla. Selvitys pääkaupunkiseudun lastensuojelun sijoituksista. SOCCAn ja Heikki Waris -instituutin julkaisusarja 7/2006.

Nikander Timo (2009) Nuoret muuttavat omilleen yhä nuorempina. Tilastokeskus. http://www.stat.fi/artikkelit/2009/art_2009-03-16_004.html. Viitattu 8.10.2013.

Nousiainen, Kirsi. Luento 20.9.2012 – kurssilla STYS3A Orientaatio tutkielman tekemiseen.

Nummenmaa, Anna Raija (1996) Koulutus, sukupuoli ja elämäntietä. Nuoruudesta aikuisuuteen yhteiskunnallisessa muutoksessa. Helsinki: Työpoliittinen tutkimus, työministeriö, Nro 149.

Pehkonen, Aini & Väänänen-Fomin, Marja (toim.) (2011) Sosiaalityön arvot ja etiikka. PS-kustanus, Jyväskylä.

Pekkarinen, Elina (2011) Lastensuojelun tieto ja tutkimus – Asiantuntijoiden näkökulma. Nuorisotutkimusverkosto/Nuorisotutkimusseura, verkkojulkaisuja 51. Helsinki. <http://www.nuorisotutkimusseura.fi/julkaisuja/lastensuojeluntieto.pdf> Viitattu 27.3.2013.

Pohjola, Anneli (1994) Elämän valttikortit? Nuoren aikuisen elämäntietä toimeentuloa vaativien tilanteiden varjossa. Rovaniemi: Lapin yliopisto.

Puustinen-Korhonen, Aila & Pösö, Tarja (2010) Toteutuuko lapsen oikeus pysyviin kasvuolosuhteisiin? Puheenvuoro lastensuojelun vaikuttavuudesta. Lapsiasiavaltuutetun toimiston julkaisuja 2010:3. [http://www.lskl.fi/files/299/Toteutuuko_lapsen_oikeus_pysyviin_kasvuolosuhteisiin .pdf](http://www.lskl.fi/files/299/Toteutuuko_lapsen_oikeus_pysyviin_kasvuolosuhteisiin.pdf) Viitattu 4.4.2013.

Pösö, Tarja (2007) Lastensuojelun puuttuva tieto. Teoksessa Vuori Jaana & Nätkin Ritva (toim.) Perhetyön tieto. Vastapaino: Tampere, 65-82.

Pösö, Tarja (2004) Vakavat silmät ja muita kokemuksia koulukodista. Stakes Tutkimuksia 133. Helsinki.

Rajanti, Taina (1999) Kaupunki on ihmisen koti. Elämän kaupunkimuodon tarkastelua. Tutkijaliitto, Helsinki.

Saaranen-Kauppinen, Anita & Puusniekka, Anna (2006) KvaliMOTV - Menetelmäopetuksen tietovaranto. Tampere: Yhteiskuntatieteellinen tietovarasto. <http://www.fsd.uta.fi/menetelmaopetus/> Viitattu 17.9.2013

Saastamoinen, Kati (2010) Lapsen asema sijaishuollossa – käsikirja arjen toimintaan. Helsinki: Edita Prima Oy.

Siim, Pihla (2006) Paikkasuhteet maahanmuuttajien kertomuksissa. Teoksessa Knuuttila, Seppo & Laaksonen, Pekka & Piela, Ulla (toim.) Eletty, kuviteltu, kerrottu. Helsinki: Suomalaisen kirjallisuuden seura, 93-109.

Spencer, C. & Woolley H. (2000) Children and the city: a summary of recent environmental psychology research. Child: Care, Health and Development 26 (3), 181-198.

Strandell, Harriet & Julkunen Ilse & Lamminen, Katri (2002) ”Ku ois vaan sellane normaali elämä” –elämäntietä marginaalista katsoen. Teoksessa Juhila, Kirsi; Forsberg, Hannele & Roivainen, Irene (toim.) Marginaalit ja sosiaalityö. Jyväskylän yliopisto, 111-124.

Taskinen, Sirpa (2010) Lastensuojelulain soveltaminen. Helsinki: WSOYpro.

Tuomi, Jouni & Sarajärvi, Anneli (2003) Laadullinen tutkimus ja sisällönanalyysi. Helsinki: Tammi.

Vandemark, Lisa M. (2007) Promoting the Sense of Self, Place and Belonging in Displaced Persons: The Example of Homelessness. Archives of Psychiatric Nursing 21 (5), 241–248.

Vario, Pipsa & Barkman, Johanna & Kiili, Johanna & Nikkanen, Marko & Oranen, Mikko & Tervo, Jaana (toim.) (2012) Suojele unelmia, vaali toivoa. Nuorten suositukset lastensuojelun sijaishuollon laadun kehittämiseksi. Lapsiasiavaltuutetun toimiston julkaisuja 2012:6. http://www.lapsiasia.fi/c/document_library/get_file?folderId=5535297&name=DLFE-22613.pdf Viitattu 23.10.2013.

Vilkko, Anni (2010) Kohteena koti. Teoksessa Vilkko, Anni; Suikkanen, Asko & Järvinen-Tassopoulos, Johanna (toim.) Kotia paikantamassa. Tampere: Juvenes Print, 11-31.

Vilkko, Anni (2007) Kodin kaipuu – tuntuma ajan muuttuvaan tilaan. Teoksessa Knuuttila, Seppo & Piela, Ulla (toim.) Menneisyys on toista maata. Helsinki: Suomalaisen kirjallisuuden seura, 13-26.

Vilkko, Anni (2000) Riittävästi koti. Janus 8 (3), 213-230.

Vilkko, Anni (1998) Kodiksi kutsuttu paikka – Tapausanalyysi naisen ja miehen omaelämäkertoista. Teoksessa Hyvärinen, Matti & Peltonen, Eeva & Vilkko, Anni (toim.) Liikkuvat erot. Sukupuoli elämäkertatutkimuksessa. Tampere: Vastapaino, 27 - 72.

Muut lähteet:

Ammatillisten perhekotien liitto (2013) <http://apkl.fi/> Viitattu 25.10.2013.

Sosiaaliportti – lastensuojelun käsikirja (2013) THL. <http://www.sosiaaliportti.fi/fi-FI/lastensuojelunkasikirja/tyoprosessi/sijaishuolto/muodot/amatillisetperhekodit/>. Viitattu 19.10.2013.

Suomen säädöskokoelma:

Lastensuojelulaki 13.4.2007/417

Perhehoitajalaki 3.4.1992/312

Sosiaalihuoltolaki 17.9.1982/710

LIITTEET:

Liite 1. Kirje haastateltaville

Hei!

Opiskelen Tampereen yliopistossa sosiaalityötä ja teen gradu-tutkielmaa sijoitettujen lasten asuinpaikkoihin ja muuttoihin liittyvistä kokemuksista. Tällä hetkellä teen myös opintoihin kuuluvaa harjoittelua (kaupungin nimi) sijaishuoltotoimistossa. Tutkimukseni tarkoitus on saada nuorten ääni kuuluviin ja tästä syystä sinun kokemuksesi ja mielipiteesi ovat erittäin tärkeitä.

Tutkimuksen aineiston kerään haastattelemalla nuoria, jotka ovat sijoitushistoriansa aikana kokeneet useita muuttoja ja sijaishuoltopaikan vaihdoksia. Haastattelu etenee siten, että kyselen tiettyjä teemoja aiheeseen liittyen. Haastattelu on varsin vapaamuotoinen, eli voit myös halutessasi kertoa asioista, jotka tuntuvat sinusta tärkeiltä. Haastattelun aikana tulen pyytämään sinua merkitsemään elämänjana-viivalle ne paikat, joissa olet asunut ja jotka ovat olleet tai ovat edelleen sinulle tärkeitä ja merkityksellisiä. Haastattelun aikana voimme keskustella merkitsemistäsi paikoista tarkemmin.

Haastattelu kestää noin tunnin, tarkkaa aikaa on vaikea arvioida. Tulen nauhoittamaan haastattelun, jotta kaikki asiat tallentuvat juuri niin kuin sinä minulle kerrot. Nauhat tulevat vain minun käyttööni ja tuhoan ne heti, kun tutkimukseni on valmis. Kaikki keskustelussa esiin tulevat asiat ovat ehdottoman luottamuksellisia, eikä niitä käytetä muuhun kuin minun tutkimukseeni. Kirjoittamaani tutkimukseen ei tule kenenkään nimeä esiin, eikä siitä muutenkaan pysty tunnistamaan ketään. Haastattelua ennen tulen pyytämään sinua vielä allekirjoittamaan suostumuksen sille, että haastattelun saa nauhoittaa.

Tutkimuksellani haluaisin tuoda esiin tietoa lasten ja nuorten kokemuksista sijaishuollossa. Sinun kokemuksesi on tärkeä ja arvokas, jotta sijaishuoltoa pystytään kehittämään yhä paremmaksi lasten ja nuorten tarpeisiin vastaten. Olisin erittäin iloinen, jos saisin kuulla sinun tarinasi.

Tulen soittamaan sinulle noin viikon kuluttua kirjeen lähettämisestä, niin sinulla on aikaa pohtia haluatko osallistua haastatteluun. Silloin voimme myös yhdessä miettiä haastattelupaikkaa ja ajankohtaa sinulle parhaiten sopivaksi.

Ystävällisin terveisin

Marika Jänkä
sosiaalityön opiskelija

Liite 2. Haastattelurunko

Elämänviiva – paikoista keskustelu

Kotiin liittyviä kysymyksiä:

Mitä asioita sana ”koti” tuo sinulle mieleen?

Miten kuvailisit kotia?

Viihdytkö nykyisessä kodissasi vai haluaisitko asua jossain muualla?

Oletko itse saanut valita missä asut nyt?

Mikä tässä paikassa/kodissasi on hyvää?

Tuntuuko kotoisalta? Mitkä asiat siihen auttaa?

Mitä koti sinulle merkitsee?

Millaisia tunteita koti sinussa herättää?

Mitkä asiat tekevät kodin?

Mitä asioita kotona tehdään?

Ketä kotona asuu?

Mikä kodissa on tärkeää? Mitkä asiat/esineet kodissa ovat tärkeitä?

Kodit elämäntulussa:

- lapsuudenkoti
- sijaishuoltopaikat
- nykyinen koti ja koti tulevaisuudessa

Sijaishuoltopaikoista keskustelua vapaamuotoisesti:

- syyt
- yllätyksellisyys/tietoisuus
- asettuminen
- hyvän/huonon paikan erot